

**T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DİLMAC DERGİSİNİN HALK BİLİMİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

GÖKHAN KARABUDAK

TEMMUZ-2019

G. KARABUDAK

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ 2019

**T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DİLMAC DERGİSİNİN HALK BİLİMİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

GÖKHAN KARABUDAK

**TEZ DANIŞMANI:
Prof. Dr. BÜLENT BAYRAM**

TEMMUZ-2019

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Gökhan KARABUDAK'ın "Dilmaç Dergisinin Halk Bilimi Açısından Değerlendirilmesi" başlıklı tezi 11/07/2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Dr.Öğr.Üyesi Yasin ÇAKIREL
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi elde etmek için gerekli olan koşulları sağladığımı onaylarım.

Prof.Dr. Bülent BAYRAM

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Anabilim Dalı Başkanı

Bu tezi okuyarak içerik ve nitelik açısından incelediğimizi ve Yüksek Lisans derecesi almak için yeterli olduğunu onaylıyoruz.

Prof.Dr. Bülent BAYRAM

Tez Danışmanı

Jüri Üyeleri:

Prof. Dr. Bülent BAYRAM

Doç.Dr. Abdulkadir ATICI

Dr.Öğr.Üyesi Ahmet Turan TÜRK

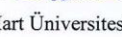
Kırklareli Üniversitesi

Kırklareli Üniversitesi

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Gökhan Karabudak

11.07.2019

ÖZ

DİLMAC DERGİSİNİN HALK BİLİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Karabudak, Gökhan

Yüksek Lisans, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Bülent BAYRAM

Temmuz 2019

Dergiler siyasi, sosyal ve kültürel bilgi alışverişini sağlayan önemli araçlardan biri olmakla birlikte aynı zamanda okuyucularına belli konular hakkında bilgiler veren, onları aydınlatan bir mektep görevi üstlenmektedir. Dilmac dergisi, Güney Azerbaycan'da yayım hayatını tamamlamış bir süreli yayımdır. Çalışmada, Dilmac dergisinde yer alan halk bilimi ile ilgili yazılar ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Çalışma; giriş, üç ana bölüm, sonuç, kaynaklar ve eklerden oluşmaktadır. Giriş kısmında tez hakkında bilgiler verildikten sonra İran Türklerinin tarihi, İran'da yaşayan Türk toplulukları, İran'da çıkan dergiler ve Güney Azerbaycan üzerine yapılan halk bilimi çalışmaları ele alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde Dilmac dergisi hakkında genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde Dilmac dergisinde bulunan halk bilimi yazıları ele alınarak değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde dergide yayımlanan makaleler üzerine istatistiksel bir çalışma yapılmış ve ardından dergideki makalelerin bibliyografyası verilmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında ise elde edilen veriler değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İran, Güney Azerbaycan, Dilmac, Dergi, Halk Bilimi.

ABSTRACT

THE EVALUATION OF DILMAC JOURNAL IN TERMS OF FOLKLORE

Karabudak, Gökhan

Master of Arts, Modern Turkic Language and Literatures

Supervisor: Professor Bülent BAYRAM

July 2019

Journals are one of the most important tools for the exchange of political, social and cultural information, but also serve as a school that informs their readers about specific issues and enlightens them.

Dilmac journal is a periodical published in South Azerbaijan. In this study, articles about folklore in Dilmac journal were dwell on and evaluated. This study is composed of entrance, two main sections, results, bibliyography and annexes. After giving information about the thesis in the entrance, the history of Iranian Turks, Turkish communities living in Iran, journals in Iran and folklore studies on South Azerbaijan were dwell on. In the first part of the study, general information about Dilmac journal is given. In the second part, folklore writings in Dilmac journal were evaluated. In the third part, a statistical study was conducted on the articles published in the journal and then a bibliography of the articles in the journal was given. In the conclusion of the study, the data obtained were evaluated.

Key Words: Iranian, South Azerbaijan, Dilmac, Journal, Folklore.

ÖN SÖZ

İran coğrafyası kadim zamanlardan beri Türkler için önemli bir coğrafya olmuştur. Türkiye'den sonra en fazla Türk nüfusunun bulunduğu İran coğrafyası hem Türkiye hem de Türk dünyası açısından ayrı bir yere sahiptir.

Çalışmada, İran sınırları içerisindeki Güney Azerbaycan'da yaşayan Türklerin çıkardığı Dilmac dergisi incelenmiştir. Bu dergide Güney Azerbaycan Türklerinin halk bilimi örneklerinin yanı sıra İran'da yaşayan diğer Türk topluluklarının halk bilimi örnekleri hakkında da bilgiler verilmiştir. Dergide ayrıca siyaset, tarih, coğrafya, edebiyat, dil bilimi, sanat, turizm ile ilgili makaleler de bulunmaktadır.

Dergiler birçok konuyu içinde barındıran ve bu konular hakkında okurlarını aydınlatan ilmî bir platformdur. İran'da Türkler tarafından birçok dergi çıkartılmış ancak çoğu uzun ömürlü olmamıştır. İran Türkleri tarafından çıkartılmış dergilerin Türkiye'de halk bilimi açısından pek fazla incelenmemesi bu çalışmanın yapılmasını gerekli kılmıştır.

Bu çalışma metne dayalı olmasının yanı sıra internet üzerinden çeşitli görüşmeler ile de desteklenmiştir. İran'da bulunan Türkler ile internet üzerinden yapılan görüşmeler tezimizi daha kapsamlı bir yapıya gelmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Çalışmamızın giriş bölümü “Çalışma İle İlgili Genel Bilgiler” ve “İran Türkleri Hakkında Genel Bilgiler” olmak üzere iki başlıktan oluşmaktadır. Giriş bölümünün “Çalışma İle İlgili Genel Bilgiler” adlı başlığında tezin amacı, konusu, kapsamı ve yöntemi hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci başlık olan “İran Türkleri Hakkında Genel Bilgiler” de İran Türklerinin tarihi, İran'da yaşayan Türk toplulukları, İran Türkleri tarafından çıkarılan dergiler ve Güney Azerbaycan üzerine yapılan halk bilimi çalışmalarına yer verilmiştir.

“Dilmac Dergisi” adlı birinci bölüm “Dilmac Dergisi Hakkında Genel Bilgiler” ve “Dilmac Dergisinin Şekil, İçerik ve Yapısı” adlı alt başlıklardan oluşmaktadır. Genel bilgilerde hangi yıllar arasında çıktığı, nerede çıktığı, kim tarafından çıkartıldığı ile birlikte Dilmac dergisinin ilkelerine yer

verilmiştir. Diğer alt başlıkta ise derginin bütün sayıları ayrı ayrı şekil, içerik ve yapı olarak incelenmiştir.

“Dilmac Dergisinde Bulunan Halk Bilimi Yazıları” adlı ikinci bölüm, iki alt başlığa ayrılarak incelenmiştir. İlk alt başlıkta dergide bulunan halk bilimi yazılarının genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. İkinci bölümde ise halk bilimi makaleleri “halk edebiyatı”, “inançlar, merasimler ve gelenek-görenekler”, “halk oyunları”, “adlar” ve “halk bilimi ile ilgili diğer yazılar” olmak üzere beş kategori hâlinde incelenmiştir.

“Dilmac Dergisinin Bibliyografyası” adlı üçüncü bölüm “Dergide Yayımlanan Yazılar Üzerine İstatistiki Değerlendirmeler” ile “Dilmac Dergisinin Bibliyografyası”ndan oluşmaktadır. İlk alt başlıkta dergide bulunan yazılar konuları bakımından ele alınmış ve istatistiksel olarak incelenmiştir. İkinci alt başlıkta ise dergide bulunan tüm yazılar; yazarlarını, başlıklarını, hangi sayfaları kapsadıklarını, hangi yılda çıktıklarını ve hangi sayıda yer aldıklarını gösteren bir liste şeklinde verilmiştir. Bu listenin alfabetik olarak sıralanmasında yazar soyadları baz alınmıştır.

Üçüncü bölümden sonra “Sonuç”, “Kaynaklar” ve “Ekler” kısmı yer almaktadır. Ekler kısmı “Haritalar”, “Kapaklar” ve “Seçilmiş Metinler” adlı üç bölümden oluşmaktadır.

Bu süreçte beni her zaman motive eden ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen başta annem ve babam olmak üzere bütün aile üyelerime teşekkürün en büyüğünü sunarım. Her alanda bilgisini benden esirgemeyen, verdiği bilgiler ile ufku genişleten değerli Arş. Gör. Mehmet Tuncer’e, bende emekleri çok fazla olan Dr. Öğr. Üyesi Erhan Aktaş’a ve Doç. Dr. Abdulkadir Atıcı’ya, tez sırasında bana çokça yardım eden Dilmac dergisinin kurucu ve genel müdürü olan Alireza Sarrafi’ye, Urmiye’de yaşayan araştırmacı gazeteci Ahmad Asadi’ye ve 2015 yılında Hemedan’a gittiğimde tanıştığım, desteklerini hâlâ esirgemeyen çok değerli insanlar olan Cevad Hüseyin Qulipur ile Ali Abolghasemi’ye sonsuz teşekkür ederim.

Son olarak tez çalışmam sırasında bilgi, birikim ve tecrübeleriyle bana her daim yol gösteren, bilimsel titizlik ile yaptığı çalışmalarla Türk dünyasına ışık tutan, öğrencisi olmaktan hep mutluluk duyduğum danışman

hocam ve değerli bilim adamı Prof. Dr. Bülent Bayram'a ve eği Venera Bayram'a minnetimi sunar, teğekkürü bir borç bilirim.

Gökhan Karabudak
Temmuz, 2019
Kırklareli

İÇİNDEKİLER

BEYAN	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
A. ÇALIŞMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	1
A.1. Konu	1
A.2. Amaç	1
A.3. Kapsam.....	1
A.4. Yöntem.....	1
B. İRAN TÜRKLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER	3
B.1. İran Türklerinin Tarihi.....	3
B.2. İran’da Yaşayan Türk Toplulukları.....	13
B.2.1. Azerbaycan Türkleri	14
B.2.2. Türkmenler.....	15
B.2.3. Horasan Türkleri.....	16
B.2.4. Kaşkaylar	16
B.2.5. Kazak Türkleri.....	18
B.2.6. Sungur Türkleri	18
B.2.7. Halaçlar	19
B.2.8. Ebî Verdî Türkleri	19
B.2.9. Orta ve Güney İran’da Bulunan Türk Toplulukları.....	20
B.3. İRAN’DA TÜRKLER TARAFINDAN ÇIKARTILAN DERGİLER	21
B.4. GÜNEY AZERBAJYAN TÜRK HALK BİLİMİ ÜZERİNE TÜRKİYE’DE YAPILAN ÇALIŞMALAR	30
B.4.1. Yüksek Lisans Çalışmaları	30

B.4.2. Doktora Çalışmaları.....	35
B.4.3. Kitaplar	37

BİRİNCİ BÖLÜM

DİLMAC DERGİSİ 41

1.1. DİLMAC DERGİSİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER	41
1.2. DİLMAC DERGİSİNİN ŞEKLİ VE İÇERİĞİ.....	42

İKİNCİ BÖLÜM

DİLMAC DERGİSİNDE BULUNAN HALK BİLİMİ YAZILARI 49

2.1. DİLMAC DERGİSİNDEKİ HALK BİLİMİ YAZILARI HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	49
2.2. DİLMAC DERGİSİNDE BULUNAN HALK BİLİMİ YAZILARI.....	50
2.2.1. Halk Edebiyatı İle İlgili Yazılar.....	50
2.2.2. İnançlar, Merasimler ve Gelenek-Görenekler İle İlgili Yazılar.....	67
2.2.3. Halk Oyunları İle İlgili Yazılar.....	72
2.2.4. Takma Adlar-Lakaplar İle İlgili Yazılar	74
2.2.5. Halk Bilimi İle İlgili Diğer Yazılar	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİLMAC DERGİSİNİN BİBLİYOGRAFYASI..... 83

3.1. DERGİDE YAYIMLANAN YAZILAR ÜZERİNE İSTATİSTİKİ DEĞERLENDİRMELER.....	83
3.2. DİLMAC DERGİSİNİN BİBLİYOGRAFYASI	88

SONUÇ..... 125

KAYNAKLAR..... 127

EKLER..... 135

EK 1: HARİTALAR	135
EK 2: KAPAKLAR	136
EK 3: SEÇİLMİŞ METİNLER.....	149

KISALTMALAR

Arş. Gör.	: Araştırma Görevlisi
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
haz.	: Hazırlayan
Prof.	: Profesör
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
vb.	: ve benzeri

GİRİŞ

A. ÇALIŞMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

A.1. Konu

Dergiler, çeşitli konulardaki bilgiyi okurlarına sunan ve içinde barındıkları konu ile okurlarını aydınlatan bir okul görevi görmektedir. Tezimizde ele aldığımız Dilmac dergisi de Güney Azerbaycan'da bulunan okurlarına çeşitli alanlarda bilgi kaynağı olmak için yayım hayatına başlamıştır. Dilmac dergisi hakkında bilgiler ve dergide bulunan halk bilimi ile ilgili yazılar çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır.

A.2. Amaç

İran Türklerinde yayım hayatını Türkçe veya Türkçe-Farsça olarak devam ettiren birçok gazete ve dergi bulunmaktadır. Ancak bu süreli yayımların birçoğu halk bilimi açısından incelenmemiştir. Çalışmamızın amacı dergide bulunan yazılardan yola çıkarak Güney Azerbaycan Türklerinin halk bilimi unsurlarını inceleyip oradaki Türklerin ne kadar zengin bir kültüre sahip olduğunu gözler önüne sermektir.

A.3. Kapsam

Tezimiz, Güney Azerbaycan'da çıkan Dilmac dergisi ile ilgili genel bilgiler, derginin tam bibliyografyası ve dergide yer alan halk bilimi konulu yazıların incelenmesini kapsamaktadır. Ele alınan makaleler genel olarak Güney Azerbaycan Türklerinin ana dilinde yazdığı makaleleri içermektedir. Çalışmada bunlarla birlikte İran'da yaşayan Türk toplulukları ve burada çıkan dergiler hakkında bilgiler verilmiştir.

A.4. Yöntem

“Dilmac Dergisinin Halk Bilimi Açısından Değerlendirilmesi” adlı tezimizde kullanılacak derginin nüshaları, dergi yönetim kadrosuyla iletişime geçilerek PDF formatında temin edilmiş ve akabinde çalışmaya başlanmıştır. Derginin büyük bir çoğunluğu Arap alfabesi ile yazıldığı için dergide bulunan yazılar Latin alfabesine aktarılmış ve gerekli görülen yerler tezimizde kullanılmıştır.

Nitel bir araştırma olan çalışmamızda elde edilen dökümanlar “içerik analizi” tekniğinden yararlanılarak kaleme alınmıştır. Elde edilen yazılı dökümanların yanı sıra “yarı yapılandırılmış görüşme” yöntemi ile elde edilen veriler de tezimize katkı sağlamıştır.

B. İRAN TÜRKLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

B.1. İran Türklerinin Tarihi

Muhammed Taki Zehtabi, İran coğrafyasının eski zamanlardan beri Türk yurdu olduğuna “İran Türklerinin Eski Tarihi” adlı kitabında yer vermiş, Oğuzların İran coğrafyasına gelmelerinden asırlar önce bu coğrafyada Türk halklarının yaşadığını belirtmiştir (Zehtabi, 2010: 12).

Türklerin Türkistan’dan Anadolu’ya geçiş yolunu sağlayan bu coğrafya, Anadolu’nun Türkleşmesinden önce Türk yurdu hâline gelmiş ve bu durum Anadolu’nun Türkleşmesine önemli katkılarda bulunmuştur (Blaga, 1997: 312).

İran coğrafyasında Türkler; Sakalardan Gaznelilere, Selçuklulardan Karakoyunlulara ve Akkoyunlulara, Safevilerden Kaçarlara uzanan pek çok Türk devleti ve hanedanı vasıtasıyla uzun dönemler hüküm sürmüştür (Özkan, 2014: 83).

Tuğrul ve Çağrı Bey yönetimindeki Oğuzlar, Horasan’a gelerek 1030 yılında Selçuklu hâkimiyetini kurmuşlardır. 1035 yılında Selçuklular, Gaznelileri yenerek Horasan içlerine kadar ilerlemişlerdir. 1037 yılında Merv şehrini ele geçirdikten sonra 1038 yılında Gaznelilerin Selçuklular tarafından ikinci defa yenilmesi, bu coğrafyada Selçuklu hâkimiyetini iyice sağlamlaştırmıştır. 1040 yılında Dandanakan Savaşı ile Selçuklu, Harezmi ve Horasan’daki kontrolü ele geçirmiş böylelikle Horasan’da müstakil bir devlet kurmuştur (Kafesoğlu, 2001: 324-330).

İran, birçok dönemde farklı bölgelerden gelen Türklere yurt olmuş bir coğrafyadır. Bununla birlikte bu coğrafyaya 11. yüzyılda yoğun bir Oğuz göçü yaşanmış ve bu hareket o yüzyıldaki İran Türklüğünün büyük bir bölümünü teşkil etmiştir. Oğuz göçleri yalnızca doğudan batıya olmayıp Anadolu’daki Türk gruplarının çeşitli sebeplerle İran’a göçleri de söz konusudur (Atıcı, 2015: 26; Sevim, 1993: 43-44; Sümer, 1999: 177).

Veraset meselesi, halife-sultan mücadelesi, atabeyliklerin hükümetler kurmaları ve dış müdahaleler gibi meseleler Selçuklu hâkimiyetini kırmış ve bu coğrafyada yeni dengeler oluşturmuştur (Kafesoğlu, 1972: 139-142). Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra İran’da siyasi dengeler İldenizliler,

Salgurlar, Yezd Atabeyliği, Büyük Loristan Atabeyliği, Küçük Loristan Atabeyliği, Harzemşahlar, Gurlular gibi küçük hanedanlıkların eline geçmiştir (Kafkasyalı, 2010: 53).

Harzemşahlar ve Gurlular arasında Selçuklu mirasının paylaşımı için başlayan uzun mücadelede Sultan Tekiş bir ara Horasan ve Irak-ı Acem'e sahip olmuşsa da Gurlular'a karşı kesin başarı ancak oğlu Alâeddin Muhammed zamanında kazanılmıştır. Muhammed bütün düşmanları bertaraf edip batıdaki son siyasi rakibi olan Abbasi hilafetiyle mücadele girdiği sırada doğuda İran kapılarını tehdit eden Moğol tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Moğollar güçlü bir ordu ile harekete geçmiş ve uzun süren bir savaş meydana gelmiştir. Ancak uzun süren mücadelelere rağmen durdurulamayan Moğollar, Orta ve Batı İran'ı yağmayıp halkın büyük çoğunluğunu öldürdükten sonra harabeye dönen ülkeyi birkaç yıl kendi kaderine terk etmişlerdir (Özgüdenli, 2000: 398).

Cengiz Han'ın torunu olan Hülagu tarafından kurulan İlhanlı Devleti Moğolların batıdaki kolunu oluşturmuştur. Hülagu Han tahta geçer geçmez Haşhaşi İsmaililerden kurtulmuş, Abbasi hilafetine son verdikten sonra İran'da siyasi birliği sağlamıştır (Roux, 2015: 290-291). Moğolların batı yönünde düzenledikleri seferin önemli bir sonucu Moğol ordusunda bulunan Türk kökenli askerler ile Moğol tehlikesi karşısında oturdukları yurtlarını terk ederek batı yönünde yer değiştiren Türk boylarının Ön Asya'nın etnik çehresini Türklüğün lehinde değiştirmiş olmasıdır. Çünkü tarihçi Reşidüddin, Moğol ordusu içerisinde aile fertleri ve mevcut mal varlığı ile birlikte hareket eden askerlerden bahsetmektedir. 1335 yılında Ebu Sait'in ölümü ile birlikte merkezi otoritenin zayıflamasıyla her emir kendi toprağının sahibi olmuş ve İlhanlı Devleti parçalanmaya başlamıştır. İlhanlı siyasi birliğinin sona ermesiyle birlikte yine bu bölgede küçük hanedanlıklar baş göstermiştir. İlhanlı toprakları Çobanoğulları, Celayirliler, İncilular, Muzafferiler ve Kertler gibi hanedanlıklar arasında paylaşılmıştır (Yuvalı, 2002: 359-363; Özgüdenli, 2000: 398).

Selçukluların bakiyesi olan Bayat, Döğer, Çepni ve Bayındır boylarına mensup olan göçebe Türkler veya Cengiz Han topluluklarıyla birlikte gelen Oğuz kökenli Türkmenler; Ortadoğu, Ermenistan, Güney Kafkasya ve

Azerbaycan'da yeni devletler oluşturmuşlardır. Bunlar arasında Akkoyunlular ve Karakoyunlular büyük güce sahiptiler (Roux, 2015: 318-319).

XIV. yüzyılda Akkoyunlu Devleti büyük varlık göstermiştir. Akkoyunlu Devleti, Uzun Hasan döneminde en parlak dönemini yaşamıştır. Azerbaycan merkezli bir Türkmen devleti olan Akkoyunlu Devleti, hızlı bir ilerleme ile İran'ın yanı sıra Doğu Anadolu, Irak ve Basra Körfezi'ne kadar sınırlarını genişletmiştir. Sınırların genişlemesi üzerine başkentlerini Diyarbakır'dan Tebriz'e taşımışlardır. Bu gelişmeden rahatsız olan Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah, Uzun Hasan ile mücadeleye girmiştir. Bu mücadele Cihanşah'ın ve Karakoyunluların sonunu getirmiştir. 1467 yılında Uzun Hasan'ın ani baskısıyla Cihanşah'ın ordusu dağıtılmış ve kendisi de öldürülmüştür. 1514 yılına gelindiğinde ise Şah İsmail, Irak-ı Acem ve Fars'ı ele geçirerek Akkoyunlu Devleti'ne son vermiştir (Uzunçarşılı, 1969: 190-191; Togan, 1981: 368).

XIV. yüzyılın ortalarında Karakoyunlular, Erzurum-Musul arasında siyasi faaliyete geçmiş; Doğu Türkmenlerinin mühim bir kısmını etraflarına toplayarak XV. yüzyılın başlarında Azerbaycan ve Irak-ı Arab'ı, daha sonraları da İran'ın Irak-ı Acem ve Fars eyaletlerini ellerine geçirip büyük bir imparatorluk kurmuşlardır (Sümer, 1957: 443-444). Başlangıçta bir Türkmen topluluğuna ad olan Karakoyunlu adı, bilâhare büyük bir imparatorluk bünyesindeki bütün Türkmenlerin siyasi adı olmuştur (Çay, 2001: 450). İskender Mırza'dan sonra Karakoyunlu hükümdarı olan Cihanşah zamanında Karakoyunlu Devleti çok büyümüş ve Doğu Anadolu ile Azerbaycan, Irak-ı Arab, Irak-ı Acem ve İran Cihanşah'a tabi olmuştur. Geniş bir imparatorluk kuran Cihanşah kuvvetine güvenerek hiç ehemmiyet vermediği Akkoyunlu beyi Uzun Hasan'ı, kendisinin yüksek hâkimiyetini tanımamasından dolayı tedib etmek üzere gelirken kış münasebetiyle bu işi sonraya bırakarak askerini dağıtmış ve bunu haber alan Uzun Hasan ani bir baskınla Cihanşah'ı esir edip öldürtmüştür. Cihanşah'ın ölümüyle birlikte devlet parçalanmış ve elde edilmiş tüm topraklara Akkoyunlular sahip olmuştur (Uzunçarşılı, 1969: 183-185; Aka, 2001: 84).

XIV. yüzyıldaki bir diğer devlet ise Timur Devleti'dir. Timur, 1392 yılında Horasan'dan başlayarak beş yıl içerisinde Mâverâünnehir'den Akdeniz'e kadar uzanan coğrafyada büyük bir imparatorluk kurmuştur. 1402'de Beyazıt ile girdiği Ankara Savaşı'nı kazanan Timur, Beyazıt'ı esir almıştır. Beyazıt'ın esir alınmasıyla Bizans İmparatorluğu varlığını yaklaşık elli yıl daha sürdürmüş, Rumeli'de fetihler durmuş, şehzadeler arasında meydana gelen hâkimiyet mücadelesi ve Timur tarafından Anadolu beyliklerinin yeniden canlandırılması yüzünden Anadolu'nun birliği bozulmuştur (Aka, 2000: 28-29). Timur, Anadolu'dan galip olarak dönerken, Anadolu ve Suriye'den Şamlu, Musullu, Rumlu, Kaçar, Afşar, Zülkadr, Kovunlu, Kozanlı, Tekelü, Baharlu, Varsaklu, Begdili gibi bazı Türk boylarını Azerbaycan'a getirmiştir (Heyet, 2004: 12). Timur çıktığı doğu seferinde kışın zor koşulları nedeniyle Otrar'da kışlama emri vermiş, burada yakalandığı soğuk algınlığı yüzünden 1405 yılında vefat etmiştir (Marozzi, 2005: 417-424).

1502-1722 yılları arasında İran coğrafyasında etkin rol oynayan bir başka Türk oluşumu da Safevi Devleti'dir. Safevi Devleti, Anadolu göçebe ve köylü Türkler tarafından kurulan bir devlettir. Bu Anadolu kurucu unsur Şeyh Cüneyd tarafından hazırlanmış ve oğlu Şeyh Haydar tarafından da daha köklü bir şekilde teşkilatlandırılmıştır. Şah İsmail ise Anadolu'ya gelip bu unsurun başına geçerek Safevi Devletini kurmuştur (Sümer, 1976: 201). Safevi Devleti'ni Anadolu'dan Azerbaycan'a göç eden Kızılbaş Türkleri, Akkoyunluları mağlup ederek kurmuşlardır (Sümer, 1957: 445). İlhanlı, Karakoyunlu ve Akkoyunlu dönemlerinde daha küçük boyutlarda görülen Türk göçü özellikle Şah İsmail hâkimiyetinden sonra daha büyük kitleler hâlinde kendisini göstermeye başlamıştır (Roux, 2006: 293-300).

1513 yılı Sultan Selim ile Şah İsmail'in arasının açıldığı dönemdir. Sultan Selim'in kardeşi Murat öldürülmüş, diğer kardeşi Ahmet'in iki oğlu ise Şah İsmail'e sığınmıştır. Sultan Selim'in çocuklar için yaptığı girişimlerden sonuç alamaması, Sultan Selim ve Şah İsmail arasındaki gerginliği had safhaya çıkarmıştır (Ağaoğlu, 1941: 17). İki devlet arasında gerginliğin artması üzerine 23 Ağustos 1514 tarihinde iki Türk devleti Hoy

yakınlarındaki Çaldıran Ovası'nda karşı karşıya gelmişlerdir (Hammer, 1992: 419). İki taraf 23 Ağustos 1514 Çarşamba günü savaşa tutuşmuş ve aynı gün neticelenen savaştan Osmanlılar büyük bir zafer kazanarak çıkmıştır (Kanat, 2000: 72). Şah İsmail, Sultan Selim'e yenildiği Çaldıran Savaşı'ndan sonra payitahtını Tebriz'den İsfahan'a naklettirtirmiştir (Azer, 1942: 8). Şah İsmail Çaldıran yenilgisinden sonra önemli bir girişimde bulunmamış, Selim'in yeni bir seferini önlemek için onunla barış yapma çareleri aramıştır. 1524 yılında 38 yaşında vefat etmiştir (Sümer, 1976: 38-42).

Şah İsmail'in büyük oğlu olan I. Şah Tahmasb, Şah İsmail'in erken ölümü üzerine 19 Recep 930 (24 Mayıs 1524) tarihinde on yaşında iken tahta çıkmıştır (Efendiyev, 2007: 128). Şah Tahmasb'ın tahta çıktığı ilk yıllarda iktidar mücadeleleri yaşanmıştır. Daha sonraları ise Şah Tahmasb birçok başarılı işler yapmıştır. Birçok ili yakıp yağmalayan Tahmasb, Osmanlı'nın İran'a sefer yapmasını engellemek istemiştir. Tahmasb, Osmanlı ile barış antlaşması yapabilmek için elinden gelen her şeyi yapmayı amaçlamıştır. Kanuni üçüncü şark seferine çıktığında Tahmasb, Osmanlı ordusunun geçeceği yerleri yakıp yıkıktan sonra geri çekilmiştir. Bu hâli gören Kanuni bu arazide ilerlemek istememiş ve Amasya'da kışladıktan sonra tekrar sefere çıkma emri vermiştir. Kanuni, Amasya'da iken Tahmasb'ın bazı illeri yakıp yıkacağı haberini almıştır. Gayesi barış imzalamak olan Tahmasb Amasya'ya elçi göndermiş ve barış isteğinde bulunmuştur. Kanuni'de bu teklifi kabul edince Mayıs 1555'te Amasya Antlaşması imzalanmıştır. Şah Tahmasb, veliaht seçimleri sırasında kabile beyleri arasında çıkan anlaşmazlıklar yüzünden 15 Mayıs 1576 tarihinde öldürülmüştür (Sümer, 1957: 57-68; Kütükoğlu, 1979: 646).

Şah Tahmasb'ın ölümünden sonra oğulları Haydar Mirza ile İsmail Mirza taraftarları arasında anlaşmazlık zuhur etmiş, Ustaçlı oymağı Haydar Mirza'yı; Rumlu, Avşar ve Tekeli ileri gelenleri de İsmail Mirza'yı desteklemiştir. Neticede İsmail Mirza galip gelmiş ve tahta çıkmıştır (Gömeç, 2001: 464). 1576 yılında saltanat tacını giyen İsmail Mirza'nın ilk icraatı Kızılbaşların ileri gelenleri ve şehzadelerin çoğunu öldürtmek olmuştur. Önemli mevkileri işgal etmiş olan Kızılbaş reislerinden çekindiği

için onları azledip, yerlerine tecrübesiz kimseler getirmiştir. Kısa zamanda en yakınlarının bile nefretini toplamış ve 1577 yılında zehirlenerek öldürülmüştür (Yazıcı, 1966: 55).

Bu yıllardan Şah Abbas'a kadar çalkantılı bir dönem yaşanmıştır. 1587 yılında güç şartlar altında tahta oturan Şah Abbas pek çok büyük emiri öldürtmüştür. Bunların yerine yeni ve genç emirler getirmiştir. Şah Abbas devrinde de Anadolu'dan İran'a göçler olmuştur (Sümer, 1957: 147-154). 1588 yılında Özbeklerin saldırıya geçmesiyle Şah Abbas, Osmanlı Devleti'yle 1590 yılında Ferhat Paşa Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır. Bu antlaşma gereği Safeviler, Tebriz, Karacadağ, Gence, Karabağ, Şirvan, Gürcistan, Nihavend, Luristan, Şehrizer'ı Osmanlı Devleti'ne bırakmıştır. Ayrıca Hz. Muhammed'in ashabi ve halifeleriyle Sünnilere yönelik hakaret içeren ifadeler kullanmamaya söz verilmiştir. Haydar Mirza adlı Safevi şehzadesi de antlaşmanın devamını temin için rehine olarak İstanbul'a gönderilmiştir (Küpeli, 2009: 12-13). Şah Abbas Avrupa devletleri ile sıkı ilişkiler kurmuş, İran'ın itibarını yükseltmiştir. Ayrıca İsfahan'ı merkez yapıp bu şehrin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Şah Abbas daha sonra ordusunu sağlamlaştırdıktan sonra Osmanlı Devleti'nin işgal ettiği yerleri tekrar geri almıştır. Basra Körfezi ağzında bulunan adaları Portekizlilerden alan Şah Abbas, kırk iki senelik saltanatının ardından 1629 yılında vefat etmiştir (Yazıcı, 1966: 56).

Şah Abbas'ın ölmesiyle Safevi Devleti'nde yeniden iç karışıklık, istikrarsızlık boy göstermiştir. Bu dönemde Ruslar yavaş yavaş etkisini göstermeye başlamışlardır. II. Tahmasb, Rusya ile Osmanlı Devleti arasında bu bölgeyi paylaşmıştır. Kür ile Aras nehirlerinin birleştiği noktadan Erdebil, Tebriz üzerinden Hemedan'a, oradan Kirmanşah'a uzanan sınırın batısında kalan Şirvan, Gence, Erivan, Muğan, Karabağ, Azerbaycan ve İran Irakı'nda bulunan yerler Osmanlı Devleti mülküne dâhil edilmiş; Kür Nehri'nin kuzeyinde kalan yerler ise Ruslara bırakılmıştır (Kafkasyalı, 2010: 63-64).

Safevi hanedanını yeniden ihya etmek üzere II. Tahmasb'ın yanında yer alıp kendini "Tahmasb Kulu" olarak ilan eden Afşar aşiretinden Nadir Han, Afganlıları mağlup ettikten sonra 1730 yılında İsfahan'ı ele geçirmiş ve II.

Tahmasb'ı tahta oturtmuştur. Bu tarihten itibaren beş yıl içerisinde Osmanlı'ya kaptırılan bütün toprakları geri alınmıştır (Üstün, 2000: 401). Nadir Şah, 1732 yılında II. Tahmasb'ı Bağdat ve Reşt antlaşmalarını imzalaması üzerine tahttan indirmiş ve yerine beşikteki III. Abbas¹ olarak adlandırılan Abbas Mirza'nın başına tacı takmıştır (Tahirzade, 2005: 9; Süleymanov, 2010: 213). Hem II. Tahmasb hem de III. Abbas döneminde devletin kontrolünü kendi elinde tutan Nadir Şah 1736 yılında Abbas'ı da tahttan indirerek Afşar hanedanının ilk şahı olarak tahta geçmiştir (Kramers, 1968: 1024).

Afşar kabilesinden olan Nadir Şah, İran'ı düşmanlardan kurtarmakla birlikte ülkeyi genişletmiştir. Türkistan'ın Özbekistan kısmını, Buhara ve Hive'yi, Kafkasya'da Derbend şehrine kadar almış ve Afganistan ile Hindistan'ı fethetmiştir. Safevi Devleti fiilen 1722'de çökmüş, Nadir Şah'ın Hindistan seferindeyken İsfahan'daki Safevi hanedan üyelerinin öldürmesiyle de Safevi dönemi kapanmıştır (Azer, 1942: 8; Üstün, 2000: 401).

Nadir Şah'ın 21 Haziran 1747 günü Kaçar ve Afşar reisleri tarafından bir saray darbesi sonucu öldürülmesi ile birlikte karışık bir dönem başlamıştır (Ahmet Cevdet Paşa, 2008: 172). Kargaşanın hüküm sürdüğü bu dönemde birçok hanedanlık ortaya çıkmıştır. Şiraz bölgesinde Salih Han, Rumiye merkezli Azerbaycan'da Afgan asıllı Azad Han, İsfahan'da III. İsmail, Orta İran'da Zendli Kerim Han, Kandehar'da Afganlı Ahmed Han, Loristan'da Ali Merdan, Esterabad'da Kaçar Türkmen beyi Mehmen Hasan Han bu karışık ortamda hâkimiyetlerini ilan etmişlerdir (Kafkasyalı, 2010: 68-69).

1795 yılında başkent Tahran'da resmen İran tahtına oturan Ağa Muhammed Han, Kaçar hanedanlığının ilk hükümdarı ve şahı olmuştur (Karadeniz, 2012: 241). Safevilerden sonra ikinci uzun ömürlü hanedanı kuran Kaçar Türkleri ise, Timurlular zamanında Türkisantan'dan gelip Kuzey Azerbaycan'da Kafkas cephesine ve İran'a yerleşmişlerdir. İran'ı ele geçiren Kaçarlar, kurdukları hanedan ile ülkeyi 1920 yılına kadar idare

---

¹ III. Şah Abbas'ın tahta çıktığında iki, dört, yedi, sekiz veya on aylık olduğu hakkında çeşitli görüşler vardır.

etmiş ve modern çağlara getirmişlerdir. Kaçar hanedanlığı zayıfladığında ise Rusya ile 12 Ekim 1813'de Gülistan Anlaşmasını imzalayarak Aras nehrinin kuzeyini Ruslara bırakmıştır. Rusya'nın kontrolüne geçen hanlıklar Rus yönetimini kabul etmeyerek Rus güçlerine karşı direnişe başlamıştır. Osmanlı Devleti'nden yardım beklentisinin boşa çıktığını gören hanlıklar, Abbas Mirza komutasındaki Kaçar ordusuyla birlikte Rus güçlerine karşı saldırıya geçmiştir. Şiddetli direnişe rağmen Rus güçleri İrevan'ı işgal ederek güneyde Maki, Hoy ve Karadağ hanlıklarını da geçerek Tebriz'e kadar ilerlemiştir. Bunun üzerine Kaçar Hanedanlığı ile Ruslar arasında 21 Şubat 1828 tarihinde Türkmençay Anlaşması imzalanarak bugünkü sınırlar oluşturulmuştur (Turan, 2011: 62-63). Türkmençay Anlaşması ile Azerbaycan toprakları Kuzey Azerbaycan ve Güney Azerbaycan olarak ikiye ayrılmış, kuzeyde kalan topraklar Rusya'ya, güneyde kalan kısmı ise Kaçar hanedanlığına bırakılmıştır. Kuzeyden Rusya'nın, güneyden ve güneydoğudan da İngiltere'nin İran hudutlarına dayandığı ve bu iki devlet arasında mücadelenin şiddetlendiği bir zamana tesadüf ettiği için bu yıllarda Azerbaycan oldukça şanssız bir dönem geçirmiştir (Gömeç, 2001: 718-719).

9 Nisan 1919'da Ahmet Şah İngilizlerle, İran'ı onların himayesine veren bir antlaşma imzalamış fakat meclis bunu kabul etmeyince bir karışıklık baş göstermiştir. Bu karışık durumdan faydalanan Rusya ülkeyi istila etmiştir. Bunun üzerine ordunun başına Kazak Tugayı Kumandanı Rıza Han (Rıza Şah Pehlevi) getirilerek Ruslar geri püskürtülmüştür. 1921 Şubat ayında Rıza Han, gazeteci Seyyid Ziyaeddin Tabatabai ile bir hükümet darbesi yapmışlardır. Bu süreçte Ahmet Şah hayatının tehlikede olduğunu düşünerek Avrupa'ya gitmiştir (Sümer, 2001: 52). Rıza Han'ın teşvikleriyle gittikçe artan gösteriler ve gazetelerdeki yazılar, 1925'te meclisin şahı tahtan indiren kanunu çıkarmasında etkili olmuştur. Meclisten çıkan kararla şahın bütün yetkileri alınmış ve Meclis-i Müessesana devredilmiştir. Meclis, Rıza Han'ı geçici hükümeti kurmakla görevlendirmiş böylece Kaçar Hanedanı'nın İran'daki rolü sona ermiş ve yönetim Pehlevilere geçmesiyle uzun zamandır Türkler tarafından yönetilen İran coğrafyası artık Fars yönetiminin eline geçmiştir (Karadeniz, 2012: 524).

Rıza Han, cumhuriyeti ilan edeceğini vaat etmiş ancak iktidara geldikten sonra kendisini Pers kralı ilan etmiştir. Rıza Şah, İran tarihinde pek rastlanmayan askeri-polis dikta rejimi kurmuş, sert bir tutum sergilemiş ve birçok aydını hapse attırmıştır (Blaga, 1997: 24). Ayrıca bu dönemde bilinçli bir şekilde Farslaştırma politikası güdülmüştür. Türklere ve Türkçeye karşı mücadeleler artmış, Farsça resmî dil hâline getirilmiştir. Türkçe eğitim yasaklanmış ve İran'da yaşayan Türklerin konuştuğu Türkçe yerine Farsçayı yaygın hâle getirme amacı güdülmüştür (Togan, 1979: 117).

II. Dünya Savaşı arifesinde, Almanlarla yakın ilişkiler içerisinde olan Rıza Şah, Ruslara yardım etmek isteyen İngiliz ve Amerikalılara ülkesinden geçme izni vermemiştir. Bunun üzerine kuzeyden Ruslar, güneyden de İngilizler 25 Ağustos 1941 tarihinde İran'ı işgal etmiş ve yerine 21 yaşındaki oğlu Muhammed Rıza Pehlevi getirilmiştir (Togan, 1979: 118).

Ruslar, Muhammed Rıza Pehlevi döneminde İngiliz ve Amerikan etkisini kendi lehine çevirebilmek ya da dengeleri oluşturmak için İran Türklerine uyguladığı sıkıyönetimi biraz hafifletmiştir. Rıza Şah'a karşı mücadele başlatmış olan Mir Cafer Pişeveri serbest bırakılmıştır (Saray, 1988: 434). Hapishaneye bir komünist olarak giren Pişeveri, sosyal adaletten ve demokrasiden yana bir milliyetçi olarak oradan çıkmıştır (Ören, 1980: 94).

12 Aralık 1945'te Rusların yarattığı ortamdan yararlanılarak Pişeveri önderliğinde Tebriz'de Azerbaycan Milli Hükümeti kurulmuştur. Resmî dili Türkçe olan bu hükümet Almanların II. Dünya Savaşında yenilmesi ve ortaya çıkan durumlar nedeniyle kısa ömürlü olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika ve İngiltere askerlerini İran'dan çekmiş; Ruslar ise Güney Azerbaycan sorununu göstererek çekilmeyi düşünmemiştir. Daha sonra İran ve Ruslar arasında gizli olarak petrol antlaşması yapılmış, bunun üzerine Ruslar bu konunun İran'ın iç meselesi olduğunu gerekçe göstererek geri çekilmiştir. Tahran hükümeti antlaşmadan sonra Tebriz'de kurulmuş olan Azerbaycan Milli Hükümeti'ni 1946 yılında dağıtmıştır. Bakü'ye giden Pişeveri, 1947 yılında tekrar Tebriz'i almak için hazırlık yaparken trafik kazası sonucu hayatını kaybetmiştir (Kafkasyalı, 2010: 86-87).

18-19 Şubat 1978'de Tebriz'de meydana gelen ayaklanmada Şah rejiminin yıkılması Azerbaycan Türklerinin çaba ve mücadeleleri ile gerçekleşmiştir. Bu da gösteriyor ki, İran İslam Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında Türkler etkin rol oynamışlardır. Ancak devrim ortasında verilen vaatler daha sonra unutulmuş, 1979 İran Anayasasında Türklere fazla bir hak verilmediği ortaya çıkmıştır. Şah döneminde sıkıntı çeken Türkler böylelikle Humeyni döneminde de istediklerini alamamıştır (Gökdağ ve Heyet, 2004: 58; Kafkasyalı, 2002: 14).

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurulması Güney Azerbaycanlılar içerisinde milli bilincin yükselmesine katkı sağlamıştır. 90'lı yıllardan sonra Güney Azerbaycan Türklerinde milliyetçilik, geleneksel çizgisi olan kültürel sahadan siyasi sahaya kaymıştır. Güneyde bu milli bilincin yükselişi, İran İslam Cumhuriyeti'nin Azerbaycan-Ermenistan Savaşı'nda Ermenistan'dan yana tavır almasıyla sonuçlanmıştır (Turan, 2011: 65).

Türkler ve merkezî hükümet arasındaki gerginliğin en şiddetli olduğu dönemlerden biri de 2006 yılının Mayıs ayıdır. 12 Mayıs 2006 tarihinde İran'da İrna'nın² İran-i Cuma adlı ekinde yer alan bir karikatür Güney Azerbaycan Türklerinin ayaklanmasına neden olmuştur. Karikatürde bir çocuk hamam böceğine bir şeyler demekte ancak hamam böceği hiçbir şey anlamayarak ona "Ne" demektedir. Burada Türkler hamam böceklerine benzetilerek aşağılanmıştır. Bunun üzerine Güney Azerbaycan'ın birçok şehrinde protestolar başlamıştır. Ancak İran gazetesi olayın ciddiyetini kavramayıp özür dilemek yerine bir öğüt mektubu yazması Güney Azerbaycan'daki Türklerin öfkelerini dindirmemiş aksine daha da arttırmıştır. Bunun üzerine protestolar git gide büyümüş ve Güney Azerbaycan'ın çoğu şehrinde ayaklanmalar meydana gelmiştir. Protestolarda, "*Zencanlı uyanıktır Azerbaycan'a dayanıktır.*", "*Türk milleti var olsun düşmanlar har olsun.*", "*Türk dilinde medrese, medrese!*", "*Haray haray men Türk'em!*", "*Ölüm olsun Fars Şovenizmine*", "*Azerbaycan yaşasın.*", "*Azerbaycan bir olsun merkezi Tebriz olsun.*", "*Karabağ bizimdir, bizim kalacak.*", "*Türk dili ölen değil, Fars dili dönen değil.*", "*Faşist gazete kapatılmalıdır.*",

---

² İran Devletinin resmi haber ajansı.

“Azerbaycan milleti çekmez böyle zilleti.”, “Biz ölmeye hazırız, Babek’in serbazıyız.”, “Kalk ayağa vatandaş, Tebriz’de öldü gardaş” gibi sloganlar atılmış ve İran hükümetine olan tepkiler artmıştır (Güney Azerbaycanlı Öğrenciler Federasyonu-Türkiye, 2007: 1-26).

Yukarıda görüldüğü gibi bu coğrafya Türkler açısından son derece önemli bir bölge olmuştur. Türklerin Anadolu’ya geçiş yolu olarak kullandığı bu bölge, eski çağlardan günümüze kadar Türk yurdu olarak varlığını devam ettirmiştir.

Zehtabi’nin de bahsettiği gibi 11. yüzyılda Oğuzlar bu coğrafyaya gelmeden önce burada Türk unsurları varlığını göstermiştir. 11. yüzyıldan sonra buraya gelen Oğuzlar, buranın Türk yurdu hâline gelmesinde ve Türklerin bu coğrafyayı yönetmesinde önemli katkılar sağlamıştır.

Bu coğrafyada birçok Türk devleti karşı karşıya gelmiştir. Bu savaşların bazıları siyasi bazıları da dini sebeplerden ortaya çıkmıştır. Bu coğrafyada Selçuklu Devleti, İlhanlı Devleti, Safevi Devleti, Timur Devleti gibi birçok Türk devleti kurulmuştur. Tarihte Osmanlı Devleti de bu coğrafyanın bir kısmına hâkim olmuştur. 1925 tarihinden sonra ise uzun bir dönem Türklerin hâkimiyetinde olan bu coğrafya Pehlevi hâkimiyeti altına geçmiş ve Türkler için sıkıntılı dönemler başlamıştır.

Eskiden olduğu gibi şimdi de Türkler için önemli bir bölge olan bu coğrafyada birçok Türk topluluğu bulunmaktadır. İran’daki Türkler, Türklüklerini canlı bir şekilde yaşatsa da Fars şovenizmi baskısı altındadır. Ancak bu baskılar karşısında kendilerini ve kültürlerini korumaya devam etmektedirler.

B.2. İran’da Yaşayan Türk Toplulukları

İran coğrafyası tarih boyunca Türkler için önemli bir yurt olmuştur. Tarihte birçok Türk devletinin kurulduğu bu coğrafyada birçok Türk topluluğu bulunmaktadır. İran’da sağlıklı bir nüfus sayımı yapılmadığı için resmi Türk nüfusu hakkında bilgiye ulaşılamamaktadır.

Alireza Sarrafi, 2004 yılında İran’da bulunan Türk nüfusunu 20-25 milyon olduğunu söylemiştir (Sarrafı, 2004: 56). Cevad Heyet, 70 milyona yakın İran nüfusunun yaklaşık 30 milyonunun Türk olduğunu ve tek başına

Farslar dâhil, diğerk etnik gruplara göre çoğunluğu oluşturmakta olduğunu belirtmiştir (Heyet, 2004: 130). Atıcı 2017 yılında kaleme aldığı makalesinde İnan'daki Türk nüfusunun çeşitli zamanlarda çeşitli bilim adamlarınca tartişıldığını söylemiş; günümüzde genel itibariyle İnan'daki Türk nüfusunun 20 ile 35 milyon arasında olduğunu vurgulamıştır (Atıcı, 2017: 78). İnan'da yaşayan Türkler ise Türk nüfusunun 35-40 milyon olduğunu iddia etmektedir (şahit, 2017).

İnan'ın her bölgesinde bulunan Türkler genellikle üç bölgede yoğunlaşmıştır. Bunlar; Kuzeybatı Türkleri (Azerbaycan Türkleri), Kuzeydoğu Türkleri (Horasan Türkleri ve Türkmen) ve Güney ile Merkez Türkleridir (Sarrafı, 2004: 57). Aşağıda yer alan bölümde İnan'da yaşayan Türk toplulukları hakkında bilgiler verilecektir.

B.2.1. Azerbaycan Türkleri

Azerbaycan adı hakkında birçok görüş vardır. Azerbaycan adının şimdiki Güney Azerbaycan ve İnan'daki Kürt bölgesinde kurulmuş olan Antropatena Devleti'nden geldiği iddia edildiği gibi, bazı âlimler Azerbaycan adının Kök Türk kitabelerinde geçen Azlardan geldiği yolunda fikirler ileri sürüldüğünü belirtmiştir. Gömeç, Orhun Yazıtları üzerinde yapılan araştırmaların Azların tarihteki bir Türk boyundan geldiğini ortaya koyduğunu, bunların İnan kökenli olduğu söylenen Aslar veya Osentiler ile hiçbir alakasının olmadığını da dile getirmiştir. Gömeç, Azerbaycan adı hakkında iki türlü izahta bulunulduğunu belirtir. Bunlardan ilki yukarıda Azlarla ilgili olarak anlatılanıdır. İkincisi ise Azerbaycan adının Kasar/Hazar adından geldiği ve baştaki K veya H'nin düşmüş olabileceğidir (Gömeç, 2001: 711).

Azerbaycan'ın Türkleşme süreci Faruk Sümer ve Peter Benjamin Golden'e göre üç dönemde gerçekteşmiştir. Birinci ve ikinci dönemi oluşturan Selçuklular ve Moğollar devrinde Türk-Oğuz boyları batıya doğru (Anadolu ve Kuzey Azerbaycan) sürülmüşlerdir. Üçüncü dönemde ise İnan'daki Türk unsurları, Anadolu Türkleri ile birleşerek yeniden İnan'a gelmişlerdir. Bu da bu coğrafyanın Türkleşmesindeki son evre olmuştur (Golden, 2013: 395; Sümer, 1957: 429-447).

İran'da bulunan Azerbaycan Türklerinin yaşadığı bölge, Tahran'ın güneyi ve doğusundan başlayarak Türkiye sınırına uzanan 170.000 km²lik bir bölgedir. Azerbaycan Türkleri, İran'da bulunan en büyük Türk topluluğudur. Burada yaşayan Türkler tarihî, içtimai ve iktisadi bakımdan İran'ın başka yerlerinde yaşayan Türklere göre daha çok gelişmiştir. Nüfus bakımından İran Türklerinin dörtte üçü bu bölgede yaşamaktadır (Sarrafı, 2004: 58). Güney Azerbaycan olarak adlandırılan bu bölgede günümüzde tahmini olarak 25 milyon yakın Türk olduğu söylenmektedir.

Günümüzde Güney Azerbaycan Türkleri İran'ın kuzeybatı bölgesindeki Tebriz, Urmiye, Erdebil, Zencan, Gazvin, Marağa, Hoy, Makü, Sulduz, Goşaçay, Miyane, Astara, Culfa, Merend, Halhal, Sovukbulak, Hemedan, Bicar, Gurve, Tikantepe, Nihavend, Hürremdere, Maleyer, Sultaniye, Kerec, Salmas, Serab, Nağaday gibi kentlerde de yaşamaktadırlar (Kobotarian, 2013: 8; Kafkasyalı; 2011: 73).

Güney Azerbaycan Türklerinin %99'nun 12 imamı Şii mezhepli Müslümandır. Urmiye, Sulduz, Halhal ve Heştper etrafında Sünni (Şafi veya Hanefi) mezhepli Türkler de bulunmaktadır (Sarrafı, 1383/2005: 59).

B.2.2. Türkmenler

Kaşgarlı Mahmud Türkmen adını Dîvânü Lugâti't Türk adlı eserinde; Büyük İskender Türk ülkelerine sefere çıktığı sırada Balasagun'da oturan Türk hükümdarı Büyük İskender'in geldiği haberini alır ve doğruya doğru gider. Hakan ordusuyla savuşup gidince orada çoluk çocuklarıyla yirmi iki kişi kalır. Bunlara sonra iki kişi daha eklenir. Büyük İskender yirmi dört kişiyi görünce ve üzerlerinde Türk belgeleri bulunduğu için sormadan onlara "Türkmanend" yani "Türk'e benzer" demiş ve Türkmen adının bugüne kadar bu şekilde geldiğini izah etmiştir (Kaşgarlı Mahmud, 1985: 412-415). Vambery ise Orta Asya'ya yaptığı seyahatte Türkmenler hakkında bilgi vermiş ve Türkmen kelimesinin "Saf Türk" anlamına geldiğini belirtmiştir (Vambery, 2017: 68). İbrahim Kafesoğlu Türkmen kelimesinin "Türk+men" yani "Türkümen" demek olduğunu savunmuştur ve Türkmen kelimesinin halis, asil, büyük, üstün, sağlam Türk anlamına geldiğini belirtmiştir (Kafesoğlu, 2017: 28).

İran'da bulunan Türkmenler, Oğuz boylarından Salur, İmur, Dodurga Türklerinin bakiyesidirler. Ancak şimdi Gölken, Yomut ve Teke Türkmenleri adlarıyla anılmaktadırlar. Türkmenlerin büyük bir kısmı Gülistan eyaletinin kuzeyinde, birazı ise Horasan'ın kuzeybatısında yaşamaktadırlar. Bu bölgede Türkmenlerin nüfusu iki milyondan fazla olduğu tahmin edilmektedir (Sarrafı, 2004: 60; Kafkasyalı, 2006: 231).

B.2.3. Horasan Türkleri

Hur (güneş) ile asan (doğan) kelimelerinin birleşmesinden meydana gelip “doğan güneş” manasına gelmektedir (Huart, 1987: 560). Yaklaşık olarak nüfusları iki milyon civarında olan Horasan Türkleri, Horasan'ın kuzeyinde yani Deregez, Şirvan ve Bocnurd'un birçok yerinde yaşarlar. Bununla birlikte Nişabur, İsfereyin, Türbet ve Haydariye illerinin bazı bölgelerinde yaşamaktadırlar (Sarrafı, 2004: 60).

Horasan Türkleri çeşitli boylardan oluşmaktadır. Bunlar; Bayat, Karaçordu, İmarlı, Bukanlı, Cuyanlı, Pehlivanlı, Boranlı, Kılıcanlı, Timurtaş, Nardin, Godari, Afşar, Karayı, Çağatay, Geraylı, Ecirli, Karşıkuzey, Ustaçlı, Kengerli, Karagözlü boylarıdır (Ziyayeva, 2006: 92).

B.2.4. Kaşkaylar

Azerbaycan Türklerinden sonra sayıca İran'daki en kalabalık Türk topluluğudur (Caferoğlu, 1988: 64). Kaşkay Türkleri daha çok Fars, Çaharmahal ve Bahtiyari, Kohgiluye ve Buyer Ahmed eyaletlerinde, az da olsa Buşehr ve Huzistan'da yaşamaktadırlar (Sarrafı, 2004: 61). Az bir kısmı yerleşik çoğunluğu göçebe olan Kaşkay Türkleri, İran'ın güneybatısında Basra Körfezi boyunca uzanan Zagros Dağları ile bu dağların oluşturduğu ova ve yaylalarda yaşamaktadır. Bu bölgeye 1921 tarihinde İran hükümeti tarafından “Vilayet-i Kaşka'î” adı altında ayrı bir idari bölgeye ayrılmıştır. Kaşkay Türklerinin nüfusu yaklaşık olarak 2,5-3 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir (Bala, 1977: 414; Cavanşir, 2001: 187).

Kaşkay ili idari teşkilatı il, tafya, tire, bonku, bile kollarına ayrılmaktadır. Araştırmalara göre Kaşkay Türkleri 55 boy ve soya ayrılmaktadır. En büyüklerini ve kalabalıklarını; Farismadan, Amale,

Kaşkuli, Darreşuri ve Şeşbüluki boyları oluşturmaktadır. Bununla birlikte bir sürü küçük soy ve topluluklara ayrılmaktadırlar (Çelik, 2002: 660-661; Caferoğlu, 1988: 65).

Kaşkay isminin menşei hakkında çok çeşitli görüşler vardır. Dr. Haşmetullah Tabibi, Kaşkay ismini ilk defa Şah Abbas'ın hükümetinde bulunan Câni Ağa Kaşkaî'den geldiğini belirtmiştir. Barthold'a göre "Kaşkay" ismi "alnı beyaz at" anlamına gelmektedir. W. Radloff lügatında "kaşka" ismi "alnı beyaz lekeli at" manasındadır. Kaşkaî ve Kaşkaî kelimeler arasındaki benzerlikten yola çıkan bazı araştırmacılar "fırar etmek, kaçmak" manasına geldiğini savunmuştur. Melik Mansur Han yukarıda yer alan görüşlerin hepsini reddederek "kaşkay" isminin "hayvan barmağı, sağlam, kaya gibi" kelimesinden geldiğini iddia etmiştir (Çelik, 1998: 205). Esedullah Merdanî Rahimî ise bu kelimenin "kaş" ve "kayî" kelimelerinden türediğini belirtmiştir. "Kaş" kelimesi iki esas anlama geldiğini, bunların ilkinin "öncü, başlangıç, ön bekçi" anlamında olduğunu söylemektedir. İkinci olarak ise, "kaç-" fiilinin bozulmuş şekliyle iki anlama (koş, hızlı hareket et ve koşucu, çabuk, hızlı) geldiğini belirtmektedir (Temizel, 2008: 476).

Kaşkay Türklerinin İran'a nasıl geldiği konusunda da çeşitli görüşler vardır. Fesaî'ye göre Kaşkaylar, Irak ve Kum'un çevresinde bulunan Halaçlardan olduğunu belirtmiştir. Halaçlar İran'a göçerken iki kola ayrıldığını, yerleşik hayata geçenlerin Halaç adını koruduğunu, konargöçer olan diğer kısmın Kaşkay ili bölgesinde yaşadıklarını belirtmiştir. Bazı yazarlar Kaşkayların Karahıtayların soyundan geldiklerini ve Orta Asya'dan İran'a geldiklerini kabul etmektedir. Zeynelabidin Şirvani, Kaşkayların Türk boylarından olduğu ve Cengiz Han zamanında İran'a göçtüklerini yazmaktadır. M. Keyhan ise eserinde bazı tarihçilerin Kaşkayların Anadolu'dan İran'a göçtüklerini, bir kısmının da Cengiz Han devrinde Turan'da yaşadıklarını daha sonra Nadir Şah'ın emriyle İran'a göçürüldüklerini yazmıştır. T.E. İbrahimov, Kaşkayları Azerbaycan Türklerinden kabul etmiş ve Cani Ağa Kaşkaî tarafından dönemin siyasi ve sosyal şartları içerisinde bir üst kimlik olarak "Kaşkay" adı altında bütün aşiretlerin büyük bir il birliğine çevrildiğini yazmıştır (Çelik, 2002: 659).

Görüldüğü üzere Kaşkay Türklerinin ismi ve İran'a nasıl geldikleri hakkında çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Ancak bütün araştırmacılar ve yazarlar Kaşkayların Türk olduğu konusunda hem fikirdir.

B.2.5. Kazak Türkleri

Kazak Türklerinin İran'a gelişi 1927-1932 yılları arasında gerçekleşmiştir. Kazakistan toprakları Sovyet Birliği'ne katıldıktan sonra Sovyetlerin Kazakistan'da uyguladığı Sovyetleştirme ve sindirme politikası, halkın deyimi ile "Kızıl Kırğın"a dayanamayan bir kısım Kazak Türkü İran'a göçmüştür. Kazak Türkleri ilk olarak Karapapak ve Türkmenlerin kadim yurdu olan Komican, Sallak ve Mazenderan bölgelerine yerleşmişlerdir. Daha sonra buranın iklimine uyum sağlayamadıkları için Gülistan eyaletinde bulunan Bendere Türkmen, Kümbeti Kavus ve Korgan şehirlerine ve bunlara bağlı köylere yerleşmişlerdir (Kafkasyalı, 2010: 105).

1980 yılında yapılan araştırmaya göre İran'da bulunan Kazak Türkleri 26 boydan meydana gelmektedir. Kazak Türkleri üç atanın soyundan gelmektedir. Bunlar; Ulu cüz (Begarıs atanın soyundan gelenler), Orta Cüz (Ağarıs atanının soyundan gelenler) ve Kişi Cüz'dür. (Janarıs atanın soyundan gelenler). İran'da yaşayan Kazak Türklerinin nüfusu tam belli olmasa da üç yüz bin civarında olduğu tahmin edilmektedir (Kafkasyalı, 2011: 84-85).

B.2.6. Sungur Türkleri

Sungur Türkleri İran'ın Kirmanşah eyaletine bağlı Sungur şehrinde yaşamaktadırlar. Bu şehir Kirmanşah'ın yaklaşık 70 km kuzeydoğusunda yer almaktadır. Zağros Dağları'nın eteklerine kurulmuştur (Atıcı, 2015: 50). Heyet, Sungur şehrinin nüfusu 100 bine yakın olduğunu, bunun yarısını ise Sungur Türklerinin oluşturduğunu belirtmiştir (Heyet, 2002: 675). Atıcı ise 2010 yılında yaptığı saha çalışmasında meclis üyelerinden elde ettiği sözlü bilgilere göre Sungur şehrinde yaşayan toplam nüfusun kırk iki bin civarında olduğuna, bunların ise otuz iki bininin Sungur Türkü olduğuna değinmiştir (Atıcı, 2015: 53).

Sungur kelimesinin anlamı Türkçe Sözlük'te "doğana benzeyen, yırtıcı, avcı kuş" (Türkçe Sözlük, 2011: 2171), Kutadgu Bilig'de "sungur kuşu"

(Arat, 1979: 409), Dîvânü Lugâti't Türk'te “sonkur kuşu, yırtıcı kuşlardan biri” (Atalay, 1985: 381), İslam Ansiklopedisi'nde “doğan türünde bir avcı kuş” (DİA, 2009: 527) olarak açıklanmaktadır.

B.2.7. Halaçlar

Halaçlar tarih sahnesine ilk çıkışları 886 yılındadır (Taşağıl, 2013: 60). Halaç adını Kaşgarlı Mahmud Dîvânü Lugâti't Türk adlı eserinde Oğuz Destanı'nda anlatılan bir olay sonucu söylenen “kal-aç” sözünden geldiğini belirtmiştir (Kaşgarlı Mahmud, 1985: 412-416). Halaçlar İran'da “Halacistan” diye adlandırılan bölgede yaşamaktadırlar. Hâlâ Türkçe konuşan Halaçlar eskiden büyük Kaşkayî ilinin bir bölümünü oluşturmaktaydılar (Köprülü, 1987: 115). Oberling gibi bazı batılı bilim adamları Halaçların, Selçuklu dönemi boyunca İran merkezinde bulunan Halacistan bölgesine yerleştikleri varsayılmaktadır (Bulut, 2002: 687).

Halaçlar, Orta İran'da Tahran'ın 200 km kadar güneybatısında bulunan Sultanabad ile Save arasındaki bölgede yaşamaktadırlar. Halaçların gerçek sayısını tahmin etmek oldukça güçtür. Bir kısmı Azerbaycan Türkçesi, bir kısmı da Farsça konuşmaktadırlar (Ölmez, 1995: 15). Abdullah Vaşgani Ferahani'nin 2011 yılında Tahran'da çıkardığı “Tarih Aynasında Halaçlar” adlı kitabında, Halaç Türklerinin yaşadığı ve Halaç Türkçesinin konuşulduğu 47 köy olduğunu belirtmiştir (Khajeh, 2013: 68). Birleşmiş Milletlerin 2000 yılındaki verilerde Halacistan'daki Halaç nüfusunun 42.100 olduğu belirtilmiştir (Kafkasyalı, 2011: 88). 2013 yılında ise Khajeh'in değerlendirdiği istatistiklere göre İran'da 66 bin Halaç Türk'ü bulunmaktadır (Khajeh, 2013: 76-79).

B.2.8. Ebî Verdî Türkleri

Ebî Verdî veya Bu'l Verdî Türkleri İran'ın doğusunda yaşayan bir Türk topluluğudur. Bugünkü nüfusu 40 binin üstünde olduğu tahmin edilmektedir. Ebî Verdî sözü hem kişi hem de yer adı olarak kullanılmaktadır (Özkan, 2014: 93).

Ebî Verdî Türkleri'nin dil özelliklerini inceleyen Osman Nedim Tuna, Ebî Verdî Türkleri'nin yaşadığı coğrafya hakkında da bilgiler vermiştir. Tuna, Ebî Verdî Türkleri'nin doğuda Şiraz, batıda Kazerun, kuzeyde

Abade'nin hemen güneyinde yer alan Şiraz-İsfahan yoluna dayanan üçgende bulunmakta olduğunu yazmıştır (Tuna; 1984: 215-245).

B.2.9. Orta ve Güney İran'da Bulunan Türk Toplulukları

Orta ve Güney İran'da bulunan Türk toplulukları Huzistan, İsfahan, Hamse ve Kirman Türkleridir. Buradaki Türkler, Farsların yoğun olduğu eyaletlerde yaşamaktadırlar. Aşağıda Orta ve Güney İran'da yaşayan Türkler hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

Huzistan Türkleri

İran'ın eski Susiana eyaletine tekabül eden bu coğrafyaya Arabistan adı da verilmiştir. Çünkü çöl olan yaylalarda Kab ve Bani Lam kabileleri dolanmıştır (Huart, 1987: 624). Burada yaşayan Huzistan Türkleri ise Ağaçeri, Afşar ve Lerki boylarından olup daha çok Ağaçeri, Ramhürmüz ve Şuşter'de yaşamaktadır (Sarrafı, 2004: 62).

İsfahan Türkleri

İsfahan Türkleri, Irak'ın güneyinde Hendedur bölgesi ve İsfahan'ın Feridan ve Çadgan bölgesinde yaşayan genellikle Bayat boyundan olan Türklerdir. Kirman, Huzistan ve İsfahan Türkleri, Kaşkay ve Hamse Türklerine göre daha erken zamanda yerleşik yaşama geçmiştir. Tamamı 12 İmamlı Şîâ mezhebine mensupturlar (Sarrafı, 2004: 62-63).

Hamse Türkleri

Hamse, Arapça "beş" demektir. Hamse vilayeti, Güney Azerbaycan'da eski idari taksimatta beş vilayetin birleşmesiyle ortaya çıkmış bir birimin adıdır. "Vilâyât-ı Hamse", hem Fars eyaletinde bulunan bölge için hem de Güney Azerbaycan bölgesinde bulunan ve Türk boylarının yoğun biçimde yaşadığı Zencan eyaleti için kullanılmıştır. Fars eyaletinde bulunan Hamseler; bir Arap, bir Lor ve üç Türk kabilesinin birleşmesinden meydana gelmiş, Hamse adı taşıyan bir suni topluluktur. Bu kabileler arasında İl-e Arab, yarı Türkçe yarı Farsça konuşan Beseri, yani Basralı Arap, Eynallu (İnallu), Boharlu (Baharlu) ve Neferli bulunmaktadır. Son üçü tamamıyla ve

özbeöz Türktür. Hamseler Fars eyaletinin doğusunda Neyriz'in etrafında yaşamaktadırlar (Gökdağ, 2011: 1; Sarrafi, 2004: 61).

Kirman Türkleri

Kirman Türkleri Afşar ve Bıçakçı boylarından olup Baft, Sircan, Cırfet bölgelerinde yaşamaktadırlar (Sarrafı, 2004: 62). Türkler, Selçuklular zamanında Kirman bölgesine gelmiştir. Göçler ve istilalar neticesinde eyaletin bugünkü nüfusunu Türk, Fars, Kürt ve Araplar oluşturmaktadır (Merçil, 1989: 2).

Sonuç olarak yukarıda görüldüğü gibi Türkler İran coğrafyasında Güney Azerbaycan, Horasan/Türkmensahra ve Güney ve Merkez Türk Yurtları olarak adlandırılan üç büyük bölgede yaşamaktadır. İran coğrafyasında bulunan Türklerde yukarıda bahsedildiği üzere Türk halklarından pek çok insan bulunmaktadır. Bu coğrafyadaki Türklerin bazıları yerleşik hayata geçmişken bazıları göçebe olarak yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Araştırmacılar tarafından İran'da yaklaşık olarak 20 ile 35 milyon arasında Türk'ün olduğu belirtilirken yerel halk bu sayının 40 milyon olduğunu ifade etmektedir.

Tamamına yakını Müslüman olan İran Türklerinin büyük bir oranı 12 İmamlı Şia mezhebine mensupturlar. Buradaki Türkler Farslaştırma politikası yüzünden kendi dillerinde eğitim görememektedir. Ancak Türkler kendi dillerini korumakta, kitap, gazete, dergi yayımları yapmaktadırlar.

Kadim zamanlardan beri bu coğrafyada varlık gösteren Türk unsurları eskiden olduğu gibi bugün de milli kültür ve benliklerini korumakta ve bu coğrafyanın önemli bir parçası olduklarını gözler önüne sermektedir.

B.3. İran'da Türkler Tarafından Çıkartılan Dergiler

Güney Azerbaycan'ın ilk matbaasının kuruluşu 1817 yılında Ağa Zeynelâbidin Tebrizi'nin teşebbüsü ve Azerbaycan valisi veliaht Abbas Mirza'nın desteğiyle Tebriz'de gerçekleşmiştir (Heyet, 2005: 12). Kurşun hurufat ile baskı yapan Tebriz matbaasında ilk olarak "Risale-yi Cihadiye" adlı 76 sayfalık askeri bir eser basılmıştır. Daha sonra 1819'da Fuzuli'nin

Leyla ve Mecnun eseri basılmıştır. 1821’de yine Tebriz’de ilk olarak taşbasması matbaaya geçilmiştir. Bu matbaada da ilk olarak Fuzuli’nin Türkçe Divanı basılmıştır (Kafkasyalı, 2011: 119).

1843 yılında Tebriz ve Tahran şehirlerinde Bilimler Merkezi tarafından Farsça olarak “Darü’l Fünun” adlı dergi çıkarılmıştır. Sosyal içerikli bir dergi olan Darü’l Fünun, dört sayfa olarak toplam dört sayı çıkmıştır (Uzun, 2014: 255).

1904 yılında Tebriz’de “Gencine-i Fünun” adlı dergi çıkartılmıştır. Edebi ve ilmi bir dergi olan Gencine-i Fünun, Yusuf İ’tisâmül-Mülk, Seyyid Hasan Tagîzade ve Mehemed Ali Terbiyet’in yönetiminde yanın hayatına başlamış ancak bir yıl yayımlanmıştır. On beş günde bir çıkan bu derginin dili Farsçadır İlimler hazinesi anlamında İran’da çıkartılan ilk dergi olduğu belirtilmektedir. Dört sayfa olarak yirmi dört sayı çıkartılan bu dergi, İran’da ilk kez dergi unvanını kazanmış yayım organıdır (Uzun, 2014: 273).

1908 yılında Tebriz’de neşredilen “Ana Dili” gazetesinin eki olarak çıkan “Adalet”, Güney Azerbaycan’da çıkan Türkçe ilk dergilerdendir (Heyet, 2005: 46). Molla Nesreddin, 1906 yılında Tiflis’te Celil Mehmet Kuluzade’nin baş redaktörlüğü altında Türkçe yayımlanmaya başlamıştır. Güney Azerbaycan’da vali tarafından yasaklanmış ancak daha sonra Azerbaycan milletvekillerinin isteği üzerine serbest bırakılmıştır. Dergi 1906-1917 yılına kadar Tiflis’te, 1921-1922’de Tebriz’de ve 1922-1931 yıllarında ise Bakü’de yayımlanmıştır. Molla Nesreddin dergisi 25 yıl neşredilmiş, bu süre zarfında 776 sayısı çıkmıştır (Kafkasyalı, 2010: 283; Adıgüzel, 2007: 3).

Bahar adlı dergi 1910 yılında Yusuf İ’tisâmül-Mülk’ün müdürlüğünde ilk sayısını Tahran’da çıkartmıştır. Bu edebi dergi 12 sayı sonra kapatılmıştır. 1921 yılında yeniden yayımlanmaya başlanan dergi yine 12 sayı sonra kapatılmıştır. Farsça olarak çıkan bu dergi edebi, ahlaki, tarihi, ilmi, siyasi, iktisadi ve kültürel içeriklidir. Roman ebatlarında çıkan bu dergide resim yer almamakla birlikte makalelerin adları ve yazarları da verilmemiştir. İçindekiler kısmında da makalelerin hangi sayfada yer aldıkları belirtilmemiştir (Uzun, 2014: 236).

Baba Şemal (Kabadayı) adlı dergi Rıza Genceyi'nin redaktörlüğünde 1943 yılının Nisan ayında Tahran'da sadece perşembe günleri küçük ebatlarda yayımlanmıştır. Meşrutî dönemin satirik dergilerindendir. Dili Farsça olsa da dergiyi çıkaranlar Tebrizli Türklerdir. Toplam 150 sayı çıkmıştır (Uzun, 2014: 236).

Tahran'da Hüseyin Muhammed Sadık'ın önderliğinde 1979'da Azerbaycan Türkçesi ile haftalık olarak "Yoldaş" adlı dergi çıkmıştır. Yoldaş dergisi daha çok siyasi bir dergi olarak görülmüş ve 1981 yılında çıkarılan 21. sayısından sonra kapatılmıştır. 1982 yılında Sadık ve arkadaşları "İnkılab Yolunda" adlı aylık dergi ile devam etmişlerdir. Bu dergi de 13 sayı çıkarılmıştır. 1985 yılında "Yeni Yol" adlı 4 sayı çıkartarak yayım hayatına son vermiştir (Raşidi, 1386/2007: 7).

Tahran'da İslam inkılabından sonra 1979 yılında Türkçe-Farsça olarak her ay çıkan "Varlık" dergisinin kurucusu ve müdürü Dr. Cevat Heyet, başyazarı ise Dr. Hamid Nutki'dir. (Kafkasyalı, 2010: 287). Varlık dergisinin yayımlandığı dönemlerde Azerbaycan Türkçesiyle konuşup yazarların sayısı parmakla gösterilecek kadar az olduğu için dergi iki dilli olarak çıkmak zorunda kalmıştır (Memmedli, 2017: 19). Derginin ilk çıktığı dönemlerde folklor ve halk edebiyatı ile ilgili yazılara, malzemelere yer verilirken okuyucuların durumu göz önüne alınarak sade ve anlaşılır bir dil kullanılmış, okuyuculara kolaylık olsun diye derginin sonunda açıklamalı bir sözlük verilmiştir (Heyet, 2005: 105). Bu dergi Güney Azerbaycan Türkleri tarafından bilgi kaynağı sayılmış ve yazma, okuma ve öğrenme mektebi olarak görülmüştür (Raşidi, 1386/2007: 7-8). Dergide ilk defa 1985 yılında "Cedvel" adlı bir bulmaca verilmiştir (Taştekin, 1991: 3). İlk başlarda aylık çıkan Varlık dergisi daha sonraları üç ayda bir çıkarak günümüze kadar gelen önemli dergiler arasında yerini almıştır.

İnkılabtan sonra Tahran'da yaşayan şair, yazar ve siyasetçiler Azerbaycan edebiyatını geliştirmek için "Azerbaycan Encümeni" adlı bir topluluk kurmuşlardır. Bu topluluk haftada iki gün toplantı yapıp Azerbaycanlı şair, yazar ve edebiyat heveslisi olan insanları bir araya getirmişlerdir. Azerbaycan Encümeni, "Güneş" adlı bir dergi çıkartmış ancak bu dergiyi sadece üç sayı çıkartabilmişlerdir (Raşidi, 1386/2007: 8).

1979 yılının Haziran ayında Tahran’da Azerbaycan Türkçesiyle çıkan bir diğer yayım ise “Çenli Bel” dergisidir. İki haftada bir çıkan bu derginin adı sonradan “Azerbaycan Sesi” oldu. Bu dergi Ali Rıza Sarrafi ve dostlarıyla birlikte 12 sayı çıkardıktan sonra kapandı. Bu dergide Güney Azerbaycan’ın milli meseleleri hakkında yazılar yazılmıştır (Raşidi, 1386/2007: 8).

1979 yılının Mayıs ayında ise Tebriz’de Hüseyin Feyzullahi Vehid “Köroğlu” dergisini çıkarttı. Bu derginin ömrü uzun olmadı, sadece üç sayı dağıtıldıktan sonra yasaklanır. Bu derginin yasaklanmasından sonra Vehid ve dergide çalışanlar “Dede Korkut” adlı derginin 1980 yılının Ağustos ayında ilk sayısını çıkartmıştır. Aylık olan Dede Korkut dergisi 20 sayı çıkarılmış ve 1982 yılının Mayıs ayında kapanmıştır (Raşidi, 1386/2007: 8; Zihak, 1386/2007: 28-30).

Devrimden hemen sonra kurulan Tebriz Şairler ve Yazarlar Cemiyeti’nin 1980’li yılların başında yayım organı Ülker dergisinde devrimi öven yazılara Türk dilinde yer veriliyordu. 1979 yılının Nisan ayında Tahran’da kurulan Azerbaycan Şairler ve Yazarlar Cemiyeti 1981 Şubatında “Güneş” dergisini çıkarmıştır (Gökdağ ve Heyet, 2004: 59).

“Yoldaş” dergisi, 3 Mart 1979 tarihinde Bağımsız Azerbaycan Medeniyet Ocağı tarafından Tahran’da haftalık olarak çıkarılmış siyasi bir dergidir. Mesul müdürlüğünü Hüseyin Düzgün’ün yaptığı bu dergi 15 sayı çıkmıştır. Derginin adı bir süre sonra “İnkılap Yolunda” adını almıştır. Bu dergi 1980-1981 yıllarında 15 günde bir çıkarılmıştır. Bu süre içerisinde 14 sayı çıkaran dergi, Horasan Türkleri için “Galam Ucu” adında bir ek çıkartmıştır. Ancak bağımsızlık idealleri ve milli kimlik sorunlarını işlendiğinden iki sayı çıkarma şansını bulmuştur. “Yeni Yol” adıyla yeni bir dergi çıkaran cemiyet sadece üç sayı yayımlayabilmiştir. 1982 tarihinde kurulmuş, 1983 tarihinde kapanmıştır (Uzun, 2002a: 135-158)

Tahran’da Farsça olarak yayımlanan İttılaat gazetesi 1987 yılından itibaren haftada bir defa Türkçe “Yaşıl Yarpak” adlı bir ek yayımlar. 1991 yılından sonra ekin adı “Sehend” olarak değiştirilir ve 2003 yılına kadar yayımı devam eder (Kafkasyalı, 2010: 289).

1991 yılında “Keyhan” adlı gazetenin eki olarak Abbas Selimi’nin yönetiminde tamamen Azerbaycan Türkçesi ile “Ürekden Ürege Yol” adlı çıkmıştır. Bu haftalık eki Dr. Hamid Mehmetzade ve İsmail Hadi hazırlamıştır. Daha sonraları Azim İbadpur ve Ekber Azad katılmıştır. “Ürekden Ürege Yol” 1992 yılında “Yol” dergisi şeklini alarak yayım hayatına devam etmiştir. Devlet desteği alan Yol dergisi yarım renkli bir dergi olarak basıldı ve Azerbaycanlı yazar ve şairleri kendi bünyesinde topladı (Raşidi, 1386/2007: 9-10).

1988’de Humeyni öldükten sonra İran İslam Cumhuriyeti’nde yapılan liberal değişiklikler çerçevesinde yeniden Azerbaycan Türkçesi ile gazete, dergi ve kitap yayımında gelişme görülmüştür. “Çiçek”, “Seher”, “Çuvalduz”, “Ülker”, “Birlik” gibi dergiler yeniden yayımlanmaya başlamıştır. (Kafkasyalı, 2002: 22).

1999-2000’den 2006 Haziran ayına kadar öğrenciler tarafından çıkarılan dergi isimleri ve yayımlandıkları yerler aşağıda verilmiştir:

Tahran: Çiçek, Öğrenci, Çağrı, Erdem, Düzgün Haber, Işık, El Sesi, Birlik, Güneş, Yol, Gelecek, Saray, Haray, Yarış, Öğrenci, Bahış, Azerbaycan, Yurd, Yaşmak, Şehriyar, Haydarbaba, Ulus, Araz, Cırtan, Dalga, Genc, İktisat Azerbaycan, Sav, Yarpak, Subh Sahra.

Tebriz: Baykuş, Seher, Araz, Yarpak, Güneş, Barış, Yurd, Elçi, Han Nene, El Sesi, Deniz, Toplum, Oğuz, Çalgı, Nevaoran, Ayna, Hezer, Arta, Özlük, Şehriyar, Azer, Sehend, Ahtarış, Azerbaycan Güneşi, Arman, Settar Han.

Urmiye: Bahış, Ulduz, Bulud, Güneş, Uyanış, Tansu, Varlık, Ülke, Yol Bir, Ulus.

Erdebil: Sayan, Savalan, Seher, Göy, Yurd, Dan Ulduzu, Sabah, Şehriyar.

Zencan: Ses, Şehriyar, Araz Sesi, Yaşar, Gızıl Özen, Azad Zencan, Zengan sözleri, Bayram, Gızıl Özen, Settar Han.

Sulduz: Çenli Bel, Batı Azerbaycan, Nedayi Sulduz.

İsfahan: Dan Ulduzu, Sehend, Şehriyar, Mezun.

Hoy: Küy Şehriyar, Yaşıl Yol, Toprak.

Hemedan: İldırım, Birlik Yolu, Bulud.

Kazvin: Araz, Yeni Bahış.

Kerec: Yaşayış, Yarpak.

Merend: Nesim, Çalış.

Germi: Tanış, Kartal.

Sulduz: Çenli Bel, Batı Azerbaycan.

Ebher: Ayna, Savalan.

Bunlara ek olarak; Bahış (Kerman), Gerçek (Mazenderan-Babaser), Erkin (İlam), Kimlik (Senendec), Kopuz (Reşt), Ulduz (Erak), Bulud (Soyukbulak / Mehabad), Dan Yeli (Heyav-Meşkin şehir), Anayurdu (Yezd), Işık Yol (Koşoçay-Miyanduab), Birlik (Marağa), Ulduz (Bircend), Ülkemiz “Kaşkayi Türkçesinde” (Lamerd- Şiraz), Gençlik (Muğanşehir-Parsabad), Kızıl Özen (Halhal), Resul (Kum), Sönmez (Bunab), Güneş (Kirmanşah) diğer şehirlerde çıkan dergilerdir (Raşidi, 1386/2007: 13).

2002 yılında Tahran’da “El Dili ve Edebiyatı” dergisi çıkmıştır. Tahran’da çıkan bu dergi Behzad Behzadi yönetimiyle birlikte, Ali Rıza Sarrafi, İsmail Hadi, Cevad Derbendi, Muhammed Rıza Kerimi ve Eloğlu yayım kurulunda bulunmaktadır. Türkçe olarak çıkan bu dergi yedinci sayısına ulaştığında, yeni yayım hayatına başlayan “Azeri” dergisinin ikinci bölümü olarak yayım hayatına devam eder. 2003 yılında Türkçe-Farsça olarak çıkan Azeri dergisi üç aylık uluslararası bir dergidir. Behzadi yönetiminde çıkan Azeri dergisi 15. sayısına, El Dili ve Edebiyatı ise 22. sayısına ulaşmıştır (Kafkasyalı, 2010: 294).

2004 yılının Ekim ayında Tebriz’de ilk sayısını çıkaran “Dilmac” dergisi Türkçe-Farsça olarak yayımlanmıştır. Ali Rıza Sarrafi’nin kurduğu “Dilmac” dergisi 36. sayısından sonra yasaklanmıştır. Dilmac dergisi sonraki bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

2004-2005 yılında haftalık olarak yayımlanan “Yarpak” dergisi tamamen Türkçedir. Dr. Azim İbadpur’un mesul müdürlüğünde olan dergi Tahran’da yayımlanmıştır. Aynı yıl “Hudaferin” dergisi de yayım hayatına başlamıştır. Farsça-Türkçe olan bu derginin mesul müdürü ise Dr. Hüseyin Şarki’dir (Raşidi, 1386/2007: 14).

2006 yılında çıkan dergiler arasında “Açık Söz”, “Bayram”, “Bulut”, “Cığatı”, “Eftab-i Azerbaycan”, “Kimlik”, “Metbeh”, “Özgür”, “Özlük”,

“Save”, “Yaşmak”, “Yurd” gibi dergiler yer almaktadır (Uzun, 2014: 221-356).

Açık Söz dergisi, Zencan Bilim Yurdu öğrencileri tarafından çıkartılmıştır. Mesul müdürü Davut Hadi Kerimi’dir. Dergiden ziyade bir broşür olan yayımda sosyal, kültürel ve siyasi içerikler olup derginin meşrute ağırlıklı olması dikkat çekmektedir. Bayram dergisi 2006 yılının Mayıs ayında Zencan’da çıkarılmış bir dergidir. Ali Muhammet Beyani tarafından çıkarılan bu dergi genellikle İran’ın kuzeybatı kısmına yöneliktir. Türkçe ve Farsça olarak iki dilde çıkarılmıştır. Yaşmak dergisi, Sima Didar’ın imtiyaz sahipliği ve mesul müdürlüğünde Tahran’da çıkarılmıştır. Dergi ekonomik nedenlerle üçüncü sayısında kapanmıştır. Üç sayı çıkmasına rağmen Türk edebiyatı ile ilgili pek çok kitabın yayımını gerçekleştirmiştir. Türkiye’den Yusuf Halaçoğlu, Ümit Yaşar Oğuzcan, İbrahim Sadri, Ahmed Arif ve Orhan Veli’nin de kitapları yayımlanan söz konusu kitaplar arasındadır (Uzun, 2014: 221, 241, 347).

2008 yılında Tebriz’de bulunan Folklor Derneği tarafından çıkartılan “El Bilimi” dergisi en son 106. sayısını çıkartmıştır. Dergi Azerbaycan folklorunu tanıtım amacıyla çıkarılmakta ve birçok derleme halk edebiyatı örnekleri sunmaktadır. Türkçe olarak kaleme alınmış olan bu dergi günümüzde hâlâ varlığını sürdürmektedir.

2009 yılında Tebriz’deki Azerbaycan Bilim Yurdu’nun Türk öğrencileri tarafından “Dilmac” adında bir dergi çıkartılmıştır. Rıza Kasedi’nin imtiyaz sahipliği altında çıkan derginin başyazarı Nasir Bakiri’dir. Edebi bölümler Türkçe, ilmi bölümler Farsça olarak çıkarılmıştır. Rıza Kasedi “Güneş” dergisinin kapatılması sonucunda Türkçe bir dergiye duyulan ihtiyaç nedeniyle çıkarıldığını belirtmiştir. Derginin asıl amacının Türkçeyi unutmuş olan Azerbaycan Türklerine Türkçeyi hatırlatmak olduğunu vurgulamıştır (Uzun, 2014: 259).

2010 yılında çıkan “Molla Nesreddin” dergisi bir internet dergisidir. Türkçe-Farsça olarak çıkarılmış bu dergi sosyo-kültürel ve mizah içeriklidir. Resimli olarak yayımlanmış bir dergidir (Uzun, 2014: 303).

2014 yılında “Erk” adlı dergi Tebriz Üniversitesi öğrencileri adına çıkarılmıştır. İmtiyaz sahibi ve mesul müdürü Behman Zarahi, baş redaktörü

Ali Rıza Virzazade'dir. Türkçe-Farsça karışık olan dergi genellikle sosyo-kültürel, politik ve edebi içerikli bir dergidir (Uzun, 2014: 268).

Güney Azerbaycan'da matbaanın kurulmasından günümüze kadar olan dergilerin adı aşağıda verilmiştir:

Abtam, Açık Söz, Adab, Ağaç, Ahrar, Ahter, Ampul, Anayurdu Haber Bülteni, Armağan Azerbaycan, Arman, Araman, Ayna Edeb, Aras, Araz, Ayna, Alma, Azad Zencan, Arasbaran, Araz Sesi, Aydın Elçi, Azaran, Azer, 21 Azer, Azeri, Azer Tourism, 21 Azer Defteri, Azerbaycan Ekonomi, Azerbaycan, Azerbaycan'ın Sesi, Azerbaycan-e Demokrat, Azerbaycan Kadını, Azerbaycan Yazın Dergisi, Ba Ehli Edeb, Baba Şemal, Bahar, Baharistan, Bakış, Bağçaban, Barış, Batı Azerbaycan, Bavar, Baykuş, Bayram, Bayramlık, Bilim, Bilim Yolu, Birlik, Bulut, Bülten, Cahan, Camiye, Çağdaş, Çalışkan, Çalgı, Çağrı, Çağgıllı Bahça, Çapar Zencan, Cıgıtı, Çırttan, Çenlibel, Çiçek, Çirak, Çuvalduz, Dağ, Dalga, Danulduzu, Darü'l Fünûn, Debistan, Dede Korkut, Dedbir Ferda, Demokrat, Deniz, Danyeli, Dilmaç, Dildaş, Duman, Duru, Düzgün Haber, Dünya, Edeb, Edebiyat Çelengi, Edebiyat Ulum İnsani, Ehli Edeb, Eftab-i Azerbaycan, Eftab-i Bonap, Eftab-i Velayet, Elbir, Elçi, El Dili ve Edebiyatı, El Bilimi, El Ferzanesi, El Sözü, Felahat Neşriyesi, Eloğlu, El Sesi, Emin, Ethalate Azerbaycan, Erk, Endişe-i Ferheng, Erdem, Evrin, Feruğ, Ferhengi Azerbaycan Garbi, Ferhengi Şems, Ferhengi Zencan, Firagî, Fidan, Gelecek, Gençlik, Genç, Gendum, Gerçek, Gencine-i Fûnun, Görüş, Gözenek, Gülşen, Güneş, Güney Medeniyet Ocağı, Halhal, Haray, Hezer, Horşide Azadi, Halaç, Halaç Haber Bülteni, Halkara, Haneye Ferhang, Han Nene, Haydarbaba, Hemporsegi, Hoy Nigar, Hicran, Huşe, Hudaferin, Işık, Işık Yol, Işılay, İbracı, İçerek, İktisadi Azerbaycan, İpek Yolu, İslam Çağrısı, İdirim, İnam, İnci Denizim, İleri, İnkılap Yolunda, Kadın Bakışı, Kadınca, Kalem, Karadağ, Kartal, Karlı Sehend, Kalem Ucu, Geçil, Kıpçak, Kızıl Üzen, Kimlik, Kopuz, Köprü, Kum, Köroğlu, Laçın, Kuşa, Maday, Mahabad, Mahan, Maral, Mecelle-i Ulum Pezeşki, Mecelle-i Terane, Medeniyet, Mehri Temeddün, Metbeh, Mişov Dağı, Molla Nasreddin, Mehri Bonap, Mezun, Muştuluk, Name Merdum, Nesim, Nesim Mehr, Neşriye-i Ferheng Azerbaycan, Neşriyyeyi Daneşkedeyi Edebiyatı Tebriz,

Neşriyeyi Kitaphane-i Milliye Tebriz, Ocak, Neşriye Novaveran, Nevruzname, Omid, No Şehuft, Oğuz, Omran, Oyanış, Öğrenci, Oryan, Öğrenci Bakış, Öğrenci Hareketi, Özgür, Özlük, Pencere, Peyam Atak, Peyam Miras, Peyam Muhaberat, Payke Azer, Resul, Sabah, Saray, Sarı Gelin, Sav, Save, Savalan, Savcı, Sayan, Sedefli Saz, Sefername Azerbaycan, Sehend, Seher, Selam Sanuşçu, Solmaz, Ses, Sur, Settar Han Medeniyet Ocağı, Sönmez, Sohbe Sahra, Söz, Sunar, susma, Şarkın Sesi, Şafak, Sözümüz, Şehriyar, Tabestane, Tanış, Tanin-i Cevan, Tansu, Tahhakkuk, Taybaş, Tebriz'in Sesi, Teceddüt, Toprak, Toplum, Türk Klas, Ulduz, Ulduzlar, Urmu, Urmiye, Ulduz, Ulus, Uyanış, Uyan, Urumu Cengizhan, Ülker, Ülke, Varlık, Yanar, Yağış, Yaprak, Yarım, Yasak Yemiş, Yasi Kebud, Yaşar, Yaşmak, Yaşar Elim, Yaşayış, Yeniçağ, Yeni Yol, Yeşil, Yaşıl Yol, Yol Varakası, Yol, Yolbir, Yeni Sav, Yeni Yaşayış, Yurdumuz Tarihimiz, Yurd, Yoldaş, Zeban, Zaman, Zengin (Uzun, 2014: 221-356).

İran dışındaki ülkelerde Güney Azerbaycanlılar tarafından çıkartılan dergilerin listesi Enver Uzun tarafından şöyle verilmiştir:

Araz (1991-İsveç, 1996-İsveç, 2007-Türkiye, 2008-Türkiye), Aşırım (2000-Azerbaycan), Aydınlık (1988-İngiltere), Atürpat (1993-Almanya), Azer (1990-Almanya), Azad (1899-Hindistan), Azerbaycan (1918-Azerbaycan, 1961-Azerbaycan, 1974-İsveç, 1993-İsveç, 1997-İsveç, 1999-Almanya, 2005-Azerbaycan), Azerbaycan İnternational (1993-ABD), Azerbaycan Sesi (1995-Almanya), 21 Azer (1999-Azerbaycan), Azertürk (2006-Kanada), Bakü-Tebriz (2006-Azerbaycan), Babylon-Azerbaycan (2003-ABD), Ban (2013-Türkiye), Baykuş (2000-Fransa, ?-Almanya), Birlik (1999-İsveç), Can Azerbaycan (1990-KKTC), Cahan (1990-Azerbaycan), Çiçek (1995-İsveç), Dünya Mecellesi (1934-Almanya), Direniş Sesi (2006-İsveç), Dak (2007-İsveç), Demokratya ve Devlet (2007-Fransa), Dalga (2002-İsveç), Dünya Azerbaycanlıları (2002-ABD), Durna (1994-İsveç), Güney Azerbaycan (1994-Azerbaycan, 2005-Kanada, 2005-Azerbaycan, 2004-Türkiye), Güneyin Sesi (2011-Azerbaycan), İranşehr (1940-Almanya), Haray (2006-Kanada), Hüdaferin (1996-Polonya, 2004-Azerbaycan), Ildırım (1999-Kanada), İttihat Yolu (1971-Lübnan, 1970-

Irak), Kızıl Asker (1925-Azerbaycan), Kelime-i Tayyibe (1912-Türkiye), Kurtuluş (1996-Kanada), Kongres (2007-İsveç), Kültür (2011-Irak), Lek Lek (1914-Ermenistan), Molla Nasreddin (1987-Almanya), Reform (1996-ABD), Odlu Mısralar (1974-Azerbaycan), Özel Kadın (2006-Kanada), Peyki Sehend (2007-İsveç), Sehend (1998-İsveç), Şefak (1990-Azerbaycan), Tarihi Edebi Mecmua (1941-Azerbaycan), Tribun (1997-İsveç), Ulduz (1990-İsveç), Varlığın Sesi (2003-İsveç).

Yukarıda görüldüğü gibi Güney Azerbaycan'da birçok dergi çıkmasına rağmen hiçbiri uzun ömürlü olmamıştır. Her dönemde İran baskısı altında kalan dergiler Azerbaycan Türklerinin milli benliklerini canlandırmış, İran'da yaşayan Türklerin Türk diline ve edebiyatına olan ilgilerini arttırarak Türk dilinin ve edebiyatının gelişmesine katkı sağlamışlardır. Bununla birlikte İran dışında bulunan Türkler de kendi öz benliklerini korumak ve İran'da bulunan Türklerin sesi olmak için çalışmalarını sürdürmüşlerdir.

B.4. Güney Azerbaycan Türk Halk Bilimi Üzerine Türkiye'de Yapılan Çalışmalar

İran Türklerinin büyük bir çoğunluğunu teşkil eden Azerbaycan Türkleri üzerine yapılan çalışmalar giderek artmasına rağmen hâlâ istenilen seviyeye ulaşılmamıştır. Güney Azerbaycan üzerine halk bilimi, edebiyat, dilbilimi, tarih, siyasal bilimler, sosyoloji gibi bilim dallarında çalışmalar yapılmıştır. Tez araştırmamız halk bilimi dalında olduğundan biz burada sadece halk bilimi ile ilgili olan çalışmalara kronolojik bir sıralamayla değineceğiz.

B.4.1. Yüksek Lisans Çalışmaları

Hüseyin Fekrazad'ın 1993 yılında yazdığı *İran Urumiye Şehri-Gölmanhane Köyünün Kültürel ve Sosyal Yapısı ile Gelenekleri* adlı çalışmasında Gölmanhane Köyü halkının Azerbaycan Türkleri olduğu belirtilmiştir. Resmi dil olan Farsçanın yanı sıra köyde Azerbaycan Türkçesi ve köyde yaşayan Kürt ailelerinin bulunmasından dolayı da Kürtçenin konuşulduğu vurgulanmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde, konunun önemi, problem ile alt problemler, metodoloji, bilgi toplama araçları, hipotezler,

tanımlar, tartışma konuları üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, İran, Azerbaycan, Urumiye Şehri ve Gölmanhane Köyü'nün coğrafyası ve tarihi hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde Gölmanhane Köyü'nün sosyokültürel yapısını içermekte, doğumdan ölüme kadar köy halkının sosyal yaşamını ele almaktadır. Bu bölümde fert, aile ve toplumun ad konmasından evlenmesine, konuşulan dilden gelir durumuna, dini ve milli bayram eğlencelerinden ölüm ve matemlere, sofraya kültüründen inanç yapısına, örf ve adetlere varıncaya kadar birçok konuya değinilmiştir.

Hamza Kolukisa 2001 yılında *15. Yüzyıldan Günümüze Güney Azerbaycan Âşık Şiirinde Vatan, Millet (Halk) ve Azadlık (Bağımsızlık) Konuları* adlı bir çalışma kaleme almıştır. Çalışmada, 15. yüzyıldan günümüze kadar devam eden Güney Azerbaycan âşık şiirinde ele alınan vatan, millet ve bağımsızlık konularını ihtiva eden çalışma, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Türklerin vatan anlayışının, Güney Azerbaycan âşık şiirine yansımaları ele alınmıştır. İkinci bölümde, Güney Azerbaycan âşık şiiri geleneğinde, Türklerin millet anlayışının, izleri ve etkisi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise, Güney Azerbaycan âşıklarının bağımsızlık anlayışı ve bu anlayışın âşık şiirine yansımaları ele alınmıştır. Eserin sonunda Güney Azerbaycan Türkçesi'nde kullanılan fakat Türkiye Türkçesi'nde kullanılmayan veya farklı anlamlarda kullanılan kelimelerden oluşan küçük bir sözlük eklenmiştir.

Gönül Beşirova, 2006 yılında *Güney Azerbaycan Sahasına Ait Beş Halk Hikâyesi Üzerine Bir Araştırma* adlı tez yazmıştır. Tezin giriş bölümünde Güney Azerbaycan'ın coğrafi ve demografik yapısı, dili ve dini hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Bu bilgilerden sonra Güney Azerbaycan sözlü edebiyatı hakkında Kuzey Azerbaycan ve Türkiye'de yapılan bilimsel çalışmalardan bahsedilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Güney Azerbaycan sahasına ait beş halk hikâyesinin özetleri yer almaktadır. Tezin ikinci bölümünde hikâyelerde yer alan şiirler epizot ve motif yapısına göre incelenmiştir. Tezin üçüncü bölümünde hikâyelerde yer alan şiirler epizot yapısına göre değerlendirilmektedir. Tezin dördüncü bölümünde araştırılan hikâyelerde yer alan dini ve masal unsurları hakkında bilgi verilmiştir.

Gülcan Gülmez'in 2008 yılında *Güney Azerbaycan Erdebil Bölgesindeki Türk Halk Masalları (Metin-İnceleme)* adlı bir tezi, giriş bölümü dışında iki bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde Masallar ve Masallar Üzerine Yapılan Çalışmalar adlı iki ana başlık yer almaktadır. Birinci bölümde Güney Azerbaycan başlığı ile Güney Azerbaycan'ın tarihi ve sosyal yapısı üzerine bilgiler verilmiş, derlemede yer alan pek çok masala kaynaklık eden Halhal ilinin Türk tarihi açısından önemi anlatılmıştır. Güney Azerbaycan halk kültürü üzerine yapılan çalışmalar ve Halhal iline ait masalların alındığı kaynaklar verilmiştir. Tezin ikinci bölümünde "Erdebil Masallarının Metinleri, Epizotları ve Motif Yapısı" başlığıyla masal metinleri ve metinlerin epizotları ve motif yapıları verilmiştir.

2008 yılında yapılan diğer bir tez ise Nabi Kobotarian'ın *Tebriz Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı* adlı çalışmadır. Tezin giriş bölümünde İran Türkleri hakkında bilgi verildikten sonra Azerbaycan ve Tebriz'e ait bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde Tebriz âşıklık geleneği detaylı olarak anlatılmıştır. İkinci bölümde Tebriz âşıklık geleneğindeki biçim ve türler verilmiştir. Üçüncü bölümde üslup ve dil üzerinde durulmuştur. Bir sonraki bölümde Tebriz'de yaşayan âşiklerden ve âşiklerin şiirlerinden örnekler verilmiştir. Tezin son bölümünde Şikari Destanı verildikten sonra motif, kişi ve yer adları konusunda bilgiler verilmiştir.

Nurettin Özçelik tarafından 2010 yılında çalışılmış *Hüseyin Feyzullahî'nin "Azerbaycan Bayatıları" İsimli Eseri Tebriz, H. 1363* adlı tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Güney Azerbaycan tarihi, Azerbaycan Türkçesi ağızları, Güney Azerbaycan edebiyatı, bayatıları, eseri derleyen Hüseyin Feyzullahî'nin yaşamı, güney Azerbaycan ağzının ses özellikleri, sözcük yapısı ile ilgili bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde eserde yer alan ve aslı Arap harfleriyle yazılı olan bayatılar Latin harflerine aktarılmıştır. Üçüncü bölümde kapsamlı bir dizin, metin sözlüğü hâlinde verilmiştir. Tezin son bölümüne ise eserin tıpkıbasımını konulmuştur.

Fazıl Özdamar'ın 2011 yılında kaleme aldığı *Tebriz'de Âşıklık Geleneği ve Tebrizli Âşık Ali* adlı tez çalışması, giriş bölümünün yanı sıra beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmaya ait genel bilgiler

verilmiştir. Birinci bölüm “Tebriz’de Âşıklık Geleneği” adını taşımakta olup günümüzdeki Tebriz âşıklık geleneği hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde, Tebriz’de bulunan belli başlı âşıkların hayatları ve şiirleri verilmiştir. Üçüncü bölümde Tebrizli Âşık Ali’nin hayatı ve sanatı işlenmiştir. Dördüncü bölümde Tebrizli Âşık Ali’nin şiirlerine ve anlattığı hikâyelere yer verilmiştir. Buna ilave olarak Tebrizli Âşık Ali’ye diğer sanatçılardan gönderilen veya ithaf edilen metinler “Ekler” kısmında verilmiştir.

Gheis Ebadi’nin 2011 yılında yazdığı *İran/ Batı Azerbaycan, Karakoyunlu Bölgesi, Karazemin Köyü Monografisi* adlı çalışma bir başka tez çalışmasıdır. Tezde, İran’daki Karakoyunlu bölgesine bağlı Karazemin köyünün monografisi bu çalışmanın konusunu teşkil etmektedir. Çalışma kapsamında köyün tarihi ve demografik özellikleri, inanç yapısı, anonim halk edebiyatı ürünleri ve halk kültürü farklı başlıklar altında derlenip sunulmuştur. Her bölümde derlenen malzemenin farklı yörelerde mevcut olan benzer malzemelerle benzerliği ve bağlantısı üzerinde bilgi verilmeye çalışılmıştır. Böylece çalışmanın sonunda bölgenin tarihi, kültür kaynakları, etkilendikleri kültürel alanlar ve inanç yapısı hakkında tespit edilen fikir ortaya konmuştur. Çalışmanın ilk bölümünde araştırma alanı olan İran / Batı Azerbaycan ili, Makü ilçesi Karazemin Köyü ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Köyün tarihi, konumu, coğrafi yapısı ve demografik özellikleri bu bölümde yer almaktadır. Daha sonra çalışmada inanç yapısı ve bu çerçevede yapılan törenler, uygulamalar ve ritüeller anlatılmıştır. Köyün inanç yapısının ilçe ve İran genelinde yaygın olan inanç yapısından farklı olması ve zor koşullara rağmen azınlık topluluk tarafından korunup günümüze kadar ulaşması çalışmanın önemini arttırmıştır. Üçüncü bölümde köyün anonim edebi ürünlerine değinilmiş olup bu çerçevede manzum ve mensur veya karışık anlatı türlerine yer verilmiştir. Bu ürünler, dini törenlerde de olduğu gibi Ehl-i Hak inanç yapısı mensupları tarafından kullanımda olmaları yönüyle tarihi bilgiler içermekte ve türsel açıdan da önem arz etmektedir. Son bölümde ise köyün halk kültürü ve uygulamaları ile ilgili derlenen bilgiler yer almıştır.

2013 yılında Murat Çil, *Mehemmed Eli Ferzane bayatılar: Giriş-İnceleme-Metin-Dizin* adlı çalışması 1365/1987 yılında Tahran'da Mehemmed Eli Ferzane tarafından halk edebiyatı derlemesi olarak "Bayatılar" adıyla yayımlanan eserin incelenmesi esas alınarak oluşturulmuştur. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Güney Azerbaycan'ın tarihi, dili, eserin yazarı ve bayatılar hakkında genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde, eserin fonetik ve morfolojik yönden tahlili yapılmıştır. Üçüncü bölümde Arap harfleriyle yazılı olan eserin Latin harflerine aktarımı yapılmıştır. Son bölümde ise kapsamlı bir dizin-sözlük oluşturulmuştur.

Maliheh Shamsizadehmaleki'nin 2014 yılında yazdığı *Urmiye Âşıklık Geleneği ve Âşık Garip Hikâyesi İncelemesi* adlı tez girişle beraber, dört ana bölüm, sonuç, kaynakça ve ekler bölümünden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, araştırma alanıyla ilgili genel bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde, âşıklık geleneği hakkında ve Urmiye âşıklık geleneği üzerinde, kapsamlı bir şekilde çalışılmıştır. İkinci bölümde, Urmiye âşıklık geleneğinde biçim ve tür üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde, Urmiye âşıklarının kullandıkları dil ve üslup üzerinde durulmuş. Dördüncü bölümde ise; Yirmi birinci yüzyıl başlarında, Urmiye'de yaşayan âşıkların biyografileri verilmiş ve âşık Mahmûdi'den derlenen Âşık Garip ve Şahsenem hikâyesi incelenip, aktarılmıştır.

Faruk Gün'nün 2016 yılında yazdığı *Hemedanlı Âşık Heyder ve Hikâye Repertuarı Üzerine Bir İnceleme* adlı çalışmanın asıl konusunu Âşık Heyder'in hikâye repertuarı ve hikâyelerinin tahlilleri oluşturmaktadır. Giriş bölümünde Güney Azerbaycan ve Hemedan hakkında bilgiler verildikten sonra bölgenin halk edebiyatına geçiş yapılmıştır. Bu bilgiler ardından âşıklık geleneği hakkında bilgiler verilmiştir. Güney Azerbaycan hakkında yapılan halk edebiyatı çalışmaları ele alınmıştır. Tezin birinci bölümünde Âşık Heyder'in hayatı verilmiştir. İkinci bölümde Hemedan'da derlenen on beş hikâye, olay örgüsü, zaman, mekân, şahıs kadrosu ve dil ile üslup yönlerinden incelenmiştir. Tezin son bölümünde ise derlenen on beş hikâye verilmiştir.

Elnaz Sardarinia'nın 2016 yılında kaleme aldığı *Doğu Azerbaycan Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri* adlı eserde Doğu Azerbaycan eyaletinde oluşan geçiş dönemleriyle ilgili halk kültürü ürünlerini ele almıştır. Çalışma genel bilgiler, doğum, evlenme ve ölüm olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Bu tezde konuyla ilgili yazılı ve sözlü kaynaklardan elde edilen bilgiler derlenip sınıflandırıldıktan sonra inceleme çalışması yapılmıştır.

Elif Kolikpınar'ın 2016 yılında *Azerbaycan Edebiyatında İlk Mizah Dergisi Molla Nasreddin Üzerine Bir İnceleme* adlı bir tez yayımlamıştır. Tezin giriş bölümünde amaç, konu, yöntem ve çalışmanın önemi hakkında bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde, Molla Nasreddin dergisinin basın hayatından bahsedilmiş ve dergide yazan yazar, şair ve karikatüristlerin hayatlarına değinilmiştir. İkinci bölümde Molla Nasreddin dergisinin tahlili yapılmıştır. Üçüncü bölümde derginin Azerbaycan edebiyatına olan etkisi incelenmiştir. Dördüncü ve son bölümünde sekiz ciltlik tıpkıbasım nüshalarında yer alan makale, eleştiri, şiir, hikâye, mektup vb. tüm edebi türlerin sistematik dizinleri hazırlanmıştır.

Mohammad Razzaghi'nin 2018 yılında yazdığı *Zengan Âşıklık Geleneği ve Zenganlı Âşık Müslüm* adlı çalışmasının giriş bölümünde İran'da yaşayan Türkler hakkında genel bilgiler verildikten sonra İran sınırları içerisinde bulunan Zengan bölgesiyle ilgili coğrafi, tarihi ve kültürü hakkında bilgiler vermiştir. Birinci bölümde Zengan âşıklık geleneğinin günümüzdeki durumu ile âşıkların musiki aletlerinin çeşitliliği hakkında bilgiler vermiştir. İkinci bölümde kültürel durumu hakkında bilgiler ve âşıklık geleneğinin sıkıntılarını çözmek için öneriler sunmuştur. Üçüncü bölümde Zengan'daki çağdaş âşıkların şiirlerinden örnekler vermiştir. Dördüncü bölümde ve beşinci bölümde Âşık Müslüm'ün hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bilgi vermiştir.

B.4.2. Doktora Çalışmaları

Gülcan Karini'nin 2012 yılında yazdığı *İran-Halhal Yöresi Türklerinin Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma* adlı eserin giriş bölümünde, İran Türkleri ve Halhal coğrafi, demografik ve tarihi-kültürel yapısı hakkında bilgiler

verildikten sonra Türkiye’de ve İran’da yapılan çalışmalar hakkında da bilgiler verilmiştir. Daha sonra derleme çalışmasına, yöntemine ve amacına değinilmiştir. Birinci bölümde, efsane tanımı ve halhal efsaneleri üzerinde durulduktan sonra efsaneler üzerine yapılan sınıflandırma çalışmaları ve Halhal efsaneleri sınıflandırılmıştır. Birinci bölümde son olarak Halhal efsanelerinin sözlü kültürel ortamı ve anlatıma dayalı olan türlerle ilişkisine değinilmiştir. İkinci bölümde, sözlü kaynaklardan derlenen Halhal efsaneleri numaralandırılarak efsanenin adı, efsanenin konusu, efsanenin kaynağı ve olay örgüsü verilmiştir. Tezin üçüncü bölümü dört ana başlıktan oluşmaktadır. Bu alt başlıklarda, Halhal efsaneleri yapı, konu, işlev, yaratım ve aktarım bağlamında değerlendirilmiştir. Dördüncü bölüm on beş ana başlıkta incelenmiştir. Bu ana başlıklar; “Yaratılış ve Kıyamet”, “Olağanüstü Varlık, Kavram ve Olaylar”, “Şekil Değiştirme ve Dönüşüm”, “Adlandırmalar”, “Bitki ve Ağaçlar”, “Hayvanlar”, “Doğa Olayları ile İlgili İnançlar”, “Dini ve Tarihi Kişiler”, “Evlilik Kurumu ve Kadın”, “Adak ve Ziyaret Yerleri”, “Rüya”, “Ölüm”, “Ölüm-Dirilme”, “Ödül ve Cezalar (Dua-Beddua)” ve “Formel (Kalıp) Unsurlar” adını taşımaktadır. Beşinci bölümde, saha çalışmalarında ses kayıt cihazına kaydedilip daha sonra orijinal lehçesiyle yazıya geçirilen Halhal efsanelerinin metinlerin adları ve kaynak kişileri verilmiştir. Çalışmanın sonunda sözlük, kaynak kişilerin tablosu ve haritalar verilmiştir.

Nabi Kobotarian 2015 yılında *Tebriz Âşıklık Geleneğinde Destan Söyleme* adlı tez çalışması altı bölümden, derlenen metinlerden ve sözlükten oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde konu, kapsam, amaç ve araştırma alanı ile ilgili bilgiler verildikten sonra Türk destanlarının tarihi gelişimi göz önünde bulundurularak gümünüzdeki destanlar ile yakınlığına değinilmiştir. Türk dünyasında âşıkların destan anlatımı, Azerbaycan’da destan anlatma, âşıkların ortak özellikleri, destanların yapısı, tasnifi ve kaynakları konusunda bilgilere yer verdikten sonra destanların tarihe kaynaklık etmeleri ve milli bilinç üzerinde olan etkileri ele alınmıştır. İkinci bölümde Azerbaycan âşıklık geleneğine genel bir bakışla usta-çırak ilişkisi, rüya motifi, mahlas alma saz çalma, destan bağlama hakkında bilgiler verildikten sonra Azerbaycan ve Tebriz âşıklarının tasnifi, kültürel

faaliyetleri, destan anlatma geleneği, kahvehanelerde destan anlatma geleneği hakkında bilgiler aktarılmıştır. Üçüncü bölümde âşıkların destana başlamaları, üstadname söyleme geleneğinin önemi ve nedeni üzerinde durulduktan sonra destan anlatma ortamları ele alınmıştır. Destan başlamadan önce yapılan uygulamalar ele alındıktan sonra âşıkların destan seçimi, dinleyicinin destan seçme konusundaki etkisi, destana ara verme gibi konular incelenmiştir. Bu bölümde Tebriz’de derlenen destanların özeti, olay örgüsü ve motif yapıları verilmiştir. Dördüncü bölümde, manzum, mensur ve karışık destanlar konusunda bilgi verildikten sonra destanlarda kullanılan üstadname, dörtlükler, şiirlerin ölçüleri ve durakları konusu ele alınmıştır. Beşinci bölümde, âşıkların destan söyleme sırasında kullandıkları anlatım kalıpları, başlangıç klişeleri, ara klişeler ve bitiş klişeler değerlendirilmiştir. Altıncı bölümde, destan sırasında kullanılan müzik aletleri hakkında genel bilgi verilmiştir. Daha sonra zaman, mekân ve kişiler ele alınmıştır. Yedinci ve son bölümde Tebriz âşıklarından derlenen metinler Latin alfabesine aktarılmıştır.

B.4.3. Kitaplar

Ali Kafkasyalı’nın 2002 yılında çıkan *İran Türk Edebiyatı Antolojisi* adlı altı ciltlik eserinde İran Türkleri hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra İran Türk halk edebiyatı alt başlıklara ayrılıp konular hakkında bilgi aktarıldıktan sonra örnekler verilmiştir.

Ali Kafkasyalı’nın 2006 yılında çıkan *İran Türkleri Âşık Muhitleri* kitabı sekiz bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler: “Tebriz/Karadağ Âşık Muhiti”, “Urmiye Âşık Muhiti”, “Sulduz/Karapapak Âşık Muhiti”, “Zencan Âşık Muhiti”, “Kum/Save Âşık Muhiti”, “Horasan/Türkmensahra Âşık Muhiti”, “Kaşkay Âşık Muhiti” ve “Âşık Muhitlerinin Mukayesesi” dir.

Ali Kafkasyalı’nın 2007 yılında çıkan *İran Türk Âşıkları ve Milli Kimlik* adlı eseri üç bölümden oluşmaktadır. İlk olarak “İran Türklerinde Âşıklık Geleneği” adlı bölümle başlamaktadır. “İran Türk Milli Kimliği ve Âşıklar” adlı ikinci bölümden sonra son bölüm olan “Âşıkların Sosyal Alandaki Etkinleri” adlı bölüm gelmektedir. Ekler kısmında ise âşık şiiri ve halk hikâyesi örnekleri verilmiştir.

Ali Kafkasyalı'nın 2010 yılında çıkan *İran Türkleri* adlı kitabı, "İran Türklerinin Coğrafi, Tarihi ve Demografik Durumu", "İran Türklerinde Dil ve Edebiyat", "İran Türklerinde Basın ve Yayım", "İran Türklerinde Güzel Sanatlar", "İran Türklerinde Önemli Gün ve Bayramlar" ve "İran Türk Edebiyatından Seçmeler" adlı altı başlıktan oluşmaktadır.

Ali Kafkasyalı'nın 2011 yılında yayımlanan *İran Coğrafyasında Türkler* adlı eserinde "İran Türkleri" adlı kitabının bazı bölümleri bulunmaktadır. Ancak bu kitapta ek olarak her bölümde konu ile ilgili birçok fotoğraf bulunmaktadır. Kitap, "İran'ın Coğrafi Yapısı", "İran Türkleri", "İran Türklerinde Dil ve Edebiyat", "İran Türklerinde Basın ve Yayım", "İran Türk Musikisi", "İran Türklerinde Tiyatro", "İran Türklerinde Resim", "İran Türklerinde Minyatür", "İran Türklerinde Halı", "İran Türklerinde Mimari", "İran Türklerinde Önemli Gün ve Bayramlar" adlı bölümlerden meydana gelmektedir.

İran Türkleri hakkında kitap çıkartan bir diğer isim Enver Uzun'dur. Uzun'un *Güney Azerbaycan Basın Tarihi (1816-2002)* adlı eseri "Matbuatın Gücü", "Gazeteler", "Dergiler" ve "Muhaceret Basını" adlı dört bölümden oluşmaktadır. "Matbuatın Gücü" bölümünde basın tarihi hakkında bilgiler verildikten sonra "Tarihe Göre Gazeteler ve Dergiler", "Hakkında Bilgi Edinebildiğimiz Gazete ve Dergiler", "Hakkında Bilgi Edinemediğimiz Gazete ve Dergiler" adlı alt başlıklarda gazete ve dergi adları verilmiştir.

Enver Uzun'un 2007 yılında çıkan *İran Türk Folkloru* adlı kitabında şu bölümler yer almaktadır: "Folklor Halk Edebiyatı", "İran Türk Folkloru", "İran Türk Âşık Muhitleri", "Halk Merasimleri", "Düğünler", "Çocuk", "Ölüm", "Bayatılar", "Halıcılık", "Atalar Sözü" Alkışlar", "Kargışlar", "Bilmeceler" ve "Yanıltmacalar".

Enver Uzun'un yayımladığı bir diğer kitap ise Galibe Gültekin'in *Güney Azerbaycan'ın Doğusundaki Yer Adları* adlı kitabının Türkiye Türkçesine çevirisidir. Bu kitap; "Toponimiya Hakkında Genel Bilgi", "Doğu Azerbaycan Bölgesi Hakkında Genel Bilgi", "Doğu Azerbaycan Toponimlerine Ait Kaynaklar ve Onların Araştırma Tarihi", "Oykonimler (Şehir, Kasaba, Köy Adları)", "Oronimler (Dağ, Kale Adları)",

“Hidronimler (Nehir, Göl, Pınar Adları)”, “Coğrafi Adlar Sözlüğü” ve “Haritalar” adlı bölümlerden oluşmaktadır.

Enver Uzun’un *İran Türk Basınının 200 Yılı: (1814-2014)* adlı eseri 2014 yılında çıkmıştır. Bu kitap “Güney Azerbaycan Basın Tarihi (1816-2002)” adlı eserin genişletilmiş bir şeklidir. Bibliyografya kısmında kitaplar, ansiklopediler, tezler, sempozyum bildirileri ve makaleler, süreli yayımların adları verilmiştir. Kitabın sonunda ise gazete, dergi ve muhaceret gazete ve dergileri alfabetik sıraya göre verilmiştir.

İran Türkleri hakkında kitap yazan başka bir yazar ise Nabi Kobatarian’dır. 2013 yılında çıkan *Tebriz Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı* adlı kitap yazarın yüksek lisans çalışmasıdır. Kitabın içeriğine yüksek lisans tez çalışmalarında değinilmiştir.

Nabi Kobatarian’ın 2013 yılında çıkan *İran Azerbaycan’i Âşık Destanları I-Şikari Destanı* adlı kitabı ise yüksek lisans tezinin ikinci cildinden oluşmaktadır. Yüksek lisans tezinde sadece Azerbaycan Türkçesi ile verilen eser, kitapta hem Azerbaycan Türkçesi ile hem de Türkiye Türkçesi ile verilmiştir.

İran Türkleri hakkında kitap çıkaran yazarlardan biri de Fazıl Özdamar’dır. Özdamar, *Tebriz’de Âşıklık Geleneği ve Tebrizli Âşık Ali (Ali Feyzullahî Vahid)* adlı yüksek lisans çalışmasını 2015 yılında kitap olarak yayımlamıştır. Bu eser yukarıda yer alan “Yüksek Lisans Tez Çalışmaları” bölümünde anlatılmıştır.

Diğer bir kitap çalışması Turgut Karabey-Habib İdrisi’ye ait olan *Güney Azerbaycan Şiir Antolojisi* adlı 1991 yılında çıkmış eserdir. Bu eserde 101 şairden 185 şiir bulunmaktadır. Eser, şairlerin doğum tarihlerine göre sıralanmıştır. Baba adı, asıl adı, lakabı, doğum, ölüm tarihleri ve yerleri verilmiştir. Eserin sonunda bir de sözlük bulunmaktadır.

1. BÖLÜM

DİLMAC DERGİSİ

1.1. Dilmac Dergisi Hakkında Genel Bilgiler

Dilmac dergisi 2004 yılında çıkmış olan; sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi ve benzer içerikli konuları içinde barındıran ve Türkçe-Farsça şeklinde iki dilli çıkan bir süreli yayımdır. Derginin kurucusu ve mesul müdürü Ali Rıza Sarrafi'dir. Derginin ilk 20 sayısı Tebriz'de diğer sayıları ise Tahran'da çıkmıştır. 35-36. (Ağustos-Eylül) sayısını çıkarttıktan sonra dergi 2007 yılında yasaklanmıştır. Bunun üzerine Sina Cihanbahş "Güneş" adlı bir dergi çıkarır. Bu dergi, Dilmac dergisinin otuz yedinci sayısı olarak çıktığını bildirmiştir. Güneş adlı dergi sadece bir sayısı yayımlanmıştır.

Dilmac dergisinin kurucusu ve mesul müdürü olan Alireza Sarrafi, Dilmac dergisinin bazı sayılarında derginin amacı ve kapsamı hakkında bilgi vermiştir.

1. Dilmac, bilimsel bir araştırma dergisidir.
2. Dilmac, İran'daki demokrasi ve gelişim ile ilgili konuların teorik ve bilimsel temellerini atmaya çalışmaktadır. Bu konular arasında; etnik köken, kadın meselesi, bilimsel, kültürel, ekonomik vb. sorunlar, toplumsal adaletin sağlanması, uluslararası ilişkiler gibi konular yer almaktadır.
3. Dilmac, halkların ve milletlerin kültürel, iktisadi, sosyal ve siyasi durumlarını okuyucuya sunmaya çalışmaktadır.
4. Dilmac, öncelikle Azerbaycan halkının meselelerine, ardından ülkenin geri kalanı ile ilgili meselelere ve son olarak bölgesel ve küresel meselelere odaklanmıştır.
5. Dilmac, bölgedeki komşu ülkelerle iyi bir politika yürütmeye ve uluslararası toplumla uyumlu ilişkiler kurmaya çalışmaktadır.
6. Dilmac, toplumun kültürel, ekonomik, sosyal ve siyasi boyutlarında demokrasi ve dayanışmanın yayılmasını savunmaktadır.

7. Dilmac, yukarıda yer alan konulara yönelik çözümler bulmak için farklı görüşlerin münakaşa etmesi amacıyla bir platform oluşturmaya çalışmaktadır.

1.2. Dilmac Dergisinin Şekli ve İçeriği

Türkçe-Farsça olarak çıkan Dilmac dergisinin bütün sayıları hakkında tek tek bilgi verilecektir. Bu bilgiler arasında çıkış tarihi, genel konusu, sayfa ve içinde bulunan makalelerin sayısı gibi çeşitli konularda bilgiler bulunmaktadır. Burada tanıtılan Dilmac dergisinin ön ve arka kapakları “EKLER” kısmında verilecektir.

Dilmac dergisinin ilk sayısı Ekim 2004 yılında Tebriz’de yayımlanmıştır. Altmış beş sayfa olarak çıkan ilk sayının genel konusu ana dil ile ilgilidir. İlk sayıda on beş âdet makale bulunmaktadır. Ön kapak tasarımında derginin içinde yer alan makale adları ve yazarları verilmiştir. Ön kapakta tarihî bir surun kapısına benzer bir fotoğraf yer almaktadır. Arka kapağına ise 2002 yılında trafik kazası sonucu hayatını kaybeden ressam Nasır İrani’nin bir resmi koyulmuştur.

İkinci sayı Kasım 2004 tarihinde çıkmıştır. Altmış altı sayfa olarak yayımlanan ikinci sayıda etnik sorunlar, Azerbaycan muğamları, İran Türklerinin coğrafyası gibi pek çok konuya değinilmiştir. İkinci sayıda toplam dokuz adet makale vardır. Ön kapak tasarımında “Qurxu Dede” yazısı ile birlikte “Baba Davud”³ heykelinin fotoğrafı bulunmaktadır. Ön kapakta makaleler ve onların yazarı verilmiştir. Arka kapakta ise Mohammad Fagoonaki’nin fotoğrafı ile birlikte onun yaşantısı hakkında bilgiler yer almaktadır.

Üçüncü sayı da ikinci sayı ile aynı ay içerisinde çıkmıştır. Altmış dört sayfa olarak çıkan bu sayıda dil, halı tarihi, siyaset gibi konular bulunmaktadır. Üçüncü sayıda sekiz adet makale verildikten sonra yeni çıkan kitap, dergi ve gazeteler tanıtılmıştır. Üçüncü sayı üç bin adet basılmıştır. Ön kapak tasarımında çıkan diğer sayılar gibi bu kapakta da makale adları ve yazarları verilmiştir. Kapaklarda 26 Azer tarihi

---

³ Baba Davud heykeli, İran’ın Erdebil eyaletinde bulunan Anberan şehrinde bulunmaktadır. Anberan’a kırk kilometre uzaklıkta olan bu heykel yaklaşık yirmi beş metre yüksekliğindedir. Heykel, büyük bir insan yüzünden oluşmaktadır.

münasebetiyle Tebriz Üniversitesi'nin karşısında kitap yakma günü ile ilgili resimlere yer almaktadır.

Derginin dördüncü sayısı, altmış dört sayfa olarak 2005 Ocak ayında yayımlanmıştır. Dokuz makaleden sonra kitap, dergi ve gazeteler tanıtılmıştır. Ayrıca dergide ocak takvimi de verilmiştir. Dördüncü sayıda önemli kişiler, dil, halı tarihi hakkında bilgiler aktarılmıştır. Ön kapakta Prof. Muhammed Taki Zehtabi anma günü vesilesiyle Zehtabi'nin fotoğrafı konulmuştur. Arka kapakta ise Habib Tohidi hakkında bilgiler verildikten sonra bir tane resim çalışması ile süslenmiştir.

2005 Şubat ayında derginin beşinci sayısı çıkmıştır. Altmış dört sayfa olarak çıkan bu sayıda 18 Şubat 1978 ayaklanması başta olmak üzere, İran'da bulunan eyaletler ve yerler hakkındaki bilgilerin yanı sıra dil, edebiyat alanıyla ilgili makalelere de yer verilmiştir. Yeni çıkan neşriyatlar tanıtıldıktan sonra şubat takvimi kaleme alınmıştır. Ön kapakta makaleler ve yazarların adları sunulmuştur. Bunun yanı sıra 29 Behmen (18 Şubat) yazısı ile birlikte Tebriz Saat Kulesi sergilenmiştir. Arka kapağında ise Rayfi M. Tabatabai hakkında bilgiler neşredilmiştir.

2005 yılının Mart ayında dergi altıncı sayısını çıkartmıştır. Altmış dört sayfadan oluşan bu sayının içerisinde on üç makale bulunmaktadır. Altıncı sayının genel konusu kadın üzerinedir. Kadınların yanı sıra dergiler, tanınmış kişiler ve dil ile ilgili makalelerde yer almaktadır. Altıncı sayının ön kapağında makaleler ve yazarları ile birlikte kadın fotoğrafları ve resimleri verilmiştir. Arka kapağında ise Vajihah Fakour hakkında kısa bir bilgi ve kendisinin bir adet resmi sunulmuştur.

2005 yılının Nisan ve Mayıs sayıları olan yedinci ve sekizinci sayılar tek bir sayı olarak çıkmıştır. Seksen iki sayfa olarak çıkan bu sayı daha çok siyasi konuları içermektedir. Bu sayının içerisinde on tane makale ve çeşitli karikatürler bulunmaktadır. Ön kapağa Nevruz ve 16 Ferferdin 1299 (5 Nisan 1920) Şeyh Muhammed Hiyabani ayaklanma günü sebebiyle Şeyh Muhammed Hiyabani'nin fotoğrafı ile Nevruz ile ilgili resim konulmuştur. Arka kapakta ise Davud Emdadian hakkında bilgiler yayımlanmıştır.

Derginin dokuzuncu ve onuncu sayıları olan Haziran-Temmuz sayıları tek bir sayı olarak yayımlanmıştır. Seksen iki sayfa olarak çıkan bu sayı

genel olarak sanat ve siyasi içerikli makalelerden oluşmaktadır. On iki makaleden oluşan bu sayıda “Miraç: Sultan Muhammed’in eseri” ve “Keyumars Sarayı: Sultan Muhammed’in eseri” olarak iki tane resim verilmiştir. Ön kapakta ressam Sultan Muhammed’in adı ve resimlerinden parçalar, arka kapakta Kiomars Kiasat fotoğrafı ve hakkındaki bilgiler yer edinmiştir.

2005 Ağustos ayında çıkan on birinci sayısı, “İlhanlılar” başlığında özel sayı olarak çıkmıştır. Yüz on dört sayfadan oluşan bu sayının genel konusu İlhanlılar olmakla birlikte röportajlar ve o dönemin siyasi konularından oluşan makalelerde vardır. Bu özel sayıda on üç makalenin yanı sıra İlhanlılardan kalma mimari eserlerin fotoğrafları da sunulmuştur. Derginin sonunda ise 16. yüzyıla ait Tebriz haritası verilmiştir. Derginin ön kapağında “Özel sayı: Elxanlar” yazısının altına Olcaytu Han’ın türbesinin fotoğrafı konulmuştur. Bu sayının arka kapağında Ebrahim Poshtpanah’ın fotoğrafı ve hakkında bilgiler verildikten sonra bir resim yer almıştır.

On birinci sayı gibi on ikinci sayıda özel sayı olarak çıkarılmıştır. 2005 yılının Eylül ayında çıkan on ikinci sayı Samed Behrengi ve çocuklar ile ilgilidir. Yüz on dört sayfadan oluşan bu sayıda on yedi tane makale bulunmaktadır. Sayıda çocukların yaptıkları resimler de yayımlanmıştır. Derginin genel konusunu Samed Behrengi ve çocuk edebiyatı oluşturmaktadır. On ikinci sayının ön kapağında Arap alfabesi ile Farsça ve Türkçe olarak “Özel Sayı: Samed Behrengi+Uşaklar” adlı yazının altında Samed Behrengi’nin fotoğrafı verildikten sonra çocukların fotoğrafları verilmiştir. Arka kapakta ise Leila Saviz’in fotoğrafı ve hakkında bilgiler yayımlanmıştır.

On üçüncü sayı “Öğretim ve İki Dillilik” başlığıyla özel sayı olarak çıkmıştır. Ekim 2005 tarihinde çıkan özel sayı yüz on dört sayfadan oluşmaktadır. On beş makaleden oluşan sayının genel konusu öğretim ve iki dillilik olmakla birlikte tarih, politika, edebiyat gibi konularla ilgili makalelerde vardır. Çocukların fayans kırıklarından yaptıkları resimler sayının sonunda yer almaktadır. Ön kapağında Arap alfabesi ile Farsça ve Türkçe olarak “Özel Sayı: Öğretim ve İki Dillilik” adlı yazıyla beraber çocuk fotoğrafları konulmuştur. Arka kapakta Gholamhosein Mamakanieh

hakkında bilgiler verildikten sonra Mamakanieh'in resim çalışmasına yer verilmiştir.

On dördüncü sayı Kasım 2005 tarihinde yüz elli dört sayfa olarak yayımlanmıştır. 28 yazıdan oluşan bu sayı genel olarak kadın meseleleri üzerindeki yazıları içermesiyle birlikte edebiyat, sanat gibi konularda da yazılar içermektedir. Sayının sonunda kitap tanıtımı yapılmıştır. Sayının içerisinde kadınlar tarafından yapılan resimler verilmiştir. Ön kapağında kadın meselesi yazısı ve çeşitli fotoğraf ve resim bulunmaktadır. Arka kapakta ise F. Jamal Farid hakkında kısa bilgi yer almaktadır.

Dilmac dergisinin on beşinci sayısı 2005 yılının Aralık ayında çıkmıştır. Yüz on üç sayfa olarak çıkan sayıda on dokuz adet yazı bulunmaktadır. Dergide, aralık takvimi verildikten sonra kitap tanıtımı yapılmıştır. Sayının genel konusu turizm ve arkeolojidir. Derginin ön kapağında turizm, arkeoloji ve Azer hatıraları yazısı ile bir heykele yer verilmiştir. Arka kapakta ise Rahim Charkhi hakkında bilgiler kaleme alınmıştır.

Yüz otuz sayfa olarak Ocak 2006 tarihinde on altıncı sayısını çıkaran Dilmac dergisinin bu sayıdaki genel konusu federalizm ile ilgilidir. On yedi adet makale ile birlikte ocak takvimi ve yeni çıkan neşirler de verilmiştir. Ön kapakta Latin ve Arap harfleri ile birlikte "Federalizm" yazısı yer almaktadır. Arka kapakta ise Sima Hoseynchi'nin hayatı hakkında bilgiler sunulmuştur.

Dergi, şubat 2006'da on yedinci sayısını yüz otuz sayfa olarak çıkartmıştır. Yirmi dört makale bulunan sayının genel konusu ana dili ve Muhammed Ali Ferzane'dir. Sayıda ayrıca edebiyat bölümü yer almaktadır. Bu bölümde Don Kişot ve Deli Dumrul ile ilgili yazılara yer verilmiş ve yeni yayımlar tanıtılmıştır. Sayının ön kapağında "Ana Dili" ve "Fertzane" yazmaktadır. Arka kapağında ise Rezvan Sadegzadeh hakkında bilgi yayımlanmıştır.

On sekizinci sayısını Mart 2006'da çıkaran Dilmac dergisi yüz on dört sayfadan oluşmaktadır. Dergide on üç yazıya, bu yazılardan sonra röportaj bölümünde beş tane röportaj bulunmaktadır. Edebiyat bölümünde iki tane yazı verilmeden önce karikatürler konulmuş ve ardından mart takvimi ile yeni neşirlere yer verilmiştir. Sayının birçok sayfası musiki ile ilgili karikatürleri

içermektedir. Dilmac dergisinin on sekizinci sayısının genel konusu musikidir. Sayının ön kapağında Arap ve Latin harfleriyle musiki yazmakla birlikte bir âşık fotoğrafı sergilenmiştir. Arka kapakta Ane Mohammad Tatari hakkında bilgiler kaleme alınmıştır.

Derginin Nisan ve Mayıs 2006 sayıları olan on dokuzuncu ve yirminci sayısı tek bir sayı olarak çıkmıştır. Yüz yirmi sayfadan oluşan sayıda on üç yazıya yer verilmiştir. Bunlarla birlikte mayıs takvimiyle birlikte geçen sayılarda yapılan anket çalışmasının sonuçları da sunulmuştur. İki sayının genel konusu ise ekonomi ile ilgilidir. Ekonomi ile ilgili birçok karikatür sayıda yer almaktadır. Bu sayı Tebriz’de çıkan son sayıdır. Ön kapakta “Azerbaycan’ın Ekonomik Potansiyeli” yazısı ile birlikte madeni paralar verilmiştir. Arka kapakta Yakup Moshfeghifar hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Yirmi bir, yirmi iki, yirmi üç ve yirmi dördüncü sayılar tek bir sayı olarak çıkmıştır. Özel sayı olarak çıkan 2006 Haziran-Temmuz-Ağustos-Eylül sayılarını Tahran’da Alireza Sarrafi tek başına çıkarmıştır.⁴ Yüz altmış iki sayfadan oluşan bu sayıda makaleler yerine folklorun tanıtımı ve Azerbaycan halk edebiyatı türleri hakkında bilgiyle birlikte örnekler verilmiştir. Derginin ön kapağında “Folklor, Şifahi Edebiyat- Özel Sayı/ Alireza Sarrafi” yazmaktadır. Arka kapağında ise Rahman Ahmedi Meleki hakkında bilgiler verilmiş, kapak resim ve fotoğraflarla süslenmiştir.

Dilmac dergisinin yirmi beş, yirmi altı ve yirmi yedinci sayıları tek sayı olarak yayımlanmıştır. 2006 Ekim-Kasım-Aralık aylarının sayı olan tek sayıda yüz otuz sayfa bulunmaktadır. Yirmi yedi makale bulunan bu sayının genel konusu halk bilimidir. Çeşitli resimler ve fotoğrafların bulunduğu sayının ön kapağında folklor yazısı ile birlikte bir âşık resmedilmiştir. Arka

---

⁴ Alireza Sarrafi’ye Dilmac’ın 21, 22, 23 ve 24. sayılarını siz mi yoksa Dilmac’ın yazar kadrosu ile birlikte mi çıkarıldığını sorduğumda: “Tebriz’de 20 sayı çıktıktan sonra 2004 Mayıs ayında Tebriz ve 24 Güney Azerbaycan kentinde milli istekler üstünde gerginlik oldu ve 10 kişi hayatını kaybetti, 1000 kişiden fazlası tutuklandı. Dilmac bu durumda çıkamazdı. Neticede ben onu Tahran’a taşıdım ve birkaç aydan sonra çıkarmaya başladım. Bu zamanda Dilmac’ın yazar heyeti de dağılmıştı. Çaresiz önceden hazırladığım “İran Türkleri Şifahi Edebiyatı” adlı kitabımı 21-24. sayılar olarak çıkardım. Daha sonra Tahran’da yeni bir yazar grubu oluşturarak başka sayılarımızı neşrine başladık.” cevabını aldım.

kapağında Susan Han Muhammedi hakkında çok az bilgi verildikten sonra üç resim eklenmiştir.

Ocak-Şubat 2007 tarihli sayı, derginin yirmi sekizinci ve yirmi dokuzuncu sayıdır. Tek sayı olarak çıkan yirmi sekizinci ve yirmi dokuzuncu sayı yüz on iki sayfa olarak çıkmıştır. Yirmi beş adet makale bulunan bu sayının genel konusu Erdebil'dir. Erdebil coğrafya, tarih, turizm gibi yönlerden incelendikten sonra edebiyat bölümünde iki yazıya yer verilmiştir. Edebiyat bölümden sonra çeşit konular hakkında makaleler bulunmaktadır. Ön kapakta Savalan'ın eteğinde ve Erdebil yazısı ile birlikte Savalan Dağı resmedilmiştir. Arka kapakta Ahmad Vakili hakkında bilgiler verildikten sonra çalışmalarından örnekler sunulmuştur.

Mart ve Nisan 2007 tarihi ile tek sayı olarak çıkan dergi yüz yirmi üç sayfadan oluşmaktadır. Derginin otuz ve otuz birinci sayısı olan bu sayının genel konusu kadın meseleleri ile ilgilidir. Kadınlar ile ilgili sekiz adet makale verildikten sonra rapor, sergi ve röportajlar bulunmaktadır. İki adet çeviri yapıldıktan sonra edebiyat bölümünde altı adet yazıya yer verilmiştir. Daha sonra üç adet yazı yer almaktadır. Sayının sonunda yeni neşirler tanıtılmıştır. Ön kapakta kadın meselesi yazısı ile bir kadın figürü verilmiştir. Arka kapakta Mehrin Mokhtari hakkında bilgi verildikten sonra eserlerinin bazıları derginin arka kapağına konulmuştur.

Dilmac dergisi 2007 yılının Mayıs ayında otuz ikinci sayısını çıkarmıştır. Özel sayı olarak çıkan bu sayının genel konusu matbuattır. Yüz yirmi yedi sayfa olarak çıkan bu özel sayıda yirmi üç makaleye yer verilmiştir. Bu makalelerin on iki tanesi Güney Azerbaycan basını ile ilgilidir. Diğer makaleler folklor, tarihi, edebiyat alanındadır. Derginin sonunda gazetelerin ön sayfaları bulunmaktadır. Ön kapakta insan figürü ile birlikte matbuat yazısı sunulmuştur. Arka kapakta Akbar Nikanpour tanıtılmış ve çalışmalarına yer verilmiştir.

Otuz üçüncü sayı Haziran 2007 yılında çıkmıştır. Özel sayı olarak yüz on bir sayfa çıkan sayının genel konusu bir önceki sayı ile aynıdır. Bir önceki sayının devamı olan bu sayıda basın ile ilgili on bir adet makale bulunmaktadır. Aktarmalar, folklor, edebiyat bölümünde verilen makalelerden sonra çeşitli yazılara yer verilmiştir. Kitaplar tanıtıldıktan

sonra gazetelere değinilmiştir. Ön kapağında matbuat yazısına ve ilgili bir resme yer almıştır. Arka kapakta Muhammed Nuryan hakkında bilgi verilmiş ve çalışmalarından örnekler konulmuştur.

Otuz dördüncü sayı Temmuz 2007 yılında çıkmıştır. Özel sayı olarak yüz on bir sayfa çıkan bu sayının genel konusu dil ve mitik düşüncedir. Otuz dördüncü sayıda yirmi dört adet yazı bulunmaktadır. Bu yazıların on üç tanesi mitik düşünce ve dil ile ilgilidir. Geriye kalan yazılar edebiyat, folklor ve çeşitli yazılarla alakalıdır. Ön kapağında dil ve mitik düşünce yazısı ile birlikte Ay'ın fotoğrafına yer verilmiştir. Arka kapakta ise Dilmac hakkında bilgiler neşredilmiştir.

Dilmac dergisinin son sayısı olan otuz beş ve otuz altıncı sayıları tek bir sayı olarak yayımlanmıştır. Yüz yirmi yedi sayfa olarak çıkan Ağustos-Eylül sayısında genel konu çağdaş edebiyattır. Otuz iki yazıdan oluşan son sayının içerisinde folklor, edebiyat, dil, basın gibi konularda yazılar vardır. Ön kapakta Arap alfabesi verilmiş ve çağdaş edebiyat yazılmıştır. Arka kapakta ise bir önceki sayının arka kapağına tekrar yer verilmiştir. Bu sayıdan sonra dergi yasaklanmıştır.

2. BÖLÜM

DILMAC DERGİSİNDE BULUNAN HALK BİLİMİ YAZILARI

2.1. Dilmac Dergisindeki Halk Bilimi Yazıları Hakkında Genel Bilgiler

Dilmac dergisi halk bilimi açısından oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Dergide bulunan halk bilimi yazıları çoğunlukla on sekizinci sayıdan itibaren yayımlanmıştır. Diğer sayılarda bazen halk bilimi yazılarına yer verilmişken bazı sayılarda hiç rastlanmamaktadır.

On sekizinci sayıdan önceki sayılarda halk bilimi ile ilgili birkaç makale bulunurken on sekizinci sayının tamamı halk bilimi ile ilgili yazılardan oluşmaktadır. On sekizinci sayı çoğunlukla halk müziği ile ilgilidir. Bunun yanında âşıklık sanatı ve âşık edebiyatı ile rakslar hakkında da makaleler yer almaktadır.

Yirmi birden yirmi dörde kadar tek sayı olarak çıkan nüshanın büyük bir kısmı halk edebiyatı ile ilgili yazılardan oluşmaktadır. Bunlara ek olarak folklor ile ilgili genel bilgilerin bulunduğu yazılar ve geleneksel giyim kuşam ile ilgili materyaller bulunmaktadır.

Yirmi beş, yirmi altı ve yirmi yedinci sayılar da tek nüsha olarak çıkmıştır. Bu nüshanın tamamı halk bilimi ile ilgili yazılardan oluşmaktadır. Bu sayı halk bilimi ile ilgili genel yazılar, merasimler, inançlar, halk edebiyatı gibi çeşitli konular barındırmaktadır.

Bu sayılardan sonra çıkan sayılarda halk bilimi yazıları çoğunlukta olmasa da hatırı sayılır bir miktardadır. Bu yazıların birçoğu halk bilimi hakkında genel bilgiler ve halk edebiyatının bazı türleri üzerine yazılmıştır.

Halk bilimi yazıları derginin sayı numaralarına bakıldığında az görülebilir. Ancak halk bilimi yazılarının olduğu sayılar diğerlerine göre daha çok sayfa sayısına sahiptir. Dilmac dergisinde bulunan halk bilimi yazıları derginin altıda birinden fazlasını oluşturmaktadır. Dergide bulunan halk bilimi yazılarının içeriği hakkında aşağıda bilgiler verilecektir.

2.2. Dilmac Dergisinde Bulunan Halk Bilimi Yazıları

Dergide bulunan halk bilimi yazılarının çeşitli sayılarda parça parça yer alması nedeniyle ele alınacak yazıların kronolojik bir şekilde incelenmesi yerine halk biliminin alt kollarına ayırarak incelenmesinin daha uygun olduğu düşünülmüştür.

2.2.1. Halk Edebiyatı İle İlgili Yazılar

Halk edebiyatı, halkın edebi zevkini karşılamak için sözlü olarak konan, kendine özgü bir dili ve üslubu olan edebiyat koludur. Türk edebiyatının diğer kollarına göre daha geniş bir yelpazeye sahip olan halk edebiyatı, başlangıçta destanlar, efsaneler, masallar ve halk hikâyeleri şeklinde gelişmiştir. Daha sonra ürünler gittikçe çoğalmış, manzum ve mensur olarak çeşitlenmiş, atasözü, mani, ninni, şarkı, türkü, bilmece gibi şekil ve türlerle zenginleşmiştir (Sakaoğlu, 1987: 345). Pertev Naili Boratav ise halk edebiyatı çerçevesi içine âşık edebiyatı, destan, hikâye, meddahlık, masal, fıkra, efsane, bilmece, atasözleri, alkış-kargış, tekerleme, türkü, mani ve seyirlik halk oyunlarını almıştır (Boratav, 2015: 23-247).

Dergideki halk bilimi yazılarının büyük bir bölümünü halk edebiyatı ile ilgili yazılar oluşturmaktadır. Dergide bulunan halk edebiyatı yazılarının farklı sayılarda yer alması nedeniyle halk edebiyatı yazıları aşağıda türlerine göre incelenecektir.

1. Destan İle İlgili Yazılar

Farsçada “destân” olarak adlandırılan kahramanlık temalı anlatılardır. Metin Ekici destanı şöyle tanımlamıştır: “*Destan; bir millet veya toplumun hayatında derin izler bırakmış olaylardan kaynaklanıp; çoğunlukla manzum bazen de manzum-mensur karışık; birden fazla olayın aktarımına izin veren genişlikte; usta bir anlatıcı tarafından veyahut da ustalardan öğrendiğini aktaran bir çırak tarafından, bir dinleyici kitlesi önünde bir müzik aleti eşliğinde veya sadece bir ezgiyle anlatılan; sözlü olarak anlatılanlarından bazıları yazıya geçirilmiş; bir milleti veya toplumu sonuçları bakımından ilgilendiren bir kahramanlık konusuna sahip; dinlendiğinde veya*

okunduğunda milli değerleri, şahsi değerlerin üstünde tutmayı benimseten sözlü veya yazılı edebi yaratmadır” (Ekici, 2002: 18).

Destan hakkında Alireza Sarrafi, Dilmac dergisinin yirmi bir-yirmi dördüncü sayısında yer alan “*Âşık Edebiyatı*” adlı yazısında bilgiler vermiştir. Alireza Sarrafi yazısında Azerbaycan destanlarını kahramanlık destanları, muhabbet destanları ve diğer destanlar olarak üç gruba ayırmıştır. Kahramanlık destanlarında Dede Korkut, Köroğlu, Kaçak Nebi, Kaçak Kerem, Settar Han gibi destanlar bulunurken muhabbet destanlarında Aslı ile Kerem, Âşık Garip ile Şahsenem, Âşık Abbas Tufarkanlı ile Gülgez Peri adlı destanlar bulunmaktadır. Kahramanlık ve muhabbet destanlarına girmeyen genellikle aile, ahlak ya da tarihi destanlar, diğer destanlar başlığı altında toplanmıştır. Diğer destanlar başlığında ise Alihan ve Peri, Selim Şah, Hasta Kasım’ın Derbend Seferi gibi destanlar örnek gösterilmiştir.

Destan anlatımı diğer Türk halklarında olduğu gibi Güney Azerbaycan Türklerinde de bir gelenek etrafında kendine mahsus metotlar ile anlatılır. Dergide destan anlatımındaki genel gelenekler hakkında bilgiler ve örnekler verilmiştir. Destanın asıl bölümüne geçilmeden önce “Üstadname” adlı bölümün icra edildiğini, bu bölümde üstat âşıklardan kalan üstadnamelerin okunmasıyla onların şereflendirildikleri belirtilmiştir. Bu bölümün bir diğer amacı ise meclisi manevi bir ruh hâline bürümesidir. Üstadnameden sonra asıl bölümün geldiği ve bu bölüme başlamadan önce destanın zaman ve mekânını soru-cevap şeklinde bir diyalogla belirtilmesi gerektiği yazılmıştır. Âşıklar destan anlatırken bir olaydan başka bir olaya geçmek isterlerse anlattığı konuyu yarım bırakarak, “Kamber, Hanın yanında getmekte kalsın, size kimden heber verim? Arzı’nın nenesinden.” şeklindeki kalıp bir ifade ile yeni konuya geçtikleri belirtilmiştir. Destanın duvaqqapma adlı bir muhammesin icrası ile bitirildiği söylenmiştir. Dergide destanlara örnek olarak Dede Kokut destanından “Uşun Koca Oğlu Segrek” ve “Settar Han” verilmiştir (Sarrafı, 2006: 135-141).

Dergide bulunan bir başka destan ile ilgili yazı ise Alireza Zihak’ın yirmi beş-yirmi yedinci sayıda yer alan “*Azerbaycan Şifahi Edebiyatında Muhabbet ve Kahramanlık*” adlı makalesidir. Alireza Zihak, Azerbaycan halk edebiyatında yer alan Köroğlu, Gulam Haydar, Seydi, Âşık Abbas

Tufarkanlı ile Gülgez ve Kandab ile Nevruz destanlarını incelemiştir (Zihak, 2006: 93-100).

Kazım Abbasi'nin yirmi beş-yirmi yedinci sayıda yayımlanan “*Tarih İle Efsane Karşılığı: Şah İsmail Destanı*” adlı makalesi destan ile ilgili bir diğer yazıdır. Kazım Abbasi burada Mircea Eliade'nin “Ebedi Dönüş Miti” adlı kitabında yer alan “Mitoslar ve Tarih”⁵ konusundaki düşüncelerini ispatlamaya çalışmaktadır. Kazım Abbasi, Şah İsmail'in tarihsel ve efsanevi yönünü Âşık Hüseyin Sai'den derlenen Şah İsmail Destanı üzerinden araştırmaktadır. Ancak buradaki amacı destanı etraflıca araştırmak değildir. Destanın özelliklerini kısaca inceledikten sonra başka masallarla karşılaştırıp benzerliklerini ortaya koymak amacıyla destanı incelemiştir. Kazım Abbasi sonuç olarak, Şah İsmail karakterinin diğer örneklerde anlatılan hatta bütün nağıllarda geçen karakterler ile benzer olduğunu böylelikle Şah İsmail'in tarihsel varlığının halkın hafızasında efsaneleşerek kaldığını belirtmiştir. Ayrıca nağıllarda yaşayan insanların gerçek şahıslar olabileceğini vurgulamıştır (Abbasi, 2006: 101-104).

Destan alanında inceleyeceğimiz son yazı aynı sayıda yer alan Elza İsmailova'nın “Âşıklığım Yeter Bana” adlı makalesidir. İsmailova, Türk edebiyatında iki Köroğlu'ndan (Kahraman-şair ve asker-âşık) söz edildiğini bazı kaynaklara göre bu iki Köroğlu'nun aynı kişi olduğunu bazı kaynaklara göre ise ayrı ayrı kişiler olduğu belirtilmiştir. İsmailova makalede asıl Köroğlu'nun âşık kimliği üzerinde durmuştur. Onun Kurbanı, Hasta Kasım, Abbas Tufarkanlı, Karacaoğlan, Âşık Veysel gibi büyük bir âşık olduğunu belirtmiş ve bunu birkaç bilim insanının sözleriyle güçlendirmiştir. Köroğlu'nun sadece cenk âşığı olmadığını güzellere koşmalar düzen bir aşk, muhabbet şairi olduğunu da dile getirmiştir. İsmailova, “Âşıklığım yeter bana” dizesinden ve bir şiir mektebi yaratmasından hareketle Köroğlu'nun bir saz şairi olduğunu vurgulamıştır. Bunlara ek olarak bazı destanların üstadname bölümlerinde Köroğlu'na ait şiirlerin okunması ve “Cengi”, “Mısrı”, “Döşeme Köroğlu”, “Büzüğü Köroğlu”, “Köroğlu Şah Sevni”,

---

⁵ Mircea Eliade, epik şiirlerde kutsanan kişilerin tarihsel kişilikler oldukları noktasında sorun olmadığını ancak tarihsellikleri mitselleştirmenin aşındırıcı eylemi karşısında fazla dayanamayacağını söylemiştir. Ayrıca Eliade, tarihsel olay, ne kadar önemli olursa olsun, halkın belleğinde kalmaz ya da o tekil tarihsel olay mitsel bir modele çok yakın olmadığı sürece anılan şiirsel imgelemi harekete geçirmeyeceğini belirtmiştir (Eliade, 1994: 54).

“Koroğlu Güzellemesi”, “At Üstü Koroğlu”, “Atlı Koroğlu”, “Koroğlu Dübeyti”, “Koroğlu Muhammesi” gibi saz havalarının Koroğlu’nun saz aşığı olduğunun su götürmez bir gerçek olduğunu gösterdiğini söylemiştir (İsmailova, 2006: 105-109).

2. Masal İle İlgili Yazılar

Masallar bilinmeyen bir yerde bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait hadiselerin anlatıldığı, tamamıyla hayal ürünü olan nesirle söylenmiş bir sözlü anlatım türüdür. Masallar gerçek olmasa da dinleyenleri inandırabilen ancak inandırma amacı güdülmeyen kısa anlatımlardır. Masallarda genellikle olumlu ile olumsuzun mücadelesi anlatılmakta ve istisna dışında iyilerin mutlu sonuyla bitmektedir. Masallarda imkânsız diye bir şey yoktur ve her çeşit tasvir ve benzetme unsurlarından yararlanılmaktadır (Boratav, 2015: 85; Elçin, 2010: 368).

Türkiye’de masal adı verilen anlatılara Azerbaycan sahasında nağil denilmektedir. Alireza Sarrafi, Dilmac dergisinin yirmi bir-yirmi dördüncü sayıda yer alan “Nağıllar” adlı yazısında Azerbaycan sahasındaki nağıllar hakkında oldukça geniş bilgiler vermiştir. Sarrafi masallar hakkında genel bilgiler verdikten sonra masalları sihirli nağıllar, hayvanlar hakkındaki nağıllar, tarihi nağıllar, geçim nağılları olarak dörde gruba ayırmaktadır.

Sihirli nağıllarda animizm, totemizm, cadı ve insanların kadim dünya görüşlerinin yer almakta olduğunu belirterek bu nağıllarda efsanevi yerler, zulüm dünyası hatta öbür dünyanın tasvir edildiğini aynı zamanda halkın ızdırapları, istekleri ve arzuları ile düşmanlara karşı nefretinin de nağıllarda işlendiğini söylemektedir. Sihirli nağılların en tipik örneği ise “Melik Memmed” nağılları olduğunu vurgulamıştır. Hayvanlar hakkındaki nağılların genellikle çocuk masallarından ibaret olduğunu, esas kahramanlarının tilki, kurt, tavşan, yılan vb. hayvanlardan oluştuğunu, en çok işlenen hayvanın ise tilki olduğunu kaleme almıştır. Bu nağıllar emeğe saygıyı, büyüklere hürmeti, arkadaşlığı, dostluğu, korkmamayı, dini, birliği, eli açık olmayı öğretirken kıskançlık, tembellik, korkaklık, tek başınalık ve daha başka kötü şeylere karşı nefret uyandırmayı hedeflemektedir. Sarrafi, tarihi nağıllardaki kahramanların tarihi şahsiyetler olduğunu, daha çok Dara,

İskender ve Şah Abbas adlarının görüldüğünü kaleme almıştır. İskender adaletli bir hükümdar olarak, Dara gaddar ve çile çektiren bir hükümdar olarak, Şah Abbas ise iki şahsiyet ile de ortak yönleri olan biri olarak gösterilmiştir. Geçim nağıllarında ise gerçek içtimai hayatla, halkın geçim ve çalışma konularının yanı sıra toplumsal birlikteliğin yokluğu, zenginlik ve yoksulluk, zulüm ve ihtiyaç tasvirlerinin de gösterilmekte olduğu söylenmiştir (Sarrafı, 2006: 97-98).

Dilmac dergisinin yirmi beş-yirmi yedinci sayısında yer alan ve Behruz İmani'nin yazdığı “*Azerbaycan El Edebiyatı, Siyasi-İçtimai Düşüncenin Aynası*” adlı makalesinde nağılların halkın hafızasında uzun zamandır yer ettiğini ve bu sayede eskiden yaşamış olan halklarımızın tarihlerinin sözlü edebiyat yoluyla günümüze kadar ulaştığını belirtmektedir. Bununla birlikte “Melik Memmed” ve “Şeytanın Dostluğu” nağılları örnek verilerek günümüzün siyasi-içtimai hayatında yer alan istek, arzu ve makam, mevki konuları ile adı geçen masallar bağdaştırılmıştır (İmani; 2006: 76-78).

Kazım Abbasi'nin beşinci sayıda yayımlanan “*Koruyor Koynunda Mitleri Azerbaycan Nağılları*” adlı makalesinde eski insanların kutsal olarak gördükleri birçok şeyi mitler üzerinden açıkladığına ancak din adamlarının toplumda önemli rol aldıktan sonra mitlerin bu özelliğini git gide kaybettiğine değinmiştir. Abbasi, bu özelliğin azalmasına rağmen mitik materyallerin başka türler içerisine girdiğini ve böylelikle kendini koruduğunu belirtmiştir. Bu türler içerisinde en önemli olan türün de masallar olduğu vurgusunu yapmış ve Azerbaycan masallarının Türk mitik materyallerini koruduğunu dile getirmiştir. Son olarak Abbasi kendi derlediği mitik unsurların genişçe yer aldığı masalın özetini vermiştir (Abbasi, 2005: 27-29).

3. Atasözleri ve Deyimler İle İlgili Yazılar

Atasözü, atalardan gelen ve onların yüzyıllar içindeki deneyim ve gözlemlerine dayalı düşüncelerini genel kural, bilgece düşünce veya öğüt olarak düsturlaştırıp, kalıplaşmış şekilde aktaran anonim nitelikli kısa ve özlü sözlerdir (Aksoy, 1962: 140; Oy, 1991: 44).

Deyim ise bazen cümle biçiminde, bazen cümle biçiminde olmayan kalıplaşmış olarak hazırlanan ve asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren sözcük topluluklarıdır (Hatiboğlu, 1964: 468; Aksoy, 1962: 148).

Alireza Sarrafi, Dilmac'ın yirmi bir-yirmi dördüncü sayısında yer alan "Kalıp Sözcükler" yazısında atasözleri ve deyimleri incelemiştir. Sarrafi, "Atalar Sözü ve Meseller" başlığında altında atasözü ve meseller hakkında kısa bilgiler vermiştir. Sarrafi atasözü ve mesellerin, halkın hayatı ile ilgili olan formca küçük, anlamca büyük yaratmaların çekirdeklerinden biri olduğunu ve atasözü ile mesellerin birbirinden farklı olduğunu söylemiştir. Atasözü ve meseller formca aynı şekilde olsalar bile anlamca biraz farklı olduklarını, atasözünde kesin hüküm verilirken mesellerde fikrin tamamlanmadığını vurgulamıştır. Sarrafi, Azerbaycan Türklerinin atasözleri ve mesellerine örnekler verdikten sonra, Horasan Türklerinden ve Türkmen Türklerinden derlenen örnekleri de vermiştir (Sarrafi, 2006: 60-62).

Behruz İmani'nin yirmi beş-yirmi yedinci sayıda çıkan "Azerbaycan Halk Edebiyatı, Siyasi-İçtimai Düşüncenin Aynası" adlı makalesinde yaşanmış olayların atasözleri ve mesellere yansımalarını aktarmıştır. Örnek olarak İmani'nin bir atasözü incelemesi verilmiştir: "Halkımız kana kan etmeği, öz evlatlarına menfaat görmeden yeri geldiğinde savaşa gitmeği öğütlemiştir: Kanı kan ile yumazlar, kanı su ile yuyarlar" (İmani, 2006: 78).

Aynı sayıda yer alan Ebulfazıl Alimuhammedi'nin Farsça olarak kaleme aldığı "Azerbaycan Atasözlerinde Edebi Dil ve Halk Eğitimi" makalesinde ilk olarak kafiyeli olan atasözlerinden bahsedilmiştir. Daha sonra ego, süper ego ve sivil toplum konularında hakkında bilgiler verilmiş ve bu alanda söylenen birçok atasözü üzerinde durulmuş ve çıkarımlar yapılmıştır (Alimuhammedi, 2006: 83-85).

Aynı sayıda çıkan Meleke Gulamganizade Asil ve Hasan Yusufi'nin Farsça olarak kaleme aldıkları "Erdebil Bölgesinin Atasözleri Üzerine Bir Not" adlı makalede Erdebil atasözleri üzerinde durulmuştur. On yedi adet atasözü Farsça ve Türkçe verildikten sonra şerh edilmiştir. Ayrıca makalede atasözlerini şekil, tarihi, çevre ile ilgili, geçim türü, aile ve toplum olarak kategorilere ayırmışlardır. (Asil ve Yusufi, 2006: 86-89).

Atasözü alanında son inceleyeceğimiz makale ise yine yirmi beş-yirmi yedinci sayıda yer alan Muhammed Attar Nasreti'nin kaleme aldığı “*Atasözleri*” adlı makalesidir. Bu makalede Nasreti, atasözleri hakkında kendi duygu ve düşüncelerini dile getirmiş ve kırka yakın atasözüne yer vermiştir (Nasreti, 2006: 90-91).

Dergide yer alan deyimlere ait yazılarından ilk olarak Alireza Sarrafi'nin yazdığı “*Deyimler*” adlı yazısı incelenecektir. Bu başlık altında Sarrafi deyimleri “*kendi anlamından farklı bir anlam taşıyan, mecazi ifadelerdir*” şeklinde tanımlamıştır. Deyim örnekleri vermiş ve deyimleri açıklamıştır (Sarrafi, 2006: 62-64).

Seyfedin Altaylı'nın yazdığı “*İki Deyim Tarihi ve Sosyoloji Karakteri-I*” adlı makalesi derginin üçüncü sayısında yayımlanmıştır. Altaylı makalede yer alan “Başından tüstü çıxmaq” ve “Elə bil başıma göy uçdu” deyimlerini açıklamıştır. Daha sonra “Elə bil başıma göy uçdu” deyimini de yer alan “göy” kelimesi üzerinde durulmuştur. Gökyüzünün bütün olması ile Tanrı'nın tekliği arasındaki ilişkiden dolayı eski Türklerde Tanrı anlamına geldiği ve gök Tanrı'nın mekânı olduğu belirtilmiştir. Altaylı, bozkurt ve bazı inançları gök ile bağdaştırıp analiz ettikten sonra eski Türklerin kâinatı silindir şeklinde düşündüklerini ve hükümdar çadırlarının silindir şeklinde olmasının onlara ululuk kattığını belirtmiştir. “Başından tüstü çıxmaq” deyimini ile bu çadırların üstünden çıkan dumanlar arasında ilişki kurarak bir tespit yapmıştır (Altaylı, 2004: 23-30).

Bir önceki makalenin devamı olan “*İki Deyim Tarihi ve Sosyoloji Karakteri-II*” adlı makale dördüncü sayıda yayımlanmıştır. Burada bir önceki makalede anlatılan “Başından tüstü çıxmaq” deyimini incelenmeye devam edilmiştir. Altaylı, mikro manada çadır ve evin insanın kâinatı olduğundan, bacaların ise Tanrı ile ev halkı arasında bir vasıta olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca insan kafası ile evin bacası arasında ilişki kuran Altaylı, insanların yüreğinde olan ve orada ateşlenen düşüncelerin aynı evin bacasına ulaşan duman gibi insanın kafasına ulaştığını belirtmiştir (Altaylı, 2005: 42-46).

Seyfedin Altaylı'nın yirmi beş-yirmi yedinci sayıda yazdığı “*Deyimlerimizde Mitolojinin İzleri*” adlı makale deyimler alanında

inceleyeceğimiz son yazıdır. Altaylı burada deyimlerdeki mitolojik unsurlar üzerinde durmuş ve onları tahlil etmiştir. Makalede yer alan örneklerden biri ateştir. Deyimlerde sıkça geçen ateşin Altaylı eski Türk inancında her şeyi temizlediğini ve kötü ruhları kovduğunu belirtmiştir. Manas destanında yeni gelinin ocağa selam vermesinin, Yakut Türklerinde çocuğa adının ocağın ya da ateşin başında konulmasının, Kaşkay Türklerinin ateşlerini hiç söndürmemesinin, Nevruz bayramında ateş yakılıp üstünden atlanmasının mitik bir unsur olduğu dile getirilmiştir. Ateşin yanı sıra at, dağ, göğün ve yerin yedi katı gibi mitik unsurların hâlâ deyimlerde yaşadığını örneklerle vurgulamıştır (Altaylı, 2006: 35-39).

4. Maniler İle İlgili Yazılar

Türk halk şiirinin en küçük nazım biçimi olup çok geniş coğrafyaya yayılan maniler genellikle yedi heceli dörtlüklerden oluşmaktadır. Manilerin ilk iki dizesi, asıl anlamı veren son dizelere bir hazırlık yapılmasını sağlayan doldurma dizelerdir. Dört dizeli, yedi heceli, “aaxa” şeklinde kafiyeli olan manilere “tam mani” veya “düz mani” denilmektedir. Fakat bunun dışında “kesik mani”, “artık mani” ve “deyiş” denilen çeşitleri de bulunmaktadır. Genellikle yedi heceli olmasının yanı sıra dört, beş, sekiz, on, on bir ve on dört heceli manilere de rastlanılmıştır (Gözaydın, 1989: 3; Onay, 1996: 89-91).

Azerbaycan sahasında “bayatı” olarak adlandırılan mani türünü Alireza Sarrafi yirmi bir-yirmi dördüncü sayıda “*Bayatılar*” adlı yazısında; çok duygulu, derin manalı, felsefi, ahlaki, sosyal fikirler ifade eden kısa şiirler olarak tanımlamıştır. Ayrıca dolgun bir his ve heyecanla insanların iç ızdırapları ile alakalı olarak oluşturulduğunu belirtmiştir. Bayatıların en yaygın konusunun ise aşk olduğunu da vurgulamıştır. Yazıda şekil özelliklerinden bahsedildikten sonra mahnilerin (türkülerin) birçoğunun bayatıdan oluştuğunu ve laylalar (ninniler), ağılar (ağıtlar), sayaçı sözlerinde⁶ de bayatı şeklinden yararlanılarak icra edildiğini belirtmiştir.

⁶ Sayaçı adı verilen kişiler yılın belli dönemlerinde, mesela çille günü ya da yazın kuraklık zamanında il, ilçe merkezlerine giderek saya adlı şiirler okumaktadırlar. Bayrama yakın zamanda teke oynatan tekemçilerin okuduğu şiirler de sayalar arasına girmektedir.

Son olarak bayatı falını konu alan Sarrafi, Horasan⁷ ile Azerbaycan Türklerinin bayatı falından ve çeşitli bayatılardan örnekler vermiştir.

Bayatılar hem halk içinde hem de âşık edebiyatında bulunan birçok türle birlikte kullanılan yaygın bir şiir şeklidir. Bu yüzden Sarrafi, aynı sayıda yer alan “*Âşık Edebiyatı*” yazısı altında bayatıları tekrar incelemiş, âşıkların kullandığı bayatılardan örnekler vermiştir (Sarrafi, 2006: 100-103; 123-124).

Behruz İmani, “*Azerbaycan Halk Edebiyatı, Siyasi-İçtimai Düşüncenin Aynası*” adlı makalesinde manilere de değinmiştir. İş hayatındaki tembel insanlar için söylenen bayatıyı inceledikten sonra insanların geleceğinin parlak olacağı hakkında söylenen bayatıya değinmiştir. Felsefi, sosyal ve siyasi anlamlar taşıyan bayatıların genellikle Dağlık Karadağ konusunda olduğunu ve içeriğinin ayrılık ve hasret olduğunu belirterek örnekler vermiştir (İmani, 2006: 78-79).

Derginin otuz ikinci sayısında yer alan Lale Civanşir ile Semaye Civanşir’in birlikte yazdığı “*Han Nenemin Sine Defterinden*” adlı yazıda bayatıları Semaye Civanşir büyük annesinden toplamış, Lale Civanşir ise yazıyı düzenlemiştir. Derlenen birçok bayatı ve anlattığı bir nağil yazıda yer almaktadır (Civanşir ve Civanşir, 2007: 88-90).

Semaye Civanşir otuz beş-otuz altıncı sayıda yer alan ve bir önceki yazının devamı olan “*Han Nenemin Sine Defterinden-II*” adlı yazısında büyük annesinden derlediği bayatılar ile birlikte derlediği ağıt ve türkü örneklerini vermiştir (Civanşir, 2007: 101).

Bayatılar ile ilgili yazılarda son inceleyeceğimiz yazı Habib Sahir’in yazdığı ve Lale Civanşir’in tertip ettiği otuz dördüncü sayıda yer alan

---

Sayaçılar yağmur yağma veya yağmur sayalarında okumaktadırlar. Örnek olarak aşağıdaki sayacı sözü gösterilebilir:

Ala dağın buludu,
Kara dağın buludu.
Allah bir yağış gönder,
Demlerimiz kurudu (Sarrafi, 2006: 39-43).

⁷ Mir Ali Seyid Nia Horasan Türklerinde yaygın olan bayatı falını şöyle izah etmiştir: “Dergez’de bayrama yakın semeni pişirirler. Semeni pişirilen evde kızlar gelir, kuzeyi suyla doldururlar ve içine bir nişan atarlar. Bu kimi zaman bir yüzük, kimi zaman tel sancağı, kimi zaman bir boncuk, kimi zaman ise kızıl, gümüş para atarlar. Bir kız çocuğu kuzenin başında bekler. Yaşlı kadınlardan biri başlar bayatı okumaya, her bayatı okununca atılan nişanlardan biri çekilir. O nişan kimin ise bayatı da onun vâsf-ı halidir.”

“*Koşmacalar ve Bayatılar*” adlı yazıdır. Lale Civanşir, Habib Sahir’in el yazmalarında bulduğu koşma ve bayatılar Ilanko, Havalan Ha Havalan, Miyanduab’dan topladığı üç bayatıdan oluşmaktadır (Sahir, 2007: 103).

5. Ağıtlar ile İlgili Yazılar

Ağıt terimi ile bir törene bağlı olsun olmasın, acıklı bir olayı konu alan ve metni de bu olayı hatırlatmaya, bütün yoğunluğuyla yaşatmaya elverişli türkülerin bütünü için kullanılmaktadır (Boratav, 1982: 444). Ağıt terimi yerini Güney Azerbaycan’da “Ağı” ve “Mersiye” adları kullanılmaktadır.

Dilmac dergisinin yirmi bir-yirmi dördüncü sayısında yer alan Alireza Sarrafi yazdığı “*Ağılar*” adlı yazısında ağıtları; “*Ağılar yahut okşamalar ölüm ve trajedi ile bağlı yanıklı, dertli şiirlerdir. Bunlar genel olarak yas merasimlerinde okunur. Bir parça ağılar şekil bakımından bayatiya benzemektedir. Ağıları bayatıdan ayıran özellik ise ağıların gamlı, kederli oluşudur.*” şeklinde açıklamış ve örnekler vermiştir.

Alireza Sarrafi’nin aynı makalede yazdığı “*Mersiye Edebiyatı*” adlı bölümde noheler, şebehler ve rozelerden bahsetmektedir. Nohelerin genel olarak Muharrem ayında ve Kerbala olayına dair okunan şiirler olduğuna değindikten sonra meşhur nohe şairlerinin adlarını vermiştir. Noheler genel olarak aruzun hafif kalıplarıyla söylense de birkaç parça hece vezni ile söylenen nohelerin olduğunu da belirtmiştir. Bunların genellikle Tasua ve Aşure günlerinde siyah elbise giyilerek ve zincir vurulanlarla icra olduğuna değinmiştir. Şebehler hakkında ise halk tiyatrosunun yaygın türlerinden biri olduğunu, büyük meydanlarda ve tekkerlerde saatlerce devam eden bu tiyatronun Aşura Vakası ile alakalı olduğunu yazmıştır. Sarrafi rozelerin nazım ve nesir olan tamamı nağıllardan oluşan bir ağıt türü olduğunu vurgulamıştır. Rozeyi rozahanların okuduğunu belirtir ve rozenin icrası hakkında bilgiler verir. Çoğu zaman rozehanın da toplulukla birlikte ağladığını söyledikten sonra Sarrafi Erdebili Davud Alizade’nin okuduğu rozelerden birini örnek vermiştir (Sarrafı, 2006: 105-108; 150-155).

6. Âşık Edebiyatı ile İlgili Yazılar

Güney Azerbaycan Türkleri tarafından hâlâ canlı bir biçimde sürdürülen âşıklık geleneği Anadolu'daki gibi usta-çırak ilişkisine dayanmaktadır. Kültürel olarak Anadolu'nun bir uzantısı olarak görülen bu coğrafya, Anadolu ile sürekli etkileşim içinde bulunmuş ve bulunmaya devam etmektedir.

Dilmac dergisinin yirmi bir-yirmi dördüncü sayısında Alireza Sarrafi'nin yazdığı “*Âşık Edebiyatı*” adlı yazısında âşıklık geleneği ile ilgili bazı bilgiler verilmiştir. Alireza Sarrafi'nin âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı hakkında şu sözleri söylemiştir:

“Âşık yaratıcılığı birçok sanatın terkibinden oluşan mürekkep bir sanattır. Âşık hem saz çalıp okur hem de şiir söyleyip destan anlatır. Âşıklar aynı zamanda bestekârlık işleri ile de meşgul olmaktadır. Onlar icra ederken bazı tiyatrolar ve rakslar da oynanmaktadır.

Âşık adıyla meşhur olmuş, saz şairlerine mahsus olan edebiyata âşık edebiyatı denilir. Âşık edebiyatı iki bölümden oluşmuştur. Birincisi âşık destanları (Kahramanlık ya da âşıkane karakter taşıyan ve nazım ya da nesir bölümlerinden oluşan hikâyeler), ikincisi ise âşık şiirleridir (Âşıkların ister destanların içinde isterse de tek bir ses gibi okudukları şiirler)” (Sarrafı, 2006: 121).

Alireza yazısında âşık kelimesinin anlamı üzerinde durmuş ve yazıyı “*Âşık Şiirinin Şekil Özellikleri, Mazmun İtibarına Göre Âşık Şiirleri, Âşık Destanları, Üstat Âşıklar*” olarak dört bölüme ayırmıştır. “*Âşık Şiirinin Şekil Özellikleri*” adlı bölümde âşıkların kullandığı nazım şekilleri hakkında bilgiler ve örnekler vermiştir. Bunlar; bayatı, geraylı, koşma, divani, muhammes, tecnis, cığalı tecnis ve dudakdeğmezdir. Alireza Sarrafi bu nazım şekilleri hakkında dergide aşağıda yer alan bilgileri vermiştir.⁸

Geraylı:

Sekiz hece ölçüsünden oluşan ve 4+4=8 durak yapısına sahip dörtlüklerdir. En az üç en fazla beş dörtlükten oluşan geraylının kafiyesi

⁸ Burada yer alan bayatıyla ilgili bölüm yukarıda “Maniler ile İlgili Yazılar” da verildiği için burada bahsedilmeyecektir.

“x/a/x/a, b/b/b/a, c/c/c/a” şeklindedir. Geraylının cıgalı, sallama, nakaratlı, kaytarma, dil düzme gibi şekilleri vardır (Sarrafı, 2006: 124-125).

Koşma:

Koşma âşık şiirinin yaygın türlerinden sayılmaktadır. Geraylı için sayılan özelliklerin hepsi koşmada da vardır. Koşma ile geraylının farkı hece sayılarında ve duraklamadadır. Koşmanın her dizesinde on bir hece vardır. Koşmaların durak yapısı “4+4+3=11” veya “6+5=11” şeklindedir. Geraylı koşmaya göre daha hareketli havalar ile icra olunur. Koşmanın “Koşa Yarpak”, “Ayağa Koşma”, “Güllü Kafiye” ve “Koşma-Müstezat” gibi şekilleri vardır (Sarrafı, 2006: 125-126).

Divani:

Divani nazım şeklinde her dizede on beş hece bulunmaktadır. Kafiye düzeni “a/a/x/a, b/b/b/a, c/c/c/a” şeklindedir. Divaninin duraklaması “8+7=15” veya “7+8=15” olarak iki şekildedir. “Divani”, “Şah Hatayı Divani” gibi divaninin kendine mahsus havaları vardır. Azerbaycan’da Âşık Kurbanî’nin divanileri daha çok şöhret kazanmıştır (Sarrafı, 2006: 126-127).

Muhammes:

Beşlik olarak adlandırılan muhammesin her bentinde beş dize ve her dizede ise on altı hece bulunmaktadır. Kafiye dizilişi “a/a/a/a/a, b/b/b/b/a, c/c/c/c/a” şeklindedir. Âşıklar muhammes okuduğunda onun dizelerini ikiye bölerler ve her bent on dizeli bir şiir gibi okurlar. Duraklama “8+8=16” şeklindedir (Sarrafı, 2006: 127-129).

Tecnis:

Şekil olarak aynı anlam olarak farklı olan sözlere tecnis adı verilir. Tecnis sanatı muhtelif şiir şekilleri ile meydana gelmektedir. “Tecnis”, “Bayatı Tecnis”, “Geraylı Tecnis”, “Müstezat Tecnis”, “Dudak Değmez Tecnis”, “Ayaklı Tecnis” vb. türleri vardır. Tecnis oluşturmak için şairin büyük beceri ve ustalığa sahip olması gerekmektedir. Her bentin ortasında cinaslı bir bayatı olan tecnise, cıgalı tecnistir (Sarrafı, 2006: 130-131).

Dudakdeğmez:

Dudakdeğmezi üstat âşıklar söz hünelerini göstermek için yaratmışlardır. Bu şiirde dudakların birbirine değmemesi için “b, f, m, p, v” harflerin kullanılmaması gerekmektedir (Sarrafı, 2006: 131-132).

“Mazmun İtibarına Göre Âşık Şiirleri” bölümde ise Sarrafı üstadname, vücudname ve deyişme gibi türler hakkında bilgi ve örnekler vermiştir. Üstadname yukarıdaki bölümde verildiği için burada açıklanmayacaktır. Vücudname, insanın çocukluk, gençlik, yaşlılık devrinde muhtelif hallere düşmesi durumlarının on bir hece ölçüsüyle verilen koşmalar olduğu belirtilmiştir. Deyişmeler ise Türkiye’de atışma olarak adlandırılan; herbezorba, gıfıband, bağlama türleri vardır. Bazen dudakdeğmez, tecnis gibi şekillerden de istifade edilir ki bu da yarışmada kazanmayı daha da zorlaştırmaktadır (Sarrafı, 2006: 132-135).

“Âşık Destanları” bölümü yukarıda verildiği için burada bahsedilmeyecektir. “Üstat Âşıklar” bölümünde ise Sarrafı, Âşık Kurbanı, Tufarkanlı Âşık Abbas, Hasta Kasım, Sarı Âşık, Molla Cuma, Âşık Ali Asger, Telim Han, Mezun, Dollu Müstafi, Balooğlu Miskin, Âşık Hüseyin Cevan, Âşık Kaşem gibi birçok isim söylenebileceğini belirtmiştir (Sarrafı, 2006: 141-148).

Samed Çaylı’nın Dilmac dergisinin on sekizinci sayısında yer alan “Âşık Sanatına Kısa Bir Bakış” adlı makalesinde âşık sanatına ait unsurları dile getirmiştir. Nağılların tarihi açıdan zengin materyaller içerdiğini, toplumun yaşam tarzını, dünya görüşünü ve gelenekleri barındırdığını belirtmiştir. Makalede âşık havalarına da değinen Çaylı, sözlü halk edebiyatını yaratan halkın musikisinde yarattığını ve yaratılan bu musiki halk biliminin önemli bir kolu olduğunu söylemiştir. Âşık kelimesinin anlamına değindikten sonra Çaylı saz üzerinde durmuş ve sazın yapısını incelemiştir. Âşıklara saz çalarken eşlik eden balabancı ile kavalcıya değindikten sonra tek saz üstadlarına değinerek makalesini sonlandırmıştır (Çaylı, 2006: 53-57).

Aynı sayıda yer alan Perviz Hemmatjou’nun “Âşık Şiirinin Şekilleri” adlı makalesinde Azerbaycan âşık şiirlerinin bazı araştırmacalara göre yetmiş iki bazılarına göre seksen dört tane havası olduğuna değinmiştir.

Örnek olarak divani, zincirleme divanı, muhammes, cığalı muhammes, koşma, müstezad koşma, yedekli koşma, geraylı, sallama geraylı, nakaratlı giraylı, cığalı giraylı, tecnis, cığalı tecnis, dudakdeğmez tecnis, gölgesiz, üstadnâme, hakikatnâme, vücudnâme, miracnâme, dil terpenmez, deyişme, herbe-zorba, bağlama ve gıfilband gibi havalarını vermiştir. Makalede koşma, geraylı, tecnis, divani, muhammes, deyişme ve üstadname hakkında bilgiler vererek bunları örneklendirmiştir (Hemmatjou, 2006: 58-65).

Âşık olan Cebrail Halili “*Âşık Edebiyatının Özellikleri ve Güzellikleri*” adlı makalesinde UNESCO’nun açıklamasına göre Azerbaycan âşık edebiyatının dünyanın en güzel birinci dereceli folkloru olduğunu vurgulamıştır. Şamanizme geri dönen ve onun izlerini hâlâ özünde yaşatan âşık edebiyatının âşık denilen şahıslar tarafından yaratıldığını, eskiden bu şahısların şaman, pidgan, varsak, yaşıak, ozan ve Âşık Kurbanî’den sonra âşık unvanı ile meşhur olduklarını belirtmiştir. Halili, âşık edebiyatının boy (destan) ve soy (şiir) denilen iki önemli kısımdan oluştuğunu belirtmiş ve bu konularda bilgiler vermiştir. Azerbaycan muhabbet ve kahramanlık destanlarındaki kahramanların insanların saadeti ve özgürlüğü için mücadele eden; yorulmaz, yenilmez ve sarsılmaz deliler, koçaklar olduğunu vurgulamıştır. Halili, âşık şiirlerinin kendine mahsus pek çok özelliği olduğunu, büyük mazmunları kısa şekilde beyan etmenin o özelliklerden biri olduğunu belirtmiştir. Daha sonra dörtlükler vererek bu dörtlüklerde neler anlatıldığını yazmıştır. Tam cinas, cığasız tecnis, cığalı tecnis ve dudakdeğmez örnekleri vererek yazısını noktalamıştır (Halili, 2006: 118-121).

7. Çocuk Edebiyatı ile İlgili Yazılar

Azerbaycan sahasında halk edebiyatı içerisinde çocuk edebiyatı geniş bir yer tutmaktadır. Çocuk edebiyatının gelişmesinde hem çocukların hem de yetişkinlerin payı vardır. Çocuklar oyun oynarken söyledikleri sözler ve yetişkinlerin çocuklarını eğitmek, eğlendirmek veya sakinleştirmek için söyledikleri sözler çocuk folklorunun temelini oluşturmaktadır. Güney Azerbaycan çocuk edebiyatı pek çok alt başlıkta incelenmiştir. Bunlara

örnek olarak sanamalar, sataşmalar, yanılmacalar, terse tercümelemler verilebilir.

Alireza Sarrafi yirmi bir-yirmi dördüncü sayıda kaleme aldığı “*Uşaq Folkloru*” adlı yazısında çocuk folklorunu “*Uşaq folkloru konu bakımından çocukların yaş hususiyetlerini ve psikolojisini nazire almakla uğraşan bir daldır*” olarak tanımlamıştır. Sarrafi, yazısında çocuk edebiyatındaki türleri “Küçük Çocuklara Okunan Şiirler, Çocuk Dili, Sanamalar, Sataşmalar, Terse Tercümelemler, Kuş Dili, Yanılmacalar, Koşmacalar, Çocuk Oyunları Edebiyatı” olarak dokuz bölüme ayırmıştır. Sarrafi, “Küçük Çocuklara Okunan Şiirler” bölümünde yer alan şiirlerin çok küçük çocuklara oyunlar eşliğinde okunduğunu belirtmiştir. “Çocuk Dili” adlı bölümde ise çocuklara dil öğretmek için onlara çok basit ve sade kelimeler öğretildiğini belirterek; ite “haf haf”, ineğe “ma”, tavuk ve horoza “ku ku”, yıldırıma “gür gür baba” gibi örnekler vermiştir.

“Sanamalar” adlı çocukların sayı saymayı öğrenmeleri için söylenen bir türdür. Türkçe ve Farsça sayıların yanı sıra imam adlarını öğretmek içinde bu tür kullanılır. Alireza Sarrafi örnekler ile bu türü makalesinde açıklamıştır.

“Sataşmalar” ahem çocukların birbirleri arasında hem de yetişkinler ile çocuklar arasında geçen diyaloglardır. Sarrafi, çocukların oyun oynarken yaptığı ve isimlere yakıştırılan sataşmalara örnekler vermiştir. Buna ek olarak yetişkinlerin söz aralarına girerek söyledikleri sataşmaların olduğundan bahsetmiş ve örneklendirmiştir.

“Terse Tercümelemler” adlı bölümde Sarrafi, İran’da yaşayan Türk çocuklarının bir dili öğrenmeden yazıp, okumak ve konuşmak mecburiyetinde kaldıklarını; böyle bir durumda omonim kelimelerin Farsçaya çevrildiğinde yanlış olarak işlenmesinin tabii bir olay olduğunu belirtmiştir. Örnek olarak; “Taksi eger zemin darı, ist, behzarem! Zemistanhayem derd mikend.” cümlesi “Taksi yerin varsa, dur minim! Kışlarım ağrıyır.” şeklinde çevrildiğini belirtmiştir.

“Kuş Dili” bölümünde Sarrafi, kelimedeki her heceden sonra Q, G ya da Z ile başlayan bir hece ilave edildiğini, başka bir şekil olarak kelimelerin ilk hecesindeki ilk sessiz harfi ile ikinci hecedeki ilk sessiz harfi yer

değiştirerek söylendiğini, bazen de cümledeki kelimelerin sessizlerini birbiriyile değiştirerek söylendiğini belirtmiştir.

“Yanılmacılar” ve “Koşmacılar” çocukların dillerinin açılması için söylenmektedir. Yanılmacılar nesir olarak koşmacılar nazım olarak söylenmektedir. Alireza Sarrafi, “Çocuk Oyun Edebiyatı” bölümünde çocuk oyunlarının bazıları nazım ile icra olduğunu belirtmiş ve örnekler vermiştir (Sarrafı, 2006: 45-58).

Mir Hidayet Hesari'nin “*Azerbaycan Folklorunda Uşak Edebiyatı*” yazısı on ikinci sayıda yayımlanmıştır. Bu sayıda yukarıda yer alan türlerin bazılarında örnekler verilmiştir. Makalenin hacmi yetmediği için oyunlardan örnekler vermediğini söyleyerek çocuk edebiyatının önemini vurgulamıştır (Hesari, 2005: 12-17).

Çocuk edebiyatında inceleyeceğimiz son yazı yirmi beş-yirmi yedinci sayıda yer alan Reza Hamraz'ın “*Uşak Edebiyatında Folklor ve Uşak Dili*” makalesidir. Bu makalede çocuk dilinde yer alan kelimeler üzerinde durulmuştur (Hamraz, 2006: 125).

8. Kadın Edebiyatı İle İlgili Yazılar

Güney Azerbaycan halk edebiyatında kadınlar tarafından söylenen halk edebiyatı örnekleri “Kadın Edebiyatı” adı altında toplanmıştır. Alireza Sarrafı, kadın edebiyatını kadın halk edebiyatı ve kadın âşık edebiyatı olarak ikiye ayırmıştır. Kadın halk edebiyatı laylalar, nazlamalar, nağıllar gibi birçok türün birleşmesinden meydana gelmektedir. Kadın âşık edebiyatında ise kadınlar tarafından oluşturulan şiirler yer almaktadır. Sarrafı kadın âşıklara örnek olarak; Âşık Peri, Âşık Besti, Âşık Hemayil, Âşık Şehrebani adlarını ve onların yarattığı şiirleri vermiştir (Sarrafı, 2006: 74-83).

9. Diğer Türler İle İlgili Yazılar

Burada yer alan türler sadece Alireza Sarrafı tarafından bahsedildiği ve tek bir sayıda (yirmi bir-yirmi dört) geçtiği için bu başlık altında toplanmıştır. Bu başlık altında alkış-kargışlar, herbe-zorbalar, korhmuramlar, söyüşler, kahınclar, andlar, laylalar, nazlamalar, tapmacalar,

latifeler ve mahniler türü yer almaktadır. Bu türler hakkındaki yazılar aşağıda kısaca incelenmiştir.

Alkışlar necip ve iyiliksever bir dille ifade edilen, yardımcı merasimlerle bağlı olan, arzuları bildiren bir söylevlerdir. Kargışlar ise alkışların tam tersi olup nefreti dile getiren sözlerdir. Bir başka ifadeyle alkışlar hayır duası, kargışlar beddua olarak adlandırılabilir (Sarrafı, 2006: 64-67).

Herbe-zorbalar düşmanları korkutmak ve tehdit etmek için söylenen tehditkâr ve korkulu sözlerdir. Sadece halk ağzında değil kahramanlık destanlarında ve nağıllarda da herbe-zorbaya rastlamak mümkündür. Korhmuramlar ise herbe-zorba söyleyen kişi karşısında korkmadığını belli etmek için söylenen sözlerdir. (Sarrafı, 2006: 67-68).

Söyüşler, insanların sinirliyen söylediği nefreti konu alan hitap şeklidir. Söyüşlerde ağır hakaret ve aşağılama söz konusudur. Argo ve küfürden oluşan söyüşler ile kargışlar arasındaki fark; söyüşler kişinin direk şahsını hedef alırken kargışta böyle bir şey söz konusu değildir (Sarrafı, 2006: 68-69).

Kahınlar birinin ayıbını yüzüne vurmak veya onun hakkında edilen güzel sözleri başına kakmak için denilen acı sözlerdir. Andlar ise söz aralarında sözü daha da kuvvetlendirmek ve karşısındaki kişiyi inandırmak için söylenen söylevlerdir (Sarrafı, 2006: 69-70).

Laylalar olarak adlandırılan tür Türkiye Türklerinde “ninni” olarak adlandırılmıştır. Laylalar, annelerin çocuklarını yatırmak için okudukları şiiirlerdir. Azerbaycan laylaları şekil bakımından bayatı gibidir. Laylaları bayatılardan ayıran fark ise onun mazmun oluşudur. Şekil bakımından da bir küçük fark vardır. Bayatıların ilki “ezizim”, “men âşık”, “âşığam” gibi sözlerle başlarken laylalar ise “Layla” veya “Layla dedim layla dedim” sözleri ile başlar (Sarrafı, 2006: 85-86).

Nazlamalar çocukları sakinleştirmek ve nazlarını çekmek için söylenen bazen iki bazen de dört mısralı şiiirlerdir. Üç mısralı veya daha çok mısralı olan nazlamalar da mevcuttur. Nazlamalara besleme ve okşama da denilmektedir (Sarrafı, 2006: 88-90).

Azerbaycan sahasında tapmaca olarak adlandırılan tür Türkiye’de “bilmece” adıyla bilinmektedir. Tapmacaların bir iki belirtisi söylenip diğer yönleri gizli tutulmakta ve karşı taraftan cevabının bulunması istenmektedir. Sarrafi, tapmacalar daha çok eğlence amaçlı olmakla birlikte çocukları ve gençleri düşünmeye mecbur kılmak için sorulduğunu; bu mecburiyetin onların bilgisini, tecrübesini ve zekâsını ölçmek için olduğunu vurgulamaktadır (Sarrafi, 2006: 92-95).

Türkiye’de fıkra olarak adlandırılan latifelerde halkın alay ve mizah yeteneği, keskin zekâ ve hazırcevaplığı, adaletsizlikle mücadelesi işlenmektedir. Sarrafi, Güney Azerbaycan’da yer alan latifeleri Molla Nasreddin, Behlül ve Tebriz olarak üçe ayırmıştır. Nasreddin Hoca fıkraları Boratav’a göre sadece Türk dilinin kullanıldığı yerlerde değil Osmanlı egemenliği altında kalan bütün yerlerde varlığını göstermektedir (Boratav, 2007: 23). Güney Azerbaycan’da çok meşhur olan Nasreddin Hoca Türkiye’deki gibi zeki, hazırcevap ve nükte timsalidir. Sarrafi, Farsların Molla Nasreddin’i daha çok saflık ve ahmaklık timsalidir. Arapların Cuhası ise tuhaf ve geçim sıkıntısı etrafında düşünen, hikâyeler uyduran bir şahsiyettir.

Behlül latifelerinde adı geçen Behlül, Harun Reşid’in kardeşi olup kendini deliliğe vurmuş ancak çok akıllı sözler söyleyen birisidir. Behlül latifelerinde zalim hâkimler tenkit edilir. Tebriz latifeleri olarak adlandırılan bölüm Tebriz’de söylenen fıkraları içermektedir. Böyle bir başlığa yer verilmesinin sebebi Tebriz halkının eski zamanlarda keskin zekâ ve hazır cevaplılık ile meşhur olmalarıdır (Sarrafi, 2006: 110-115).

Son olarak burada Türkiye’de türkü” olarak adlandırılan mahniler türünü inceleyeceğiz. Mahniler iş, emek ve merasimlerde meydana çıktığı için, onların melodisi de kendileri ile paralel olarak oluşturulmuştur. Mahnilerin konusu genel olarak sevgi, hasret ve ızdıraplardır (Sarrafi, 2006: 117-119).

2.2.2. İnançlar, Merasimler ve Gelenek-Görenekler İle İlgili Yazılar

Burada inceleyeceğimiz ilk makale B. Resulzade’nin yazdığı ve derginin yirmi beş-yirmi yedinci sayısında yer alan “*Urmiye’de Toy*

Merasimleri” adlı makalesidir. Resulzade Urmiye’de yapılan düğünlerini dört aşamaya ayırmıştır. Bunlar nişan, düğüne hazırlık, düğün merasimi ve gelin çıkartma merasimidir.

İlk bölüm olan nişanı; tanışma ve görüşme, billi billi sallama ve elçilik-söz olmak üzere üç bölüme ayırıp bahsetmiştir. Tanışma ve görüşme bölümünde kız ve erkeğin birbirlerini herhangi bir yerde görmesi ve tanışmasından bahsetmektedir. Billi billi sallamak yılın son çarşamba günü kız evinin bacasından ya da penceresinden erkeğin şal sallamasıdır. Aile halkının haberdar olduğu bu olaydan sonra kız erkeğin salladığı şalın içerisine ceviz, üzüm kurusu, sucuk vb. yiyecekler koyduktan sonra oğlan şalı geri çeker. Artık oğlan evinin de haberi olduktan sonra kız istenir ve nişan yapılır.

Düğüne hazırlık bölümü; düzen ve pazarlık adı altında iki kısım hâlinde ele alınmıştır. Düzen bölümü damadın evinde olan eğlencelerden oluşmaktadır. Resulzade, sonbaharın ilk günlerinden başlayarak damadın evine geceleri genç erkeklerin geldiğini, âşık varsa onu dinlediklerini yoksa kendileri çalıp oynadıklarını belirtmiştir. Pazarlık bölümünde ise erkek evinin kız evine ve geline aldıkları hediyeler aktarılmıştır. Tarafların karşılıklı olarak birbirlerine yüzük aldığı da vurgulanmıştır.

Düğün merasimi bölümü “he beli ve nikâh yapma, toy günü, kına gecesi ve beğın hamamı” bölümlerden oluşmaktadır. He beli ve nikâh yapma bölümünde nikâh kıymadan önce kızın razı olup olmadığını öğrenmek için ona üç kere sordukları, kızın üç kere beli (evet) cevabını verdikten sonra nikâhın yapıldığı belirtilmiştir. Toy günü adlı bölümde düğünün sabahтан başladığı ve bazı belli havaların oynandığı belirtilmiştir. Kına gecesi bölümünde kınanın düğün akşamı başladığı ve eğlencesinin çok yüksek olmadığı vurgulanmıştır. Damat evinde bir toy beyi bir de emir beyi olduğu olduğu, buradaki durumu yönettikleri, söylediklerinin yapıldığı belirtilmiştir. Daha sonra kız evinden gelen hediyelerin halka gösterildiği yazılmıştır. Beğın hamamı ise damadın yıkanıp hazırlanmasından oluşmaktadır.

Gelin çıkartma merasimi ise hazırlık, bel bağlama, güreş merasimi ve noğul⁹ sepme, mendil götürmek adlı dört bölümde incelenmiştir. Hazırlık bölümünde damat ile sağdaş ve soldaşının (sağdıçları) damat evine giderek el öptükleri belirtilmiştir. Bel bağlamanın ise gelinin en küçük kardeşinin veya yakın akraba çocuklarından olan bir erkek çocuğun gelinin belini bağlaması olduğu söylenmiştir. Güreş merasimi ve noğul sepme bölümünde gelinin önünü kesen bir kişinin güreşmek istemesi ve gelinin ayağına atılan elmadan sonra damadın dama çıkıp gelinin başına noğul, para, tatlı şeyler oluşan yiyecekler serpmesi aktarılmıştır. Mendil götürmek adlı bölümde ise başka köyden gelen gelinin köyden çıktığı zaman bir kişinin damat evine haber vermek için atın üstüne atladığını ve haber veren kişiye hediyeler verildiği belirtilmiştir (Resulzade, 2006: 24-27).

Aynı sayıda yer alan Ali Baranzade'nin yazdığı “*Sofra Açma ve Sofraların Yemekleri*” adlı yazıda bir adak çeşidi olan sofra açma ve bu sofralardaki yemeklerden bahsedilmiştir. Baranzade makalede dokuz sofra türü hakkında bilgi vermiştir. Bunlar; Emirelmüminin sofrası, İmam Hasan sofrası, İmam Zeynelabdin sofrası, Ebulfazıl sofrası, Hanım Rukiye sofrası, Ali Asgar sofrası, Cenab Müslimün sofrası, Karanlık sofrası ve Müşkül Güşa adağıdır. Bu sofralar hakkında aşağıda kısa bilgiler verilmiştir.

Emîrû'l Müminîn Sofrası:

Bu sofranın özelliği; sofrada her ne varsa beyaz renkli olmalıdır. Bu sofrada şirbirinc / Şirbiriş (Sütlaç) veya firni, peynir, yoğurt, süt, şekerpenir¹⁰ ve ekmekten ibaret olup sofra beyaz mumlarla donatılır. Sofranın başka özelliği konuklar sofrada bulunan her yemeği ya yemeleri ya da kendileri ile birlikte götürmeleridir. Ev halkı sofranın sonunda bir takım yiyeceklerden saklar, duaları kabul olduktan sonra onu başka birisine verirler.

---

⁹ İçinde ceviz, fındık, susam, üzüm konularak yapılan şekerli ya da şekersiz bir çeşit lokum.

¹⁰ Bir tür şekerleme.

İmam Hasan Sofrası:

Bu sofranın özelliği sofrada olan her ne varsa yeşil renkli olmasıdır. Sofra parçaları bile yeşil renkli olmalıdır. Sofraya koyulan yemeklerde tamamen yeşil olan yemeklerden seçilmelidir. Sofrada olan yemekler: Yemeli göy¹¹, yaprak sarması, salatalık, ekmeç.

Ebulfazl Sofrası:

Sofralar içerisinde en ağır, en zengin ve çeşitli olan sofraya Ebulfazl sofrasıdır. Bu sofrada her türlü yemek konulmaktadır ve sofraya ne kadar zengin ve çeşitli olursa, sofraya o kadar süslü sayılır.

Hanım Rukiye Sofrası:

Bu sofraya “Kırk bir Rukiye” sofrası da denilmektedir. Bu sofranın özelliği, adları Rukiye olan kırk bir kız çocuğu oraya çağırılmasıdır. Bir başka özelliği ise bir kerpicein üstüne diken konulup sofranın ortasına konulmasıdır. Sofrada mum da yanmaktadır. Bu sofranın yemekleri; yeşillik, peynir, şekerpenir ve ekmeçten ibarettir.

Ali Asgar Sofrası:

Bu sofraya çocukları hasta ve kötü olan adamlar tarafından hazırlanır. Sofranın özelliği sofranın üstünde yeşil parça ile örtülü iki boş kap bulunmasıdır. Birinin içine çocuk emziği diğerine ise üç ok koyarlar ve birkaç mum da yakarlar. Sofranın yemekleri sadece süt ve küçük yağlı ekmeçtir.

Cenab Müslimin Sofrası:

Bu sofranın kendine has bir özelliği yoktur ve yemekleri şunlardır: Kurutlu aş¹², şekerpenir, göy, hurma, peynirli hamur, bazı yerlerde terek¹³ de koyulur.

¹¹ Yeşil yapraklı bitkilerden yapılan bir çeşit kavurma.

¹² İçerisinde kurut (keş), budağ, mercimek, nohut, fasulye, pirinç bulunan bir çorba.

¹³ Helvaya benzeyen bir tür tatlı.

Karanlık Sofrası:

Bu sofraya ışık almayan bir yerde kurulduğu için ona karanlık sofrası adı verilmiştir. Karanlık sofranın birçok özelliği vardır. Karanlık bir yerde, sayıları tek olan birkaç kadın bir araya gelir ve kuymak pişirirler. Erkekler ve erkek çocuklar bu sofraya başında olmamalıdır. Hatta hamile kadın da bu sofrada bulunmamalıdır. Bu sofraya sadece çarşamba akşamları kurulmaktadır. Haftanın başka günleri, Muharrem, Safer aylarında kurulmaz. Sofra art arda altı çarşamba akşamı açılmalıdır. Yedinci sofraya ise borç sayılıp adak ve ihtiyaçları yerine geldikten sonra açılır. Kuymağı pişirdikleri zaman kadınlardan birisi bu sofranın masalını orada olanlara anlatmaktadır.

Müşkül Güşa Adağı:

Bu adak sofraya adaklarıyla birçok benzerliği olduğundan sofralar arasında yer almaktadır. Müşkül güşa, şekerpenirden ibarettir ve kadınlar bir zorlukları olduğu zaman bu adağı dilerler. Bu adağın kendine göre özel işleri vardır. Adağı dileyen kadın öyle bir ay seçmelidir ki bu ayın ilk günü cuma gününe denk gelmelidir.

Baranzade yukarıda yer alan sofraya çeşitlerinin adları ve özellikleri Tebriz şehrine ait olduğuna ve Azerbaycan'ın başka şehirlerinde aynı veya biraz değişik olduğuna dikkat çekmiştir (Baranzade, 2006: 28-31).

Derginin yirmi beş-yirmi yedinci sayısında yer alan ve Semiye Pourali'nin yazdığı "*Tebriz'de Hanım Mersiyeleri*" adlı yazı kadınlar tarafından düzenlenen mersiyelerde neler yapıldığını belirtmektedir. Makalenin özellikle Tebriz'i konu alma sebebi Tebriz'deki Türklerin imamlara daha çok ağladıkları ve mersiye meclislerinin daha samimi olduklarından ötürüdür. Pourali, kadın mersiye meclislerinin genellikle mersiye okutan kişinin evinde kurulduğunu, eğer mersiye okutan kişi kendi adağını da adanmış ise küke¹⁴, şirni, müşgül güşa gibi bazı yemekler yapıp gelenlere dağıttığını söyler. Pourali, adak adayan şahıs hangi imama adak etmişse o imama göre mersiye okuttuğunu belirtmiştir. Örnek olarak çarşamba mersiyelerinde Musa bin Cafer'e göre, Muharrem, Safer ayının

¹⁴ Poğaçaya benzeyen hamur işi.

mersiyeleri genellikle İmam Hüseyin ve Hazret-i Ebulfazıl'a göre, oruçluk ayının mersiyesi Hazret-i Ali ve Hazret-i Fatma el-Zehra'ya göre okuttuklarını dile getirmiştir (Pourali, 2006: 32-33).

Son inceleyeceğimiz makale Ali Felsefi'nin yukarıdakiler ile birlikte aynı sayıda çıkan "*Esfanjan Köyünde Baharın Otuz Altıncı Günü*" adlı makalesidir. Burada Esfanjan köyünde gerçekleşen bir kurban ritüelinden bahsetmektedir. Kurban merasimine geçmeden önce ritüelde geçen mekânlar tanıtılmıştır. Bunlar köy merkezi, Eydava kerhizi, Pira Sang Anıtı, Kurban Dağı, Nişangâh ve Mescid Câmî'dir. Bu mekânlar tanıtıldıktan sonra kurban merasimi için hazırlık kısmı kaleme alınmıştır. Burada köydeki kişilerden toplanan paralar ile kurban alındığı dile getirilmiştir. Felsefi, kurban edilecek hayvanın gözlerinin bağlandığını ve kurban sahiplerinin kurban yanına gelirken bir takım yiyecekler getirdiğini, bunları ise oradakilere dağıttını söylemiştir. Kurban kesildikten sonra kanının gitmesi için kanal yapıldığını ve bu kanalın sonuna ise taşların konulduğunu belirtilmiştir. Bu ritüelin ortaya çıkmasındaki sebebin bir hikâyeden kaynaklı olduğu belirtilmiştir. Bu kurban sayesinde rüzgârın ve kuraklığın önleneceği inancı vurgulanmıştır (Felsefi, 2006: 16-21).

2.2.3. Halk Oyunları İle İlgili Yazılar

Dergide yer alan halk oyunları ile ilgili yazılarda ilk inceleyeceğimiz makale Kemal Hasanof'un "*Pişekâr Raksları ve Heveskâr Raksları*" adlı makalesidir. Bu makalede Hasanof ana konuya girmeden önce eski zamanlarda saraylarda oynatılan danslara değinmiştir. Bu saray danslarının genellikle kadınlar tarafından icra edildiğini ancak erkekler tarafından da kadın kılığına girilerek dans gösterileri yapıldığını belirtmiştir. Bu işi yapan erkeklere "mütrüb" adı verildiği ve danslarının hokkabazlık ile eğlenceli, pantomim ile komik bir yapıda olduğu vurgulanmıştır. Hasanof bu rakkasların Azerbaycan'daki birçok kent ve meydanlarda, toylarda, eğlence meclislerinde gösteri yaptıklarını ancak yaptıkları dansların ve müziklerin günümüze ulaşmadığını dile getirmiştir. Oynanan oyunların git gide azaldığı sadece musikicilerin kullandığını ve düğünlerin bir bölümünde yer aldığını belirtilmiştir. Hasanof saraylarda ve kazanç karşılığında oynanan halk

oyunları hakkında bilgi verdikten sonra sahnede yaratılmış ilk pişekar oyunlarına yer vermiştir. Bunlara örnek olarak “Ceyran Bala”, “Alma”, “Lale”, “Uzun Dere”, “Terekeme” gibi rakslar gösterilmiştir. 28 Nisan 1932’de Sovyet hâkimiyetinin kurulmasının yıl dönümünde ilk defa Bakülüler, pişekar sanatçıların icra ettiği Azerbaycan halk oyunlarını izledikleri ve bu sanatçılara “Azerbaycan Devlet Raks İnsambul” adı verildiği belirtilmiştir. Halk oyunlarında opera ve bale tiyatrosunun faaliyetlerini de inceleyen Hasanof, “Köroğlu”, “Hüsrev ü Şirin”, “Kız Kalesi”, “Gülşen” gibi oyunlarında halk oyunlarına büyük katkı sağladığını vurgulamıştır (Hasanof, 2006: 25-29).

Kemal Hasanof’un aynı sayıda yer alan “*Azerbaycan Rakslarının İfa Tarzı*” adlı makalesinde genel olarak halk oyunlarının temposu, kimler tarafından çekildiği, musikisi üzerinde durulmuştur. Azerbaycan halk oyunlarının aram (yavaş) ve celd (hızlı) tempodan oluştuğu dile getirilmiştir. Bununla birlikte aram ve celdin bazen karışık bir yapıda olduğunu bazen de aram tempolu bir havanın celd, celd tempolu bir havanın da aram şeklinde oynandığı vurgulanmıştır. Müziklerin bölgelere göre değişik gösterilmekte olduğu belirtilmiş; örnek olarak Nahçıvan’da bulunan Terekemeler çok hızlı bir şekilde oynarken, Bakü ve Karabağdakilerin yavaş oynadığı verilmiştir. Azerbaycan halk oyunları birçok bölüme ayrıldığı bunlardan bazılarının emek, merasim, geçim, idman, oyun, kütleli olduğu söylenmiştir. Kadın halk oyunlarından da bahseden Hasanof, kadın halk oyunlarının daha sade olduğunu, ayağını yere vurmaya, zıplamaya, dönmeye izin vermeyen bir hava olduğunu belirtmiştir. Azerbaycan kişi rakslarının ise çok hareketli olduğuna ve ayak oyunlarının büyük önem taşıdığına değinmiştir. Hasanof son olarak kütleli halk oyunlarına değinmiş; bu raksların üç kişiden yüz kişiye kadar birlikte oynanan türlerinden bahsetmiştir (Hasanof, 2006: 30-35).

Alireza Sarrafi yirmi bir-yirmi dördüncü sayıda “Folklor Nedir?” adlı yazısında yer alan “Raks” bölümünde halk oyunları hakkında bilgiler vermiştir. Sarrafi, raksların halk musikisi ile bağlantılı olduğunu; raksların toy, bayram ve şenliklerde oynandığını belirtmiştir. Azerbaycan rakslarında av avlama, cenk etme gibi hareketler sergilendiğini dile getirmiştir. Halay,

yallı, cerman vb. halk oyunlarının iş ve merasimlerde oynandığını söylemiştir. Sarrafi raksların birçok çeşidi bulunduğunu, bunların iti, asta, kutlevi, karuç, koşa ve tek rakslar olduğunu belirtmiştir. Raksların geleneksel milli sazlarla birlikte icra edildiği ve geleneksel kıyafetlerin de bu rakslarda önemli bir yer tuttuğu vurgulanmıştır (Sarrafi, 2006: 12).

2.2.4. Takma Adlar-Lakaplar İle İlgili Yazılar

Lakaplar kişinin ruhsal, bedensel, fizyolojik bir özürden; toplumsal yaşamındaki uyumsuz ve aykırı bir davranışından; işinden, uğraşından; başından geçmiş bir olaydan kendisine ya da sülalesine takılan adlardır. Adlar dilbiliminin çalışma alanında bulunmasına rağmen onların özel adlar bölümü halk bilimi alanında da incelenmektedir (Örnek, 2014: 220-221).

Dilmac dergisinde otuz dördüncü sayıda yer alan Rahim Mamakanlı'nın yazdığı "*Mamakan'da Takma Adlar (Lakaplar)*" adlı makale inceleyeceğimiz ilk makaledir. Mamakanlı yazdığı makalede Makakan'da uzun yıllar yaşamış her ailenin bir takma adı olduğunu, bu takma adların onlara yaptıkları bir işten ötürü halk tarafından verildiğini belirtilmiştir. İncelediği örneklerin sonunda yer alan "Ular" sözünün topluluk, aile ve tayfa anlamında olduğunu belirtmiştir. Burada Mamakan'da bulunan altmış beş ailenin lakapları verilmiştir (Mamakanlı, 2007: 102-103).

Rahim Mamakanlı'nın yazdığı "*Mamakan'da Takma Adlar (Lakaplar)*" adlı yazının devamı olan "*Mamakan'da Takma Adlar-II (Lakaplar)*" adlı yazı otuz beş-otuz altıncı sayıda yer almaktadır. Bir önceki sayıda lakaplar hakkında bilgi verildiği için burada sadece lakapların listesi verilmiştir. Burada doksan tane isme yer veren Mamakanlı toplamda yüz elli beş ailenin lakabını veren bir liste yayımlamıştır (Mamakanlı, 2007: 102).

2.2.5. Halk Bilimi İle İlgili Diğer Yazılar

Burada inceleyeceğimiz ilk yazı derginin yirmi bir-yirmi dördüncü sayısında çıkan Alireza Sarrafi'nin "*Folklor Nedir?*" adlı yazısıdır. Bu yazıda Sarrafi, folklorun tanımına yer verdikten sonra folklor teriminin ilk kullanıldığı zamana ilişkin bilgiler vererek kelimenin tahlilini yapmıştır. Sarrafi, Azerbaycan'da folklor sözü yerine "Halk Yaradılışlığı", Türkiye'de "Halk Bilgisi", İran'da ise "Ferheng-i avam, Ferheng-i tude, Ferheng-i

merdem, Ferheng-i âmiyane” gibi terimlerin kullanıldığını belirtmiştir. Halk bilimi ile başka bilim dalları arasındaki münasebete değinen Sarrafi, birçok bilim dalının folklordan yararlandığını vurgulamıştır. Yazıda ayrıca maddi ve manevi folklor üzerinde durulmuştur. Maddi folklorda iş aletleri, giyimler, musiki aletleri, ev aletleri, yemekler, savaş aletleri gibi konularda örnekler vermiştir. Manevi folklorda ise Sarrafi, halkın manevi sahasındaki yaratıcılığın söz edildiğini; halkın inançları, adet, ânaneleri ayrı ayrı ilim sahalarından elde ettikleri bilgileri ve onun hünerli yaratıcılığının yer aldığını kaleme almıştır. Ayrıca halk edebiyatı, rakslar, halk musikisi, halk tiyatrosu vb.nin manevi folklorun sahasında bulunduğunu dile getirerek bunlar hakkında bilgi vermiştir (Sarrafı, 2006: 10-12).

Alireza Sarrafı'nın aynı sayıda yer alan bir diğer yazısı ise “*Azerbaycan Folklorşinaslığı*” adlı yazısıdır. İlk olarak eski kaynaklardan Dede Korkut'a, Divan-ı Lügâti't Türk'e ve Oğuznâmeler'e değinmiştir. Daha sonra on yedinci asırdan kalan Agha Jamal Khansari'nin İsfahan'da yazdığı “Akaid El-Nisa Ya Hod Kolsum Naneh” ile Tebrizli Tacir İlyas Muşık tarafından yazılan kitaptan bahsedilmiştir. Sarrafı, Akaid El-Nisa Ya Hod Kolsum Naneh kitabında kadınların batıl inançları ve hurafeleri hakkında bilgiler verildiğini; kitabın İstafan şehrindeki Türk inançlarının bir bütünü olduğunu belirtmiştir. Tebrizli Tacir İlyas Muşık'in yazdığı kitap hakkında ise Alireza Sarrafı, 1721 yılında Tebriz'den Heşterhan'a giden İlyas Muşık'in, Rus memurları tarafından tutuklandığını, her şeyinin elinden alındığını, sorgulamadan sonra suçsuz olduğu anlaşılınca eşyaları kendisine geri verildiğini ancak topladığı nağmeler kitabının Moskova'ya gönderildiğini kaleme almıştır. Ayrıca bu 326 sayfalık kitapta Köroğlu, Mecnun, Âşık Garip ve Şah İsmail adı ile bağlı koşmaların, Muhammed Hüseyin âşık tarzında söylediği şiirlerin, tecnislerin ve bayatıların varlığından söz etmiştir. Eski kaynaklar bölümde son olarak 1804 yılındada yazılan Andelib Karacadağı'nın kitabından bahsetmiştir. Bu kitapta Fatma ile Hüsrev, İbrahim, Süleyman, Has Polat, Kalender, Yusuf ve Abdullah nağılları ile Köroğlu ve Aslı ile Kerem destanındaki koşmaların bulunduğunu belirtmiştir. Sarrafı, Azerbaycan halk bilimi hakkında Rus müsteşriklerinin yaptıkları çalışmalara kısaca değindikten sonra Azerbaycan

Cumhuriyeti'nde yapılan halk bilimi çalışmalarını ele almıştır. Azerbaycan'da halk bilimi sahasında ciddi çalışmaların on dokuzuncu yüzyılın sonlarında başladığını, yirminci yüzyılda Feridunbey Koçharlı, Hanefi Zeynallı, Selman Mümtaz, Hamit Alizade, Yusuf Çemenzemimli, Reşidbey Efendiyev halk biliminin Azerbaycan'da esas kilometre taşlarını koyduğunu, cumhuriyet alındıktan sonra folklor toplama ve araştırma işinin daha sistematik ve ilmi şekilde yapıldığını belirtmiştir. 1923 yılında kurulan “Azerbaycan Tedkik ve Tettebbu Cemiyeti”nin halk bilimi malzemelerinin toplanmasında önemli adımlar attığına, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra *Nizami Adına Dil ve Edebiyat Enstitüsü* halk bilimi alanındaki çalışmalar yaptığına, Azerbaycan İlimler Akademisi Folklor Şubesi ve Azerbaycan Üniversitesinin Edebiyat Kürsüsü tarafından folklor hakkında birçok araştırmada bulunduğu yazıda yer vermiştir. Son olarak İran'daki Türk halk bilimi çalışmalarını ele alan Sarrafi, İran Türkleri tarafından toplanan halk bilimi malzemelerini ve yaptıkları çalışmaları bir bibliyografi hâlinde vermiştir. İslami inkılapın sonu İran'da yayımlanan Türkçe gazete ve dergilerin birçoğunda İran Türk folkloruna önemli derecede yer verildiğini belirtilmiştir. Azerbaycan'dan başka, Kaşkayı halkının folkloru hakkında Rahim Merdani, Menuçher Kiyani ve Menuçher Henerperver; Horasan Türklerinin folkloru hakkında Seyid Ali Mirnia ve İran Türkmenleri folkloru hakkında Aman Kılınç Şadmehr, Murad Durdi Qazi gibi isimlerin toplayıp, neşrettiğini belirtmiştir (Sarrafi, 2006: 14-20).

Dilmac dergisinin yirmi beş-yirmi yedinci sayısında bulunan, Muhammed Ali Ferzane yazdığı “*Söz Dünyamız ve Folklor*” adlı makalede Ferzane, halk bilimi malzemelerin hemen hemen tamamının sözlü gelenekten geldiğini belirtmiştir. Örnekler üzerinden giderek sözlü kültürü yaratan halkın ahenk bilgisinden, dünya sevgisinden, onların zekâsından bahsetmiştir. Sözlü geleneğin ve folklorun nesilden nesile, dilden dile aktararak sonsuzluğa koşacağını da vurgulamıştır (Fertzane, 2006: 11-14).

Behram Esedi'nin aynı sayıda yazdığı “*Tarihimiz Folklorumuzda*” adlı makalesinde folklorun yahut sözlü edebiyatın her milletin geçmiş tarihi ile kültürüne bağlı olduğunu ve her milletin tarihi olaylarının yayılmasının, ne zamanda ortaya çıktığının, nasıl gelip bugüne ulaştıklarının o milletin

folklorundan bilinmekte olduğunu belirtmiştir. Totemizm zamanından kalan kurt ve koç inançlarının günümüze kadar devam ettiğini kaleme almıştır. Kurdun sağ elini kesip ondan korkan çocukların ya da büyüklerin arkasına sürttüklerini böylelikle korkan kişinin korkusunu yeneceği, koç ise cesurluğu ve korkmamayı temsil etmesiyle birlikte mezarlara konulan “taş koç”un mezarda yatan halkı korumakta olduğu düşüncesi dile getirilmiştir. Onlara ek olarak ak güvercin, kara kedi, yılan gibi hayvanlara dair de muhtelif inanmalar olduğu vurgusu yapılmıştır. Zerdüşt inançlarında ateş, mum, horoz, Urmiye Gölü’ne ait inanmaların olduğuna ve hâlâ günümüzde devam ettiklerine değinilmiştir. İslami devirde ise halkın tamamen değiştiğini sadece İslam’a uygun olan inançlarını sakladığı vurgulanmıştır. Günümüze daha yakın olan zamanların da folklorun içine dâhil olduğunu belirten Esedi örnek olarak İran’da tütün ayaklanması, Azerbaycan’ın ikiye ayrılması, dünya savaşlarındaki durumlar hakkında yazılan bayatıları vermiştir. Verdiği örneklerin hepsinin geçmiş tarihe ait olduğunu, düzgün bir şekilde sıralandığında gerçek tarihin ortaya çıkacağını belirtmiştir (Esedi, 2006: 80-82).

İnceleyeceğimiz bir diğer yazı önceki makale ile aynı sayıda çıkan Cemal Ayrımlu’nun yazdığı “*Folklorumuzu Araştırıp, Toplamak Yolunda Olan Çetinlikler*” adlı makalesidir. Bu makalede genel olarak tarihin belli dönemlerinde çekilen sıkıntıları anlatmaktadır. Asıl konuya geçmeden önce Azerbaycan folklorculuğun nasıl ilmi bir mektep hâline geldiği üzerinde durulmuştur. Ayrımlu, Rus müsteşriklerinin Kuzey Azerbaycan’da bir sömürge yaptığını, oradaki Türklerin mal varlığı ile birlikte okullarını da ellerinden aldıklarını belirtmiştir. Ancak sonraki yıllarda buradan mezun halk bilimciler Azerbaycan halkının edebiyatını ve folklorunu toplayıp akademik bir sistemle yeniden kaleme almıştır. Ayrımlu, edebiyat ve folklorun araştırılıp toplanmasında İran’da bulunan Türklerin daha kötü durumda olduğunu, her dönemde baskıya, zulme, istismara maruz kaldığını vurgulamıştır. Azerbaycan’da inkılap hareketinin başlamasıyla birlikte İran’daki Türklerin dilinin, kültürünün, edebiyatının yeniden çiçeklenmesine vesile olduğunu ve böylece birçok folklor malzemesinin toplanıp kaleme alındığını belirtilmiştir. Toplanan malzemeler hakkında

Fars şovenizmi; yalan yanlış bilgiler olduğunu, bu dilin Farsça'nın bir lehçesi olduğunu, toplanan malzemelerin güçsüz ve cansız olduğunu söylemiştir. Ayrımlu bu durum karşısında folklor toplamanın ne kadar zor olduğunu dile getirmiştir. Şehriyar'ın "Haydar Baba'ya Selam" adlı manzumesinin çıkması ile birlikte folklor toplama işi de ivme kazanmıştır. Son olarak makalede İslam Cumhuriyeti döneminden bahsedilmiştir. Devrimden günümüze kadar olan zamanda Türk folklorunun araştırılıp toplanmasından ana dilin konuşulmasına kadar birçok zorluğa değinilmiştir (Ayrımlu, 2006: 111-113).

Dergide "*Folklorumuzu Araştırıp, Toplamak Yolunda Olan Çetinlikler*" adlı makaleden sonra Tohid Melikzade'nin yazdığı "*Garbi Azerbaycan'da Folklor Potansiyelleri ve Onun Tedkik ve Neşrinde Problemler*" adlı makalesi yer almaktadır. Makale; "Azerbaycan'ın Batı Bölgesinde Folklor Potansiyelleri", "İran'da Folklor Toplama ve Tedkik Merkezleri", "Azerbaycandaki Folklorun Bugünkü Durumu", "Salmas Bölgesinde Topladığımız Folklorlara Göre" ve "Salmas'da Folklor Toplamada Karşılaştığımız Bazı Problemler" olarak beş bölüme ayrılmaktadır. "Azerbaycan'ın Batı Bölgesinde Folklor Potansiyelleri" adlı bölümde Batı Azerbaycan eyaletinde yaşayan Oğuz boylarından ve onların folklorlerinin öneminden bahsedilmiştir. "İran'da Folklor Toplama ve Tedkik Merkezleri" adlı bölümden ise radyoların folklor toplamadaki önemi vurgulamıştır. İslami dönemden de bahseden Melikzade, Azerbaycan dilinin, edebiyatının ve folkloruna hiçbir zaman devlet programlarında yer verilmediğini ve Azerbaycan folklorunu toplamak ve tedkik etmek için hiçbir merkezin bulunmadığını dile getirmiştir. "Azerbaycan'daki Folklorun Bugünkü Durumu" adlı bölümde 70'li yıllardan sonra Azerbaycan tarihinde yeni bir sayfa açıldığını, bu yıllardan sonra birçok kişinin folklor sahasında geniş çaplı araştırmalar yaptığını ancak metot ve teknik kullanan kişilerin çok az olduğu belirtilmiştir. Bugünkü durumu değerlendiren Melikzade, üniversitelerde Azerbaycan Türkçesi kürsülerinin açılması durumunda ilmi problemlerin giderileceğini söylemektedir. "Salmas Bölgesinde Topladığımız Folklorlara Göre" adlı bölümde Salmas bölgesinden toplanan folklorun altı kaset, halk nağılları, bayatılar, saya şiirlerinden oluştuğundan

bahsedilmiş ve birkaç nağılın adları verilmiştir. “Salmas’da Folklor Toplamada Karşılaştığımız Bazı Problemler” adlı bölümde genellikle iki problemle karşılaşıldığı; bunların folklor söyleyen insanla tanışmış olmamaktan ve kaset ya da mikrofondan meydana gelen problemler olduğu kaleme alınmıştır (Melikzade, 2006: 114-115).

Kazım Abbasi tarafından yazılan “*Folklor Toplama Metotları*” serisi dört makaleden oluşmaktadır. “*Folklor Toplama Metotları-I*” adlı makale Dilmac dergisinin otuz ikinci sayısında yer almaktadır. Makalede folklorun etnografinin bir bölümü olarak gösterilmiş ve etnografinin özelliklerinden bahsedilmiştir. Toplama sırasında elde edilen sonuçların başka bölgeler için kullanılmaması; bölgeyi ve onun folklorunu yalnızca bir varlık gibi görmesi; folklor araştırması yapanların araştırma yaptıkları bölgede görüp kayda aldıkları materyallerle birlikte bölge insanlarının düşüncelerini ve dünya görüşlerini de öğrenmeye çalışması ve dünyaya onların gözleri ile görmesi; araştırmacının bölgede bir yerli gibi davranarak materyalleri toplaması etnografinin özellikleri arasında yer almaktadır (Abbasi, 2007: 87).

Serinin ikinci makalesi olan “*Folklor Toplama Metotları-II*” adlı makale derginin otuz üçüncü sayısında yer almaktadır. Makalede folklor toplanmasında çok çeşitli teknikler olduğu ancak en yaygın olanın röportaj olduğu vurgulanmıştır. Röportajın farklı çeşitlerinin olduğuna değinen Abbasi, etnografide bütün röportajların “açık röportaj” olarak yapıldığını belirtmiştir. Folklor toplamak için yapılan röportajdan önce düşünülecek birkaç konu varlığından bahsedilerek makalede bu konular maddeler hâlinde verilmiştir. Bu maddeler arasında röportajda hangi konuyu araştırıp toplamak istediğimizi kesin olarak belirlemek; araştırma yapacağımız yöreyi, bölgeyi veya şehri kesinleştirmek; önceki araştırmaları tarayıp, gözden geçirmek; kaynak kişileri belirlemek ve onlar hakkında araştırmalar yapmak yer almaktadır. Ayrıca kaynak kişinin nasıl tanıtılması gerektiği kaleme alınmıştır. Makalede son olarak dil meseleleri, psikolojik meseleler, röportajın süresi, araştırmacının hususiyetleri gibi konular hakkında bilgilerin verilmesi gerektiği dile getirilmiştir (Abbasi, 2007: 77-79).

Derginin otuz dördüncü sayısında yer alan “*Folklor Toplama Metotları-III*” adlı üçüncü yazıda toplayıcının görüşü, dil meselesi, psikolojik

meseleler, yer ve zaman meseleleri, ses kaydının kalitesi ve röportajın süresi hakkında bilgiler verilmiştir. Toplayan kişinin görünüşünün bölgenin değer, adet ve gelenekleriyle ters olmaması gerektiğine, yoksa insanların röportaja katılmamalarına, katılsalar dahi doğru düzgün cevaplar vermemelerine neden olacağı belirtilmiştir. Bazı bölgelerde araştırmacının erkek veya kadın olmasının önem taşımakta olduğu; araştırmacıların bunu önceden bilip ona göre grup oluşturması gerektiği vurgulanmıştır. Dil meselesinde araştırmacının gittiği bölgenin dilini veya şivesini öğrenmesi gerektiği, bu sayede daha rahat sorular soracağı dile getirilmiştir. Ayrıca kaynak kişiden alınan cevapların anlaşılır ve net olmasına dikkat edilmesi gerektiği de vurgulanmıştır. Psikolojik meselelerde ise sorulacak sorular ile kaynak kişiyi olayın içine çekmek, bu sorular ile kaynak kişiyi utandırmamak gerektiği belirtilmiştir. Abbasi yer meselesinde tek kaynak kişi ile yapılan röportajlarda kaynak kişi ile baş başa kalınması gerektiğini böylelikle kişinin dikkatinin dağılmasının önüne geçileceğini kaleme almıştır. Zaman meselesinde ise kaynak kişinin dinç olması, bir işle meşgul olmadığı zamana denk getirilmesi dile getirilmiştir. Ses kaydında ise genellikle araştırmacının ses kayıt cihazının yanında kâğıt kalem bulundurması gerektiğine, kaynak kişinin sesinin kayıt edilmesini istemediği zaman onun ikna edilmesi gerektiğine değinilmiştir. Röportajın süresi ise kaynak kişinin yorgunluk durumuna göre belirlenmesi gerektiğine, ne çok az ne çok fazla olmamasına dikkat çekilmiştir. Abbasi genellikle röportajın süresinin yer, zaman, kaynak kişinin özellikleri ve toplanan materyallerle alakalı olduğunu belirtmiştir (Abbasi, 2007: 100-101).

Serinin son makalesi olan “*Folklor Toplama Metotları-IV*” derginin son sayısı olan otuz beş-otuz altıncı sayısında yer almaktadır. Bu makalede gözlem tekniğine yer veren Abbasi; düzenli-düzensiz, içeri-dışarı, sade-karışık, seri-ara sıra, açık-gizli, grubun dışında-grubun içinde olmak üzere altı gözlem tekniğine yer vermiştir. Düzenli-düzensiz gözlemde esas konu materyal toplamakta plan ve teorinin olup olmadığıdır. Gözlem bir plan ve teori esasında düzenlenmişse “düzenli gözlem”, düzenlenmemiş ise “düzensiz gözlem” olduğu belirtilmiştir. İçeri-dışarı gözlem tekniği hakkında Abbasi, araştırmacı gözlem tekniğinden faydalanarak kendi

grubundan materyal toplamak isterse bu teknik “içeri gözlem”, başka gruplardan toplamak isterse “dışarı gözlem” olduğunu söylemektedir. Ayrıca bir üyesi olduğumuz toplumu gözlemlerken o topluma bir yabancı edasıyla bakılması gerektiğini vurgulamıştır. Sade-karışık gözlemde ise görüp duyduklarımızı kâğıt üstüne geçirirsek buna “sade gözlem” adının verildiği, kayıt cihazı, kamera, ölçü vasıtaları ve bunun gibi eşyalar kullanılarak yapılan gözlem tekniğine ise “karışık gözlem” denildiği belirtilmiştir. Seri-ara sıra gözlem hakkında Abbasi, toplayıcı haftalar boyunca araştırma yaptığı bölgede kalıp gözlem işlerini sürdürürse faydalandığı yöntem “seri gözlem”, ara sıra bölgeye gidip ya da tek bir olayın şahidi olarak toplama işini yapıyorsa “ara sıra gözlem” adı verildiğini söylemiştir. Diğer bir gözlem tekniği olan açık- gizli gözlem hakkında araştırmacı toplama işini gittiği bölgede kendisinin kim olduğunu bildirip, amacını açıklarsa, faydalandığı yöntem “açık gözlem”, açıklamazsa “gizli gözlem” adları verildiğini dile getirmiştir. Son gözlem tekniği olan grubun içinde-grubun dışında hakkında Abbasi, toplayıcı araştırdığı grubun veya toplumun bir üyesi gibi gözlem işlerini yaparsa faydalandığı üslubun “grubun içinde gözlem”, üçüncü şahıs gibi bölgede bilgi topladığında faydalandığı üslubun “grubun dışında gözlem” olduğunu söylemiştir. Abbasi makalesinde son olarak, bu gözlem tekniklerinin tek tek kullanılabilmesi gibi grup hâlinde de kullanılabilir olduğunu vurgulayarak makalesine son vermiştir (Abbasi, 2007: 96-97).

3. BÖLÜM

DILMAC DERGİSİNİN BİBLİYOGRAFYASI

3.1. Dergide Yayımlanan Yazılar Üzerine İstatistiki Değerlendirmeler

Dilmac dergisi çeşitli konularda birçok makaleyi bünyesinde barındıran bir süreli yayımdır. Dilmac dergisi içerisinde; edebiyat, dil, tarih, coğrafya, halk bilimi, siyaset, ekonomi ile ilgili birçok yazı bulunmaktadır. Bu bölümde hangi konuda ne kadar makale yazıldığı, her bir konuda en çok hangi yazarların makalesinin bulunduğu, bir konuda toplam kaç yazarın olduğu, konuların dergideki oranı ve hangi dilde ne kadar makale kaleme alındığını incelenmiştir.

Dilmac dergisinde edebiyat yazıları önemli yer tutmaktadır. Dergideki edebiyat yazılarının sayısı yüz altmış yedi olup bütün yazıların %31'ini kapsamaktadır. Edebiyat yazılarının büyük bölümü kitap tanıtımı üzerinedir. Bu yazılarda yeni çıkan kitapların tanıtılması ile birlikte bazı kitapların özetleri de verilmiştir. Bunun yanı sıra edebiyat bölümünde şiirler de önemli bir yer tutmaktadır. Yerel halkın yazdığı şiirlerin yanı sıra Türkiye'deki büyük şairlerden olan Fazıl Hüsnü Dağlarca ve Orhan Veli'nin şiirleri verilmiştir. Sayısı şiirler kadar olmasada roman, hikâye ve masallar bu bölümde yer alan diğer edebi türlerdendir. Edebiyat bölümünde büyük bir paya sahip olan bir diğer konu ise matbuattır. Matbuat tarihi ve İran'da çıkan matbuatlar hakkında bilgiler verilmiştir. Edebiyat alanında ün salmış olan bazı yazarların hayatı ve edebiyatları hakkında hatırı sayılır derecede makale bulunmaktadır. Bunlar dışında kitap fuarları, çocuk edebiyatı, sözlükler, edebiyat hakkında genel yazılar bulunmaktadır. Doksan sekiz adın geçtiği edebiyat bölümünde en çok yazı Dilmac dergisinin yazı kadrosuna aittir. Şiirler bölümü, röportajlar, kitap tanıtımları Dilmac adı altında neşredilmiştir. Adı sıkça geçen diğer kişiler El Oğlu, Feraz Yekita, İbrahim Rafref, Nigar Hayavi'dir. Dilmac kadrosundan sonra en çok yazıya sahip olan kişi El Oğlu'dur. El Oğlu'nun şiir ve sözlük konulu altı adet yazısı bulunmaktadır. Feraz Yekita'nın biyografi ve matbuat alanında toplam beş yazısı bulunmaktadır. İbrahim Rafref'in "Neşrimiz ve Asrımız"

adında makale serisi bulunmaktadır. Üç başlıktan oluşan bu seride edebiyat, dil, tarih konuları işlenmiştir. Son olarak adı sıkça geçen yazar Nigar Hayavi'dir. Hayavi'nin üç adet yazısının bir tanesi dil ile edebiyat hakkında olup diğer ikisi hikâye türündedir. Diğer yazarların bir-iki tane makalesi bulunmaktadır. Bunlar arasında göze çarpan Muhammed Taki Zehtabi'nin biyografi alanında iki adet makalesi bulunmaktadır. Edebiyat bölümünde yazılan yazıların %70,5'i Türkçe, %21,5'i Farsça, %8'i ise Türkçe-Farsça karışık olarak yazılmıştır.

Dilmac dergisinde tarih alanında yazılmış makalelerin sayısı altmış beştir. Dergide çıkan makalelerin %12'sini oluşturan tarih yazıları genellikle İran Türklerinin tarihi, kitap tanıtımı, tarihi şahsiyetler, arkeolojik bulgular, şehir tanıtımları, kadınların tarihteki rolü gibi konularda yazılmıştır. Kırk üç yazarın makalesini içeren tarih alanında adı sıkça geçen isimler Feraz Yekita, Alireza Sarrafi, Behram Acerlu, Muhammed Feizhâh ve Samed Sardari Nia'dır. Feraz Yekita'nın kaleme aldığı yedi makalenin tamamı tarihi kişilikler ile ilgili olmuştur. Alireza Sarrafi dört adet yazısının birinde geçmiş ile günümüz tarihini ele alırken diğer üç yazıda yakın tarih hakkında yazmıştır. Tarih alanında Behram Acerlu'nun beş adet makalesi bulunmaktadır. İlhanlılar ve Gazneliler hakkındaki makalelerinin yanı sıra arkeoloji ile ilgili yazıları da bulunmaktadır. Muhammed Feizhâh'ın tarih alanında üç adet makale kaleme almıştır. Bunların ikisi Ahameniş dönemi ile ilgiliyken diğeri İlhanlılar ile alakalıdır. Tarih alanında son olarak ele alacağımız kişi Samed Sardari Nia'dır. Üç adet makalesi bulunan Sardari Nia'nın ele aldığı konular Erdebil Hanlığı, Karabağ ve Tebriz'dir. Makalelerin %64'ü Farsça, %31'i Türkçe, %5'i ise Türkçe-Farsça olarak yazılmıştır.

Dergide bulunan dil alanında makalelerin sayısı elli dördtür. Derginin %10'luk bir kısmını kapsayan dil yazıları genellikle ana dil, Türkçenin durumu ve kelimeler hakkındadır. Otuz üç yazarın makalelerinden oluşan bu bölümde adı en çok geçen kişi Nasır Manzuri'dir. Nasır Manzuri on bir makaleden oluşan bir seri kaleme almıştır. Burada kelimelerin üretilmesi ile birlikte bazı kelimeler hakkında bilgiler verilmiştir. Dil alanında adı sıkça geçen diğer kişiler ise Alireza Sarrafi, Cemal Ayrumlu, Mino Amirgasemi

ve Omid Şokri gibi yazarlardır. Alireza Sarrafi'nin dil alanında üç adet makalesi bulunmaktadır. Ana dil hakkında olan iki makaleye ek olarak ders kitabı hakkında bir makale yazmıştır. Cemal Ayrumlu ve Mino Amirgasemi'nin iki adet makalesi bulunmaktadır. Cemal Ayrumlu'nun iki makalesi ana dil ile ilgiliyken Mino Amirgasemi'nin bir makalesi ana dili diğer makalesi ise Farsça bilmeyen çocukların ders kitabı hakkındadır. Omid Şokri'nin ana dili, kelimeler ve dil çeşitliliği hakkında toplamda üç adet makalesi bulunmaktadır. Bunlara ek olarak Dilmac'ın yazdığı üç makale bulunmaktadır. Bunların konusu ana dili, imla ve ortografi hakkındadır. Dil alanında yazılan yazıların %39'u Farsça, %37'si Türkçe, %24'ü Türkçe-Farsça olarak kaleme alınmıştır.

Dergide yer alan siyasi yazılar toplam kırk altı tanedir. Dergideki makalelerin %8,5'ini kapsayan siyasi makaleler çoğunlukla Farsça yazılmıştır. %87'si Farsça olan makalelere ek olarak Türkçe olarak kaleme alınan makaleler %13'lük bir orana sahiptir. Siyasi makalelerde genellikle federalizm, etnik köken, partiler, seçimler, küreselleşme gibi konular üzerinde durulmuştur. Otuz bir yazarın makalesinden oluşan bu bölümde adı sıkça geçen isimler Alireza Sarrafi, Aydın Sadeki, Hamid Valai, Hasan Raşidi, Kazım Abbasi'dir. Üç makalesi bulunan Alireza Sarrafi; milli mesele, eğitim ve federalizm ile ilgili makaleler yazmıştır. Aydın Sadeki'nin dört tane makalesi bulunmaktadır. Sadeki makalelerinde federalizm, etnik köken, yasa ve küreselleşmeye yer vermiştir. Hamid Valai'nin iki adet makalesi de partileri konu almıştır. Hasan Raşidi ve Kazım Abbasi'nin de ikişer adet makaleleri bulunmaktadır. Her ikisinin bir makalesi federalizm ile ilgilidir. Raşidi'nin diğer makalesi Fars Körfezi ile ilgiliyken Abbasi'nin diğer makalesi etnik kökeni konu almaktadır. Bunların yanı sıra Dilmac'ın kendi yayımladığı beş makalesi bulunmaktadır. Bu makaleler siyasi talepler, federalizm, siyasi karikatür ve etnik köken ile alakalıdır.

Ekonomi ile ilgili olarak dergide on bir adet makale bulunmaktadır. %2'lik bir kısmını kapsayan ekonomi makaleleri yedi yazar tarafından yazılmıştır. Bunlar Mohsen Mohtari, Yanar Deniz, Yakub Berzeger, Mina Pejoom, Omid Şokri, Aydın Sadeki, Rahim Reis Nia'dır. Bunlara ek olarak Dilmac dergisinin kendi yayımladığı dört makale bulunmaktadır. Konular

genellikle ekonomi alanında tanınmış kişiler, ekonomik potansiyeller, raporlardır. Ekonomi makalelerin tamamı Farsça olarak kaleme alınmıştır.

Yirmi dört makaleden oluşan coğrafya makaleleri derginin %4'ünü oluşturmaktadır. Bu makaleler coğrafyanın; turizm, nüfus, enerji, ekonomi gibi konularında yazılmıştır. Bunlara ek olarak Erdebil coğrafyası hakkında genel bilgilerin verildiği makaleler mevcuttur. Yirmi yazarın makalesini içeren bu bölümde Dilmac dergisinin yayımladığı iki makale de bulunmaktadır. Ali Muhammedi ve Omid Şokri'nin makale sayısı Dilmac dergisinin yayımladığı makale sayısına eşittir. Yirmi dört makalenin %91,5'i Farsça, %8,5'i Türkçe olarak kaleme alınmıştır.

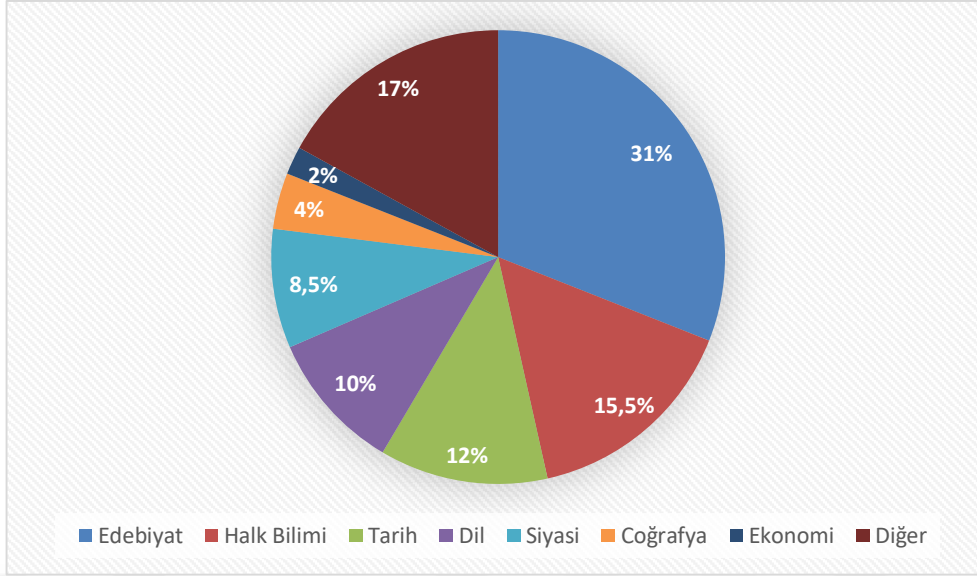
Halk bilimi yazıları seksen dört makaleden meydana gelmekte ve dergide bulunan makalelerin %15,5'ini kapsamaktadır. Halk bilimi yazıları genel olarak halk edebiyatı, el sanatları, folklorculuk ile folklor hakkındaki genel bilgilerden oluşmaktadır. Kırk yedi yazar tarafından yazılmış halk bilimi makalelerinde en çok adı geçen kişi Alireza Sarrafi'dir. Alireza Sarrafi halk bilimi yazılarının %19,5'ini kapsayan on dokuz adet makale kaleme almıştır. Bu makaleler folklor ve folklor tarihi, halk edebiyatı ile ilgili konularla folklorik elbiselerin tanıtımından oluşmaktadır. Alireza Sarrafi'den sonra halk bilimi makalelerinde en çok adı geçen yazar Kazım Abbasi'dir. Kazım Abbasi'nin halk bilimi dalında yedi adet makalesi bulunmaktadır. Bunların dördü bir seri olup folklor toplama metotları ile ilgilidir. Diğer üç makale ise atasözü, masal ve destan ile ilgili yazılardır. Halk biliminde hatırı sayılır derece adı geçen isimlerden biri de Mina Pejoom'dur. Mina Pejoom'un halı tarihi üzerine yazdığı üç adet makalesi bulunmaktadır. Halk bilimi makalelerinde adı geçen diğer bir kişi ise Muhammed Ali Ferzane'dir. Üç adet makalesi bulunan Ferzane'ne folklor ve musiki ile ilgili makaleler yazmıştır. Üç adet makalesi bulunan diğer bir yazar ise Rahim Mamaganlı'dır. Mamaganlı daha çok Mamakan'da bulunan lakaplar ve kadınların çeyizleri üstüne makale kaleme almıştır. Bunlara ek olarak Dilmac dergisinin yayımladığı dört makale bulunmaktadır. Bunların içeriği Ferzane adına düzenlenen folklor sempozyumu ve aşure merasimidir. Yazılan makalelerin %81'i Türkçe, %16,5'i Farsça, %2,5'i de Türkçe-Farsça olarak kaleme alınmıştır.

Dergide yukarıdaki kategorilere girmeyen kısım %17'lik bir oranı kapsamaktadır. Yukarı bahsedilen kategoriler dışında konular genel olarak resim, müzik, eğitim, kadınlar ve kadın hukuku, takvimler vb. lerden oluşmaktadır. 2004-2007 yılları arasında yayımlanan Dilmac dergisinde iki yüz kırk sekiz yazar, beş yüz otuz dokuz tane makale yazmıştır. Dergide en çok yazısı yayımlanan yazar derginin sahibi ve baş editörü olan Alireza Sarrafi'dir. Dilmac dergisi kendi adında seksen beş adet yazı yayımlamıştır.

Aşağıda bölümün daha iyi anlaşılması için Dilmac dergisinin istatistiksel verileri ve konuların dergideki makale sayısına göre oranı tablo halinde verilmiştir.

	Yazar Sayısı	Makale Sayısı	Türkçe Yazılar	Farsça Yazılar	Türkçe-Farsça Yazılar
Edebiyat	77	167	%70,5	%21,5	%8
Halk Bilimi	47	84	%81	%16,5	%2,5
Tarih	43	65	%31	%64	%5
Dil	33	54	%37	%39	%24
Siyasi	31	46	%13	%87	-
Coğrafya	20	24	%8,5	%91,5	-
Ekonomi	7	11	-	%100	-

Tablo 1: Dilmac Dergisinin İstatistiksel Verileri

Tablo 2: Konuların Dergideki Bütün Makale Sayısına Göre Oranı

3.2. Dilmac Dergisinin Bibliyografyası

ABBASİ, Ali. “Dünya Ana Dili Günü Münasebetine Göre Bir Röportaj”, *Dilmac*, S.1 (1383/2004), ss. 39-42.

ABBASİ, Ali. “İnkılab ‘Ulduz’u”, *Dilmac*, S.6 (1383/2005), ss. 18-20.

ABBASİ, Ali. “Mande And Ta Raz Guyend”, [Bu Gizli Sözler Kaldı], *Dilmac*, S.5 (1383/2005), ss. 30-32.

ABBASİ, Kazım. “Tahlil Muhtevai Erzişyabi Der Murd Cins Müennes Der Darb-ı Meselhay Azerbaycan”, [Azerbaycan Atasözlerinde Kadın Cinsiyetinin İçerik Analizi], *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 78-87.

ABBASİ, Kazım. “Berresi Netâic Nazarsenci Der Havanende Dilmac”, [Dilmac Okuyucularının Anket Sonuçlarına Bir Bakış], *Dilmac*, S.19-20 (1385/2006), ss. 102-115.

ABBASİ, Kazım. “Kavmiyet; Fırsat Ya Tehdid (Güftar Gune Ey Ber Sahtar Bahranhaye Komi)”, [Etnik Köken; Fırsat veya Tehdit (Etnik Krizlerin Yapısı Hakkında Özel Konuşma)], *Dilmac*, S.7-8 (1384/2005), ss. 26-31.

ABBASİ, Kazım. “Men Mu’tekid Be Hükümet Federativ Hestem”, [Federal Hükümete İnaniyorum], *Dilmac*, S.16 (1384/2006), ss. 114-123.

ABBASİ, Kazım. “Folklor Toplama Metotları III”, *Dilmac*, S.34 (1386/2007), ss. 100-101.

ABBASİ, Kazım. “Folklor Toplama Metotları-I”, *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 87.

ABBASİ, Kazım. “Folklor Toplama Metotları-IV”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 96-97.

ABBASİ, Kazım. “Koruyor Koynunda Mitleri Azerbaycan Nağılları”, *Dilmac*, S.5 (1383/2005), ss. 27-29.

ABBASİ, Kazım. “Nüvem”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 77.

ABBASİ, Kazım. “Tarih İle Efsane Karşılığı: Şah İsmail Destanı”, *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 101-104.

ABBASİ, Kazım. “Toplumda Folklor Toplama Metotları-II”, *Dilmac*, S.33 (1386/2007), ss. 77-79.

ACERLU, Behram. “İlhanlılar Döneminde Ali Tehsil’in İnkişafı; Akademik Prof. Vakıf Piriyev ile Röportaj”, *Dilmac*, S.11 (1384/2005), ss. 70-71.

ACERLU, Behram. “İlhanlılar Döneminde Azerbaycan Mimarlığı; Akademik Prof. Cafer Kıyasi ile Röportaj”, *Dilmac*, S.11 (1384/2005), ss. 68-69.

ACERLU, Behram. “İvan Tebriz II”, *Dilmac*, S.3 (1383/2004), ss.32-39.

ACERLU, Behram. “İvan Tebriz: Baznegari Bastan-ı Şenahidi Der Erek Alişah”, [Alişah Kalesinde Arkeolojik İnceleme], *Dilmac*, S.2 (1383/2004), ss. 34-39.

ACERLU, Behram. “Mimari Azerbaycan Der Asr-ı İslahat-ı Gazneli”, [Gazneliler Döneminde Azerbaycan Mimarisi], *Dilmac*, S.11 (1384/2005), ss. 20-27.

ADALETİ, Sadike. “Kadının Rolü, Tarihte”, *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 46-57.

ADALETİ, Sadike. “Kûdek ve Zeban-ı Maderi”, [Çocuk ve Ana Dili], *Dilmac*, S.12 (1384/2005), ss. 6-11.

ADALETİ, Sadike. “Öz Etniğine Yabancı Olan Azınlık”, *Dilmac*, S.2 (1383/2004), ss. 6-12.

AEİN. “Kasket”, *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 104-105.

AFKHAMİ, Behruz. “Gerdeşgeri: Rahbordî Beray Tevsia Azerbaycan”, [Turizm: Azerbaycan’ın Gelişimi İçin Bir Strateji], *Dilmac*, S.15 (1384/2005), ss. 6-13.

AFŞAR, Sehend. “Kalanlara Selam Olsun/ Dünyamızdan Göçen Şairler”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 59-67.

AĞDAŞLI, Sunay. “Nenem”, *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 89-91.

AHMEDİ, Hamad. “Akay Zad”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 35-36.

AHMEDİ, Hamad. “The Wall Kelimeler Kerpiç İle/ Rasim Karaca’nın Şiirlerine Göre”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 14.

AHMEDZADE, Abad. “Biyografi Yerine”, *Dilmac*, S.6 (1383/2005), ss. 21-25.

AHMEDZADE, Abad. “Behdaşt-ı Endişe Tarih-i Nigari ve Mesele-i Asr-ı İlhanan”, [İlhanlılar Dönemi Meselesi ve Tarih Yazılarında Temizlik Endişesi], *Dilmac*, S.11 (1384/2005), ss. 50-59.

AKAYİ, Ağşin. “Nakş-ı Cunbişhay İctimaî Der Zendegi Siyasi ve Ferhengi”, [Kültürel ve Siyasi Yaşamda İctimai Hareketlerin Rolü], *Dilmac*, S.13 (1384/2005), ss. 52-55.

ALAŞRAFİ, Ziya Sadr. “Be Şehadet-i Tarih Hiç Kavim ve Milleti Tafta Cedabafte Nist”, [Tarihin Şehadetine Göre Hiçbir Millet ve Kavim Diğerlerinden Üstün Değildir], *Dilmac*, S.2 (1383/2004), ss. 19-24.

ALAŞRAFİ, Ziya Sadr. “Be Şehadet-i Tarih Hiç Kavim ve Milleti Tafta Cedabafte Nist (2-Ahar)”, [Tarihin Şehadetine Göre Hiçbir Millet ve Kavim Diğerlerinden Üstün Değildir (2. Bölüm)], *Dilmac*, S.3 (1383/2004), ss. 40-45.

ÂLEM, Şekrane. “Men “Sözlü”, Sen...”, *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 128.

Ali BARANZADE ve Novid MUHAMMEDİ. “Folklor Toplamak, Baş Katmak Değil / Folklorla Meşgul Olan Behram Elçin İle Röportaj”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 98-100.

ALİMUHAMMEDİ, Ebulfazıl. “Zeban-ı Edebi ve Amuzeşhay Medeni Der Darb-ı Meselhay Azerbaycan”, [Azerbaycan Atasözlerinde Edebi Dil ve Halk Eğitimi], *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 83-85.

ALİPOUR, Muhammed. “Bu Behmen’imdi!”, *Dilmac*, S.15 (1384/2005), ss. 94-95.

ALTAYLI, Seyfedin. “İki Deyimin Tarihi ve Sosyoloji Karakteri-I”, *Dilmac*, S.3 (1383/2004), ss. 23-30.

ALTAYLI, Seyfedin. “İki Deyimin Tarihi ve Sosyoloji Karakteri-II”, *Dilmac*, S.4 (1383/2005), ss. 42-46.

ALTAYLI, Seyif Aladdin. “Deyimlerimizde Mitolojinin İzleri”, *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 35-39.

AMİRGASEMİ, Minoo. “Meşkelat-ı Kitabhay Dersi Beray Kudekan Gayr-i Farsi Zeban”, [Farsça Bilmeyen Çocuklar İçin Ders Kitapları Sorunu], *Dilmac*, S.13 (1384/2005), ss. 8-13.

AMİRGHASEMİ, Minoo. “Zenan-ı Ferhihte-i Azerbaycan”, [Azerbaycan’ın Kültürlü Kadınları], *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 88-91.

AMİRGHASEMİ, Minoo. “Cihan-ı Şedan ve Zeban-ı Maderi”, [Küreselleşme ve Ana Dili], *Dilmac*, S.1 (1383/2004), ss. 4-9.

ANNAN, Kofi. “Nekati Der Bare Hukuk-i Beşer ve Hoşunet Aleyih Zenan”, [İnsan Hakları İle İlgili Notlar ve Kadına Yönelik Şiddet], *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 68-70.

ASGAR NİA, Feride. “Ayrılık Acısı”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 74-75.

ASGER NİA, Feride. “Senfonihay Şomare 4 ve 5 Beethoven”, [Beethoven’ın 4 ve 5 Numaralı Senfonileri], *Dilmac*, S.18 (1384/2006), ss. 36-41.

ASGER NİA, Feride. “Ana Dil”, *Dilmac*, S.1 (1383/2004), ss. 15-17.

ASGER NİA, Feride. “Geçen Yüzyılında Azerbaycan Bölgesinde Yerli Musikinin Durumu”, *Dilmac*, S.18 (1384/2006), ss. 6-15.

ASGER NİA, Feride. “Kadınların Musiki Sanatı İle İlişkisi”, *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 92-95.

ATEŞİ, Nuride. “Abdal Erkekler”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 55-57.

Aydın SADEKİ ve Mecid PEJOOM. “Emmi Sende Tarih Tapılar?”, *Dilmac*, S.15 (1384/2005), ss. 96-103.

AYRIMLU, Cemal. “Azerbaycan Milli Matbuat Tarihinden”, *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 26-30.

AYRIMLU, Cemal. “Folklorumuzu Araştırıp, Toplamak Yolunda Olan Zorluklar”, *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 111-113.

AYRIMLU, Cemal. “İnsan ve Dil”, *Dilmac*, S.1 (1383/2004), ss. 43-47.

AYRIMLU, Cemal. “Pidginleşme ve Kreolleşme Ana Dillerini Tehdit Eden Tehlike”, *Dilmac*, S.17 (1384/2006), ss. 32-35.

AYTMATOV, Cengiz. çev. Said Nacari, “Cemile”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 82-85.

AZAD, Ekber. “Bir Sümerlinin Yaşayış Öyküsü”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 112-113.

AZAD, Ekber. “Geleceğe Doğru”, *Dilmac*, S.16 (1384/2006), ss. 64-67.

AZAR, Abdalhüseyin Nahidi. “Kuşuş-i Merdan Der Rah Agahi Zeban Der Asr-ı Meşrute”, [Meşrutiyet Döneminde Kadınları Bilinçlendirmek İçin Erkeklerin Çabaları], *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 58-63.

AZER, Mehernaz Nur. “Vakti Raftı”, [Gittiğinde], *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 135-138.

AZERİ, M. R. “Nazdiki Türkiye Be Avrupa ve Tazîfi Nasyonalizm”, [Türkiye'nin Avrupa'ya Yakınlığı ve Milliyetçiliğin Zayıflaması], *Dilmac*, S.7-8 (1384/2005), ss. 18-25.

AZİZİ (Bani-Torof), Yousef. “Arabistan ve Huzistan”, [Arabistan ve Huzistan], *Dilmac*, S.5 (1383/2005), ss. 18-22.

AZİZİ (Bani-Torof), Yusuf. “Selam Karun Be Sehend (Peyam)” [Sehend İçin Merhaba Karun (Mesaj)], *Dilmac*, S.1 (1383/2004), ss. 33.

AZİZİ, Manuçehr. “Ne Zaman Özümüze Döneceğiz”, *Dilmac*, S.6 (1383/2005), ss. 38.

BABALE, Selim. “Biraz Uşak Olsaydık”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 58.

BADERNHAMER, David. akt. Kurban Abbasi, “Federalism u Demokrasi Der Eyâlât-ı Muttehede-i Amerika”, [Amerika Birleşik Devletleri'nde Demokrasi ve Federalizm], *Dilmac*, S.16 (1384/2006), ss. 50-57.

BEHRAMİ, Aydın. “Keşaverzi Der Erdebil”, [Erdebil’de Tarım], *Dilmac*, S.28-29 (1385/2007), ss. 12-21.

BAKIRZADE, Hasan. “Mesele-i Milli ve Hukuk-i Beşer”, [Milli Sorunlar ve İnsan Hakları], *Dilmac*, S.1 (1383/2004), ss. 21-28.

BAKIRZADE, Hüseyin. “Demokrasi ve Sitem-i Milli”, [Demokrasi ve Milli Sitem], *Dilmac*, S.2 (1383/2004), ss. 40-43.

BARANZADE, Ali. “Sofra Açma ve Sofraların Yemekleri”, *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 28-31.

BAZAZİAN, Saide. “Peyman-ı Hukuk-i Kudek ve Nihzet-i Cihanı Beray Kudekan ve Nucevanan”, [Çocuk ve Gençler İçin Küresel Hareket ve Çocuk Hakları Antlaşması], *Dilmac*, S.12 (1384/2005), ss. 18-25.

BEHEŞTİ, Seher. “Pes Kanun Be Men Çe Haki Ra Dade”, [Kanun Hakkımı Verdi Mi?], *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 71-72.

BEHZADİ, Behzad. “Ana Dilimizin Hukuku”, *Dilmac*, S.1 (1383/2004), ss. 54-55.

BEHZADİ, Behzad. “Hükümeti Milli Azerbaycan- Estrateji Ya Taktik?”, [Azerbaycan Milli Hükümeti Strateji veya Taktik?], *Dilmac*, S.9-10 (1384/2005), ss. 22-25.

BEHZADİ, Behzad. “Matbuatı Münteşire Be Zeban Azerbaycani Der Sal 1330 Be Mesabe-i Yek Hadise-i Tarihi”, [Tarihsel Bir Hadise Olarak 1330 Yılında Matbuatın Azerbaycan Dili İle Yayınlanması], *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 8-15.

BELURYAN, Kakgani. “Sefer Han; Çerik Pir Azerbaycan”, [Sefer Han; Azerbaycan’ın Eski Askeri], *Dilmac*, S.15 (1384/2005), ss. 90-93.

BENAM, Omid. “Habil Aliyev Tebriz’de Kemençeyle Vedalaştı”, *Dilmac*, S.18 (1384/2006), ss. 89-92.

BERAHNİ, Reza. “Ferzane Be Cavdangan Peyvest Bülend Mi Şuyem ve Rah Mi Aftim”, Ferzane Ölümsüzlere Katıldı, Kaltık ve Yürüyoruz!”, *Dilmac*, S.17 (1384/2006), ss. 5-6.

BERZEGER, Yakub. “Tahlili Ber Revend Coğrafi İktisad-i Azerbaycan”, [Azerbaycan İktisadi Coğrafyası Üzerine Tahlil], *Dilmac*, S.19-20 (1385/2006), ss. 6-15.

BEYANİ, Ali Muhammed. “Müselles Ümid ve Etedal”, [Umut ve İlmlilik Üçgeni], *Dilmac*, S.33 (1386/2007), ss. 39-41.

BEYANİ, Ali Muhammed. “Ümidi Ki Der Zencan Derahşit”, [Zencan’da Parlayan Umut], *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 31-32.

CEMİLİ, İsmail. “Eski Çin Şiiri”, *Dilmac*, S.33 (1386/2007), ss. 67.

CEMİLİ, İsmail. “Söz Demeğe Söz Dayanır”, *Dilmac*, S.17 (1384/2006), ss. 11.

CEVADPOUR, Ali. “Asrımızın Uykusunda”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 52.

CİHANGİRZADE, Ramin. “Bura Hican Yurdudur”, *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 72.

CİHANGİRZADE, Ramin. “Önce Yüreğimi Yediler”, *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 72-73.

CİVANŞİR, Semaye. “Han Nenemin Sine Defterinden-II”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 101.

ÇAPİN, Kate. “Bir Saatlik Rüya”, *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 129-131.

ÇARAKİ, Meryem Zera. “Çehel-i Teke Hambestegi Zenan ve Sehm-i Ma”, [Kırk Adet Dayanışan Kadın ve Bizim Payımız], *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 39-45.

ÇARKİ, Meryem Zera. “Nancy Hartsock”, *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 78-80.

ÇAYLI, Samed. “Âşık Sanatına Kısa Bir Bakış”, *Dilmac*, S.18 (1384/2006), ss. 53-57.

ÇAYLI, Samed. “Der Piramun Zeban”, [Dil Etrafında], *Dilmac*, S.9-10 (1384/2005), ss. 70-77.

ÇAYLI, Samed. “Cay-i Pay Zaravan Der Azerbaycan”, [Zaravan Ayak İzi Azerbaycan’da], *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 57-68.

ÇINAR, Alireza. “Tabiat Dermani Mehvar Turizm Azerbaycan”, [Azerbaycan Turizm Ekseninde Doğa Terapisi], *Dilmac*, S.15 (1384/2005), ss. 14-25.

DAĞİSTANİ, Reza. “Neşriyat-ı Danişcuyi Azerbaycan”, [Azerbaycan Öğrencilerinin Neşriyatları], *Dilmac*, S.33 (1386/2007), ss. 42-50.

DAĞLARCA, Fazıl Hüsnü. “Türkçem Benim, Ses Bayrağım”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 44-45.

DELİSEL, Aydaş. “Modernizme Doğru İlerleyiş ve Şiir Antolojisi Neşri”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 20-21.

DEMİRCİ, Hasan. “Yardımsız Musiki”, *Dilmac*, S.18 (1384/2006), ss. 66-69.

DENİZ, Yanar. “Federalizm ve İktisad”, [Federalizm ve İktisat], *Dilmac*, S.16 (1384/2006), ss. 72-79.

Dilmac. “Asr-1 Derahşan Güftü Ba Akademisyen Şahin Fazıl Ferzaliyef Güftü Ez Mehdi Hekimi”, [Akşam Saatlerinde Akademisyen Şahin Fazıl Ferzaliyef ile Mehdi Hekimi Hakkında Röportaj], *Dilmac*, S.11 (1384/2005), ss.72-73.

Dilmac. “Aşınai Ba Nilüfer Kurbani, Zen Fa’âl Türkmen”, [Aktif Türkmen Kadını Nilüfer Kurbani ile Aşınalık], *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 143-145.

Dilmac. “Katname-i Nuhustin Hemayeş Zeban-ı Maderi”, [Ana Dili Konferansının İlk Kararı], *Dilmac*, S.1 (1383/2004), ss.63-65.

Dilmac. “Purseşname”, [Anket], *Dilmac*, S.13 (1384/2005), ss. 109-112.

Dilmac. “Aşure Merasiminden Sahneler”, *Dilmac*, S.7-8 (1384/2005), ss. 32-33.

Dilmac. “Pişgaman-1 İktisad-1 Azerbaycan: Cevad Beraklami”, [Azerbaycan İktisad Öncüleri: Cevad Beraklami], *Dilmac*, S.19-20 (1385/2006), ss. 64-67.

Dilmac. “Pişgaman-1 İktisad-1 Azerbaycan: Hac Resul Hoyiler”, [Azerbaycan İktisad Öncüleri: Hac Resul Hoyiler], *Dilmac*, S.19-20 (1385/2006), ss. 62-64.

Dilmac. “Çeşnuvare Kitab-ı Sal Azerbaycan”, [Azerbaycan Kitap Festivali Yılı], *Dilmac*, S.3 (1383/2004), ss. 65.

Dilmac. “Tarh-1 Evveliye Hâsthay Millet-i Azerbaycan (Der Âstane Entehabat Devre Neham Riyaset-i Cumhuri)”, [Azerbaycan Milletinin Taleplerinin Başlangıç Planı (Dokuzuncu Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinin Arifesinde)], *Dilmac*, S.9-10 (1384/2005), ss. 10-13.

Dilmac. “Camia İttılaât ve Târif-i Mevcud”, [Bilgi Toplumu ve Mevcut Tarifler], *Dilmac*, S.5 (1383/2005), ss. 51-52.

Dilmac. “Bir İki Söz”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 6-7.

Dilmac. “Der Piç ve Ham Seferi Be Tünel-i Zaman (Musahebe Ey Ba Mehdi Refî)”, [Bir Zaman Tüneli Yolculuğunda (Mehdi Refî İle Röportaj)], *Dilmac*, S.17 (1384/2006), ss. 105-115.

Dilmac. “Suhen-i Dilmac”, [Dilmac’ın Sözü], *Dilmac*, S.19-20 (1385/2006), ss. 5.

Dilmac. “Suhen-i Dilmac”, [Dilmac’ın Sözü], *Dilmac*, S.16 (1384/2006), ss. 5.

Dilmac. “Dilmac’ın Sözü”, *Dilmac*, S.18 (1384/2006), ss. 5.

Dilmac. “Suhen-i Dilmac / Dilmac’ın Sözü”, *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 5.

Dilmac. “Dilmac’ın Sözü”, *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 6-7.

Dilmac. “Dilmac’ın Sözü”, *Dilmac*, S.33 (1386/2007), ss. 5.

Dilmac. “Dilmac’ın Sözü”, *Dilmac*, S.34 (1386/2007), ss. 6-7.

Dilmac. “Edebi Bölüm: Sehend Ağıtları”, *Dilmac*, S.19-20 (1385/2006), ss. 115-120.

Dilmac. “Edebiyat”, *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 119.

Dilmac. “Musahebe Ey Ba Emin Salemi”, [Emin Salemi ile Röportaj], *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 99-100.

Dilmac. “Federalizm: Edame Siyaset-i Hüviyyet (Musahebe Ba İsa Nasri)”, [Federalizm: Kimlik Siyasetine Devam (İsa Nasri ile Röportaj)], *Dilmac*, S.16 (1384/2006), ss. 104-107.

Dilmac. “Nutk Alireza Sarrafi Der Merasim Eftetahiye Nuhustin Sempozyum Folklor Ferzane / Ferzane Adına Birinci Azerbaycan Folklor Sempozyumunun Açılışında Alireza Sarrafi’nin Konuşması], *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 10.

Dilmac. “Ferzane Adına Birinci Folklor Sempozyumu / Nuhustin Sempozyum Folklor Ferzane”, *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 6-7.

Dilmac. “Ferzane Adına Birinci Folklor Sempozyumunun Programı / Bername Nuhustin Sempozyum Folklor Ferzane”, *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 8-9.

Dilmac. “Ferzane’nin Azerbaycan’a Son Seferinden Foto Şekiller”, *Dilmac*, S.17 (1384/2006), ss. 12-13.

Dilmac. “Ferzane’nin Manevi Mirası Korundu”, *Dilmac*, S.17 (1384/2006), ss. 7-11.

Dilmac. “Cavan ve Bikari”, [Gençlik ve İşsizlik], *Dilmac*, S.9-10 (1384/2005), ss. 43-45.

Dilmac. “Güneş Grubundan Birkaç Karikatür”, *Dilmac*, S.16 (1384/2006), ss. 131.

Dilmac. “Haberler”, *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 106-113.

Dilmac. “Haberler”, *Dilmac*, S.33 (1386/2007), ss. 92-99.

Dilmac. “Haberler”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 118-119.

Dilmac. “Hudafarın Dergisinin Birinci Sayısı Yayımlandı”, *Dilmac*, S.2 (1383/2004), ss. 64.

Dilmac. “Hürmetli Yazarlar ve Şairler”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 126-128.

Dilmac. “Pasuh Doten Ez Faâlin Siyasi Be Yek Sual”, [İki Politikacının Bir Soruya Cevapları], *Dilmac*, S.16 (1384/2006), ss. 90-91.

Dilmac. “İkinci Uluslararası Eğitim Karikatür Sergisinden”, *Dilmac*, S.13 (1384/2005), ss. 42-43.

Dilmac. “Ser Makale”, [İlk Makale], *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 6-7.

Dilmac. “İmla Birliğine Doğru Son Çalışmalar”, *Dilmac*, S.28-29 (1385/2007), ss. 102-108.

Dilmac. “Kara Mecmua”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 120.

Dilmac. “Karikatür Bölümü”, *Dilmac*, S.17 (1384/2006), ss. 62-63.

Dilmac. “Karikatür Bölümü”, *Dilmac*, S.18 (1384/2006), ss. 99.

Dilmac. “Muârrefi Kutah Güruh Karikatür Güneş”, [Karikatür Güneş Grubunun Kısa Tanıtımı], *Dilmac*, S.7-8 (1384/2005), ss. 71.

Dilmac. “Kitap Tanıtımı: Azerbaycan Muhtasar Tarihi Kitabı Ön Satışı”, *Dilmac*, S.7-8 (1384/2005), ss. 69-70.

Dilmac. “Kitap Tanıtımı: Azerbaycan Der Ceng Cihanı Evvel Ya Fecaye Cilovluk”, [Kitap Tanıtımı: Birinci Dünya Savaşında Azerbaycan ve Cilovluk Faciası], *Dilmac*, S.7-8 (1384/2005), ss. 66-68.

Dilmac. “Kitap Tanıtımı”, *Dilmac*, S.12 (1384/2005), ss. 84-85.

- Dilmac. “Kitap Tanıtımı”, *Dilmac*, S.13 (1384/2005), ss. 50-51.
- Dilmac. “Kitap Tanıtımı”, *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 151-154.
- Dilmac. “Neşest Ba Meryem Horasani”, [Meryem Horasani’yle Sohbet], *Dilmac*, S.13 (1384/2005), ss. 84-108.
- Dilmac. “Kudek ve Edebiyat-ı Kudek, Güftgü Ba Hanım Minoo Amirgasemi”, [Minoo Amirgasemi İle Çocuk ve Çocuk Edebiyatı Hakkında Röportaj], *Dilmac*, S.12 (1384/2005), ss. 50-59.
- Dilmac. “Mugamın Büyüklüğü Karşısında/ Vadod Moazzenzade Erdebili ile Röportaj”, *Dilmac*, S.28-29 (1385/2007), ss. 76-79.
- Dilmac. “Neşriyat Tanıtım Bölümü”, *Dilmac*, S.11 (1384/2005), ss. 84-85.
- Dilmac. “Neşriyat Tanıtım Bölümü”, *Dilmac*, S.3 (1383/2004), ss. 63-64.
- Dilmac. “Neşriyat Tanıtım Bölümü”, *Dilmac*, S.4 (1383/2005), ss. 62-64.
- Dilmac. “Neşriyat Tanıtım Bölümü”, *Dilmac*, S.5 (1383/2005), ss. 61-62.
- Dilmac. “Neşriyat Tanıtım Bölümü”, *Dilmac*, S.6 (1383/2005), ss. 59.
- Dilmac. “Neşriyat Tanıtım Bölümü”, *Dilmac*, S.9-10 (1384/2005), ss. 78-79.
- Dilmac. “Ortografi Hakkında”, *Dilmac*, S.33 (1386/2007), ss. 88-89.
- Dilmac. “Vijenname: Merkez-i Tahkikat Abtam; Potansilhay İktisad-i Azerbaycan”, [Özel Mektup: Abtam Araştırma Merkezi; Azerbaycan’ın Ekonomik Potansiyeli], *Dilmac*, S.12 (1384/2005), ss. 33-35.
- Dilmac. “Sergi”, *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 114-128.
- Dilmac. “Sergi”, *Dilmac*, S.33 (1386/2007), ss. 102-112.
- Dilmac. “Sevinç Çiçekleri ve Laçın Çiçekleri”, *Dilmac*, S.12 (1384/2005), ss. 64-73.
- Dilmac. “Seyid Camal Turabi Tabatabayi ve Eserleri”, *Dilmac*, S.15 (1384/2005), ss. 54-55.
- Dilmac. “Şiir Bölümü”, *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 102-103.
- Dilmac. “Şiir Bölümü”, *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 75-78.
- Dilmac. “Şiir Bölümü”, *Dilmac*, S.34 (1386/2007), ss. 96-99.

- Dilmac. “Şiirler”, *Dilmac*, S.28-29 (1385/2007), ss. 97-99.
- Dilmac. “Sahnehayi Ez Merasim Ruz Cihanı Zen Der Tebriz”, [Tebriz’de Dünya Kadınlar Günü Merasiminden Görüntüler], *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 76-77.
- Dilmac. “Turizm (Karikatür)”, *Dilmac*, S.15 (1384/2005), ss. 52-53.
- Dilmac. “Türkiye Cumhuriyetinin Sekseninci Yılı Uluslararası Cumhuriyet Karikatür Yarışması”, *Dilmac*, S.11 (1384/2005), ss. 111-112.
- Dilmac. “Ulusal, Etnik, Dini ve Dilsel Azınlıklara Ait Olan Kişilerin Haklar Bildirisi”, *Dilmac*, S.1 (1383/2004), ss. 29-32.
- Dilmac. “Beyaniye Hukuk Efrad Müteallik Be Ekalliyet Milli, Nejadi, Mezhebi ve Zebani”, [Uluslararası Tebriz Kitap Fuarında Görüşme], *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 73-75.
- Dilmac. “Ameliyat-ı Ecrayi Pol Deryaçe Urmiye”, [Urmiye Gölü Köprü Yapımı], *Dilmac*, S.9-10 (1384/2005), ss. 68-69.
- Dilmac. “Üçüncü Azerbaycan Dergiler Festivalinden Foto-Röportaj”, *Dilmac*, S.12 (1384/2005), ss. 44-45.
- Dilmac. “Üstat Derfeşi’nin 80. Yaşı Kutlandı”, *Dilmac*, S.28-29 (1385/2007), ss. 101.
- Dilmac. “Nigahi Güzera Be Zendegi ve Aşar Mirza Tahir Hoşnevis”, [Yazar Mirza Tahir Hoşnevis’in Hayatına Bir Bakış], *Dilmac*, S.17 (1384/2006), ss. 130.
- Dilmac. “Yeni Neşirler”, *Dilmac*, S.15 (1384/2005), ss. 113-114.
- Dilmac. “Yeni Neşirler”, *Dilmac*, S.16 (1384/2006), ss. 129-130.
- Dilmac. “Yeni Neşirler”, *Dilmac*, S.17 (1384/2006), ss. 128-129.
- Dilmac. “Yeni Neşirler”, *Dilmac*, S.18 (1384/2006), ss. 112-113.
- Dilmac. “Yeni Neşirler”, *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 121-123.
- Dilmac. “Yeni Neşirler”, *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 104-105.
- Dilmac. “Yeni Neşirler”, *Dilmac*, S.33 (1386/2007), ss. 100-101.
- Dilmac. “Yeni Yazılan Kitaplarımız”, *Dilmac*, S.2 (1383/2004), ss. 66.
- Dilmac. “Celse-i Pursiş ve Pasuh Der Danışgah-ı Zencan: Kavmiyetha ve Milliyetha Fırsat Ya Çalış”, [Zencan Üniversitesi’nde Soru-Cevap Paneli: Etnik Köken ve Milletlere Bir Fırsat veya Meydan Okuma], *Dilmac*, S.3 (1383/2004), ss. 46-58.

Doktor Zehtabi Eserlerinin Neşir Evi, “Profesör Zehtabi (Hayat ve Yaratıcılığı)”, *Dilmac*, S.4 (1383/2005), ss. 4-11.

DURNAMA, Aydın. “Baba Seferi; Müverrihi Der Güzergâh-ı Tarih” Baba Seferi; Tarih Yolunda Tarihçi”, *Dilmac*, S.28-29 (1385/2007), ss. 71-73.

DURNAMA, Aylin. “Tarihçe-i Matbuat Erdebil”, [Erdebil Matbuat Tarihçesi], *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 40-45.

EDEBİLİ, Bahadır. “İki Damla Konuş Bana!”, *Dilmac*, S.28-29 (1385/2007), ss. 67-70.

EKBERİ, Ferhad. “Vaziyet-i Şebeke ve San’at-ı Berk Azerbaycan Der Payan Sal 82”, [1382 (2004) Yılı Sonunda Azerbaycan Güç Endüstrisi ve Şebeke Durumu], *Dilmac*, S.19-20 (1385/2006), ss. 34-41.

El Oğlu. “Bu Günümüzün Şiiri”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 18-19.

El Oğlu. “Câmî ve Türkçe Bir Gazel”, *Dilmac*, S.34 (1386/2007), ss. 92-93.

El Oğlu. “Ferhengi Mirza İbrahim / Türkçe, Arapça ve Farsça Bir Sözlük”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 93-94.

El Oğlu. “Fuzuli’den Yayımlanmamış Bir Mülemma”, *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 118-119.

El Oğlu. “Kirmanlı Vali”, *Dilmac*, S.28-29 (1385/2007), ss. 91-94.

El Oğlu. “Lügat-ı Dânestan Kitap (Sözlük)”, *Dilmac*, S.33 (1386/2007), ss. 62-63.

El Oğlu. “Gazeliyat-ı Türki”, [Türkçe Gazeller], *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 79-80.

ELKARANİ, Muhammed Emin Sultan. “Ravzat: 1400 Sal Tarih ve Ferheng Azerbaycan”, [Bahçeler: 1400 Yıllık Azerbaycan Tarihi ve Kültürü], *Dilmac*, S.11 (1384/2005), ss. 80-83.

EMDADİAN, Hema. “Davud Emdadian Der Uc-i Kullu Hallakiyet Hüneri Ez Kar Bazmaned”, [Davud Emdadian Sanatsal Yaratıcılığını Zirvede Bıraktı], *Dilmac*, S.6 (1383/2005), ss. 62-63.

EMİN, Alireza. “Gulamreza Sebri Tebrizi”, *Dilmac*, S.13 (1384/2005), ss. 56-59.

EMİRİ, Hüsrev. “Azerbaycan Halk Musikisinin Esasları”, *Dilmac*, S.18 (1384/2006), ss. 16-21.

EMİRİ, Hüsrev. “Bestekâr Muhammed Ensari ile Röportaj”, *Dilmac*, S.18 (1384/2006), ss. 93-95.

EMİRİ, Hüsrev. “Prof. Eflatun Nimetzade İle Röportaj”, *Dilmac*, S.18 (1384/2006), ss. 73-84.

EMİRİ, Peyman. “Şekl-i Giri ve Gösteriş-i Kalbed Şehri Erdebil”, [Erdebil Şehrinin Oluşumu ve Fiziksel Yapısının Genişlemesi], *Dilmac*, S.28-29 (1385/2007), ss. 22-29.

ESEDİ, Behram. “Tarihimiz Folklorumuzda”, *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 80-82.

FATMA, Hüseyin Bani. “Berresi Berdaşt ve Estenbad-ı Daneşcuyan Ez Estegal-ı Zenan”, [Kadınların İstihdamına Yönelik Öğrencilerin Algıları ve Çıkarımlarının İncelenmesi], *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 51-61.

FEİZHÂH, Muhammed. “Devre-i Hahameniş ve Rukûd-i Seyr-i Temeddün Der İran”, [İran’da Uygarlık İlerleyişinin Durgunluğu ve Ahameniş Dönemi], *Dilmac*, S.15 (1384/2005), ss. 72-75.

FEİZHÂH, Said. “Sultan Mahmud Gazan Han Evvelin İlhan İslam-ı Penah”, [Sultan Mahmud Gazan Han İlhanlıların İlk İslam Sığınağıdır], *Dilmac*, S.11 (1384/2005), ss. 44-49.

FELSEFİ, Ali. “Si ve Şeşamin Ruz Bahar Der Rusta-i Esfanjan”, [Esfanjan Köyünde Baharın Otuz Altıncı Günü], *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 16-21.

FENAYİ, Masume. “Berresi Meseal-i Do Zebangi Tahsili Daniş Amuzan Der Paye Evvel Meakteî Ebtedayi Şehr-i Tebriz”, [Tebriz İlkokullarında, Birinci Sınıfta İki Dilli Öğrencilerin Sorunlarının İncelenmesi], *Dilmac*, S.13 (1384/2005), ss. 20-29.

FERED, Kasım Mazraeh. “Nakdi Ber Kitab-ı Nasyonalizm Der İran”, [İran’da Milliyetçilik Kitabının Eleştirisi], *Dilmac*, S.9-10 (1384/2005), ss. 54-59.

FERED, Kasım Mezraeh “Nigahi Be Folklor Arab-ı Huzistan”, [Huzistan Arap Folkloruna Bir Bakış], *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 122-124.

Ferid, Feranek. ““Don Kişot ve Deli Dumrul’un Köprüsü” Kitabına Eleştirel Bir Bakış”, *Dilmac*, S.17 (1384/2006), ss. 116-120.

FERİD, Feranek. “Dilsiz Analar”, *Dilmac*, S.1 (1383/2004), ss. 34-35.

FERİD, Feranek. “Ez Ruz Cihani Zen Ta Ruz Cihani Mübarize Ba Fakr”, [Dünya Kadınlar Gününden Dünya Yoksullukla Mücadele Gününe Kadar], *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 34-38.

FERİD, Feranek. “Cünbüş-ü Zenan, Mihvar-ı Müşterikat”, [Kadın Hareketi, Ortak Eksen], *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 6-15.

FERİD, Feranek. “Salah Bi Sabah”, *Dilmac*, S.28-29 (1385/2007), ss. 66.

FERNUD, Gulamhüsen. “Neden Hâlâ Da Yaşıyor Semed”, *Dilmac*, S.12 (1384/2005), ss. 106-112.

FERNUD, Gulamhüsen. “Ulduz Çıktı”, *Dilmac*, S.6 (1383/2005), ss. 20.

FERZANE, Muhammed Ali. ““Azerbaycan Muğamları” Eserinin Neşri Bahanesiyle: Zengin Musiki Mirasımızın Korumasında Olan Üstatlarımıza Aşk Olsun!”, *Dilmac*, S.2 (1383/2004), ss. 44-48.

FERZANE, Muhammed Ali. “Do Nevişte Ez Doktor Muhammed Ali Ferzane Piramun Zeban-ı Türki Azerbaycanha”, [Muhammed Ali Ferzane’nin Azerbaycan Türkçesi Üzerine Yazdığı İki Yazı], *Dilmac*, S.17 (1384/2006), ss. 14-23.

FERZANE, Muhammed Ali. “Semed ve Azerbaycan Folkloru”, *Dilmac*, S.12 (1384/2005), ss. 86-97.

FERZANE, Muhammed Ali. “Söz Dünyamız ve Folklor”, *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 11-14.

FETTAHİ, Samed. “Üstatların Hatırası: Ağalar Kızı Aliyeva”, *Dilmac*, S.18 (1384/2006), ss. 42-43.

FEVZAT, Mesud. “Dalgaları Kopuzlar”, *Dilmac*, S.34 (1386/2007), ss. 107-108.

FEYZHÂH, Muhammed. “Nasri Ber Muhavveti Hay Bastanşinasi Ez Deriçe Baverhay Merdümi Azerbaycan”, [Azerbaycan Halkının İnançları Açısından Arkeolojik Alanlara Bir Bakış], *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 22-23.

FEYZHÂH, Muhammed. “Azerbaycan ve Tehevül Der Revend; Mütalaât-ı Devre-i Hahameniş / Musahebe Ba Behram Acerlu”, [İran’daki Dünya Uluslararası Kongresinde Ahameniş Dönemi Çalışmaları Sürecinde Ahameniş İle İlgili Son Gelişmelerde Azerbaycan (Behram Acerlu İle Röportaj)], *Dilmac*, S.15 (1384/2005), ss. 66-71.

GENÇALP, Güntay. “Dilcilik Saati”, *Dilmac*, S.17 (1384/2006), ss. 74-83.

GERANİ, Raziye Kazemi. “Bilirem Ki Alçak Göyneğim Çata Bilmez Hayalinga”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 76.

GİYASİ, Cafer. “İlhanlılar Devrinde Tebriz’in Mimarlık ve Planlaşma İnkişafı”, *Dilmac*, S.11 (1384/2005), ss. 6-11.

GÖZETEN, Vali. “S S S S S Susun!”, *Dilmac*, S.28-29 (1385/2007), ss. 95-96.

GÜNER, A. “Feminizm ve Tarihçesinden”, *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 46-50.

GÜNEYLİ, Hüseyin M. “Dede Korkut Kitabında Neler Mukaddes Sayılır”, *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 40-42.

GÜNEYLİ, Hüseyin. “Vatanım Irak’tır, Meskenim Sava”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 110-111.

Habib YEKTA, Abbas PERVAZHER, Alireza SARRAFİ ve Ahmed VELAYİ. “Mizegerd: Tercüme-i İntihabad Riyaset-i Cumhuri ve Meseal-i Azerbaycan”, [Toplantı: Cumhurbaşkanlığı Seçim Deneyimi ve Azerbaycan Meseleleri], *Dilmac*, S.11 (1384/2005), ss. 88-111.

HADİ, Haydar. “Tar ve Onun Dizilişi”, *Dilmac*, S.18 (1384/2006), ss. 22-24.

HALİLİ, Cebrail “Âşık Edebiyatının Özellikleri ve Güzellikleri”, *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 118-121.

HAMİDİ, Yaşar. “Sanat-ı Desti”, [El Sanatları], *Dilmac*, S.28-29 (1385/2007), ss. 41-52.

HAMRAZ, Reza. “Kesrevi ve Zeban-ı Türki”, [Kesveri ve Türk Dili], *Dilmac*, S.4 (1383/2005), ss. 21-30.

HAMRAZ, Reza. “Kezvinli Ellame Dehhuda’nın Ana Dilindeki Şiirleri”, *Dilmac*, S.7-8 (1384/2005), ss. 60-65.

HAMRAZ, Reza. “Uşak Edebiyatında Folklor ve Uşak Dili”, *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 125.

HASANOF, Kemal. “Azerbaycan Rakslarının İfa Tarzı”, *Dilmac*, S.18 (1384/2006), ss. 30-35.

HASANOF, Kemal. “Pişekâr Raksları ve Heveskâr Raksları”, *Dilmac*, S.18 (1384/2006), ss. 25-29.

HATİBİ, Sima Bağban. “Tagyir-i Kavanin Ya Tedavüm Safsati Hay Teb’iz-i Cinsiyeti”, [Cinsiyet Ayrımcılığı Safsatasının Sürekliliği veya Devamlılığının Değişimi], *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 16-26.

HATİBİ, Sima Bağban. “Mebani Mesuliyet-i Devletha Der Hukuk-i Zenan”, [Kadın Hukukunda Devletlerin Sorumluluk Temelleri], *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 8-15.

HAYAV, Kayan. “Sarı Saatler Denizinde”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 51.

HAYAVİ, Nigar. “Dil ve Edebiyatımıza Öteri Bir Bakış”, *Dilmac*, S.1 (1383/2004), ss. 18-20.

HAYAVİ, Nigar. “Gördün Mü Beni Bakü’de?”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 72-73.

HAYAVİ, Nigar. “Nigarlık”, *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 126.

HEMMATJOU, Perviz. “Âşık Şiirinin Şekilleri”, *Dilmac*, S.18 (1384/2006), ss. 58-65.

HESARİ, Firidun. “Birinci Sınıfta”, *Dilmac*, S.13 (1384/2005), ss. 48-49.

HESARİ, Mir Hidayet. “Azerbaycan Folklorunda Uşak Edebiyatı”, *Dilmac*, S.12 (1384/2005), ss. 12-17.

HESARİ, Mir Hidayet. “Zenan Der Devr-i Hakimiyet-i Türkan”, [Türk Hâkimiyeti Döneminde Kadınlar], *Dilmac*, S.6 (1383/2005), ss. 28-37.

HEYET, Cevad. “Azerbaycan Türkçesinin Teşekkülü ve Etnik Meselesi”, *Dilmac*, S.17 (1384/2006), ss. 24-31.

HORASANİ, Meryem. “Zenan Ez Hakk Hahi Ta Hakikat-ı Cuyi”, [Kadınlar Hakikati Bulana Kadar Aramakta Haklılar], *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 27-31.

HÜDA, İhsanullah Şokri. “Mehdi Azadi Vije-i Hüner ve İctimâi”, [Mehdi Azadi Özel Sanat ve Topluluk], *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 65-67.

HÜSAM, Muhammed. “Katarlar Değişilir”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 15-17.

Hüseyin ALİZADE ve Arzu SALEHİ. “Cazibe-i Hay Tabiât-ı Meregâ (Ekoturizm)”, [Meragâ’da Tabiat Cazibeleri (Ekoturizm)], *Dilmac*, S.15 (1384/2005), ss. 26-33.

HÜSEYİNİ, Seyid Latif. “Kitabe-i Kemikçay: Bahşi Ez Esnad Tarih-i Azerbaycan”, [Kemikçay Kitabesi: Azerbaycan Tarihi Belgelerinin Bir Bölümü], *Dilmac*, S.13 (1384/2005), ss. 60-63.

HÜSEYİNİ, Seyid Sadık. “Celve Hay Turizm Aşâir Der Estan-ı Erdebil”, [Erdebil İlindeki Göçebelerin Turizme Etkileri], *Dilmac*, S.15 (1384/2005), ss. 42-51.

İRAKİ, Menije Necm. “Cihan-ı Hareket-i Zenan”, [Dünya Kadın Hareketi], *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 32-37.

İMANİ, Behruz. “Azerbaycan Halk Edebiyatı, Siyasi-İçtimai Düşüncenin Aynası”, *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 76-79.

İRŞADİFER, Adil. “Pişine-i Tarih-i Erdebil”, [Erdebil’in Eski Tarihi], *Dilmac*, S.28-29 (1385/2007), ss. 53-59.

İSLAMVEND, Elnaz. “Seher Açılır”, *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 126-127.

İSMAİLOVA, Elza. “Âşıklığım Yeter Bana”, *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 105-109.

KAMRANİ, Salih. “Ceraim Beynelmileli Der Azerbaycan”, [Azerbaycan’da Uluslararası Suçlar], *Dilmac*, S.7-8 (1384/2005), ss. 34-44.

KARACA, Rasim. “Ölüm Hakkında Güneş”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 48-49.

KARACALU, Ali. “Güzareşi Ez Sühanranihay Profesör Cevad Heyet Der Toronto”, [Toronto’da Profesör Cevad Heyet’in Derslerinin Bir Raporu], *Dilmac*, S.6 (1383/2005), ss. 11-17.

KARAÇAY, Hadi. “Badamlıklar”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 53.

KARVAN, Salam. “Şir Burcu, At Yılı, İt Günü”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss.54.

- KATİBİ, Alikulu. “Üçüncü Kitap”, *Dilmac*, S.13 (1384/2005), ss. 44-47.
- KAYABAŞI, Yaşar. “Kısa Hikâyeler”, *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 74.
- KEBİRİ, Rukiye. “Zenan Saye Neşin”, [Gölgede Kalan Kadınlar], *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 64-66.
- KEBİRİ, Rukiye. “Ateşi Ki Bayed Zudter Hamuş Mi Şod”, [Daha Önce Kapatılması Gereken Bir Ateş], *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 62-63.
- KERİMİ, M. “Birlik Neşriyesi”, *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 54-55.
- KERİMİ, Muhammedreza. “Ez Yoldaş Ta Yeni Yol”, [Yoldaş’dan Yeni Yol’a Kadar], *Dilmac*, S.33 (1386/2007), ss. 25-27.
- KERİMİ, Yaşar. “Ana Dili ve Evlat Duygusu Yarışmasından Bir Rapor”, *Dilmac*, S.12 (1384/2005), ss. 74-81.
- KERİMİ, Yaşar. “Azer Takvimi”, *Dilmac*, S.15 (1384/2005), ss. 112.
- KERİMİ, Yaşar. “Behmen Ayının Takvimi”, *Dilmac*, S.17 (1384/2006), ss. 124-125.
- KERİMİ, Yaşar. “Dey Takvimi”, *Dilmac*, S.16 (1384/2006), ss. 124-125.
- KERİMİ, Yaşar. “Dey Takvimi”, *Dilmac*, S.4 (1383/2005), ss. 65.
- KERİMİ, Yaşar. “Ferverdin Takvimi”, *Dilmac*, S.7-8 (1384/2005), ss. 17.
- KERİMİ, Yaşar. “Hurdad Takvimi”, *Dilmac*, S.9-10 (1384/2005), ss. 21.
- KERİMİ, Yaşar. “İsfend Takvimi”, *Dilmac*, S.6 (1383/2005), ss. 60-61.
- KERİMİ, Yaşar. “İsfend ve Ferverdin Takvimi”, *Dilmac*, S.18 (1384/2006), ss. 108-111.
- KERİMİ, Yaşar. “Meher ve Aban Takvimi”, *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 149-150.
- KERİMİ, Yaşar. “Murdad Takvimi”, *Dilmac*, S.11 (1384/2005), ss. 39.
- KERİMİ, Yaşar. “Ordibeheşt Takvimi”, *Dilmac*, S.7-8 (1384/2005), ss. 45.
- KERİMİ, Yaşar. “Ordibeheşt Takvimi”, *Dilmac*, S.19-20 (1385/2006), ss. 121-122.

KERİMİ, Yaşar. “Şeriver Takvimi”, *Dilmac*, S.12 (1384/2005), ss. 46-47.

KERİMİ, Yaşar. “Tir Takvimi”, *Dilmac*, S.9-10 (1384/2005), ss. 67.

KEŞMİRİPOUR, Behzad. “Kudekan Kurbanian Efzayış-i Enfecar Amiz-i Cemiyet (Kudekan Hıyaban)”, [Hızlı Nüfus Artışının Kurbanları Olan Çocuklar (Sokak Çocukları)], *Dilmac*, S.12 (1384/2005), ss. 26-29.

KEŞTİBAN, Resul Kamuran. “Federalism Tenha Rehyafet Mümkün Der Hemgerayi Milli”, [Ulusal Yakınsama İçin Tek Yol Federalizm Olabilir], *Dilmac*, S.16 (1384/2006), ss. 42-49.

KIYASET, Keyumars. “Mansoor Ghandriz”, *Dilmac*, S.9-10 (1384/2005), ss. 60-63.

KIYASET, Keyumars. “Ez Diraht Zindegi Ta Diraht Peyam”, [Yaşam Ağacından Ağaca Mesaj], *Dilmac*, S.2 (1383/2004), ss. 49-55.

KUHİ, Davud. “Azerbaycan Türkçesinin Alfabe Meselesi”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 114-115.

KUHİ, Davud. “Çağımız Dilimizden Ne Gözlüyor?”, *Dilmac*, S.34 (1386/2007), ss. 111.

Lale CİVANŞİR ve Semaye CİVANŞİR. “Han Nenemin Sine Defterinden”, *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 88-90.

LEVAYİ, Muhammedreza. “İtiraf Ediyorum”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 50.

MAH ABADİ, Behmen. “Musiki (Be Rivayet Üstad Ali Selimi)”, [Musiki (Üstad Ali Selimi'nin Rivayeti Olarak)], *Dilmac*, S.18 (1384/2006), ss. 44-52.

MAHDAVİ, Tohid. “Sahnehayi Ez Ceşnuvare Peykere Hay Berfi Der Yam (Güzareş-i Tasviri)”, [Yam'da Gün Boyunca Kartopu Festivalinden Görüntüler (Resimli Rapor)] *Dilmac*, S.6 (1383/2005), ss. 26-27.

MAHZUMOVA, Terane. “Balaş Azeroğlu İle Röportaj: Karankuş Hasreti”, *Dilmac*, S.28-29 (1385/2007), ss. 80-84.

MAKDUM, Meherdad Hoşkar. “Azerbaycan Dûr Ez Mesir Tranzit Beynelmileli”, [Azerbaycan Uluslararası Transit Geçiş Yolundan Uzak], *Dilmac*, S.19-20 (1385/2006), ss. 94-99.

MAMAGANLI, Rahim. “Hüviyet ve Cihan-ı Bînî”, [Kimlik ve Dünya Görüşü], *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 101.

MAMAGANLI, Rahim. “Teammüli Der Lehçehay”, [Lehçelerin Yansıması], *Dilmac*, S.33 (1386/2007), ss. 87.

MAMAGANLI, Rahim. “Mamakan’da Cehiz Kavalı”, *Dilmac*, S.28-29 (1385/2007), ss. 109.

MAMAGANLI, Rahim. “Mamakan’da Takma Adlar (Lakaplar)”, *Dilmac*, S.34 (1386/2007), ss. 102-103.

MAMAGANLI, Rahim. “Mamakan’da Takma Adlar-II (Lakaplar)”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 102.

MAMAKANİ, Ali Hac Muhammed Hasani. “Avhadi Maraghai”, *Dilmac*, S.34 (1386/2007), ss. 112.

MAMAKANİ, Ali Hac Muhammed Hasani. “Mevlevi ve Türk Şiiri”, *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 102.

MAMAKANİ, Ali Hac Muhammed Hasani. “Şehab Aladdin Seherverdi”, *Dilmac*, S.28-29 (1385/2007), ss. 110.

MANZURİ, Nasır. “Fasl-ı Peñç: Menabî Tevlid Vajgan-III (Sonay)”, [Beşinci Bölüm: Kelime Üretme Kaynakları-III (Sonay)], *Dilmac*, S.34 (1386/2007), ss. 38-44.

MANZURİ, Nasır. “Fasl-ı Şeş: Menabî Tevlid Vajgan-IV (Kar, Kış)”, [Bölüm Altı: Kelime Üretme Kaynakları-IV (Kar, Kış)], *Dilmac*, S.34 (1386/2007), ss. 45-54.

MANZURİ, Nasır. “Fasl-ı Yek: Nükatı Pıramun Zeban-ı Türki Azerbaycan”, [Bölüm Bir: Azerbaycan Türk Dili Hakkında Notlar], *Dilmac*, S.34 (1386/2007), ss. 10-16.

MANZURİ, Nasır. “Fasl-ı Noh: Çera Der İnce Zeban Sümeri Be Unvan Mi’yar Entehab Şod?”, [Bölüm Dokuz: Sümer Dili Bir Ölçüt Olarak Neden Seçilir?], *Dilmac*, S.34 (1386/2007), ss. 62-66.

MANZURİ, Nasır. “Fasl-ı Do: Meftum ve Ava”, [Bölüm İki: Kavram ve Ses], *Dilmac*, S.34 (1386/2007), ss. 17-25.

MANZURİ, Nasır. “Fasl-ı Deh: Pehlevi ve Yuzmariş”, [Bölüm On: Pehlevi ve Yuzmariş], *Dilmac*, S.34 (1386/2007), ss. 67-80.

MANZURİ, Nasır. “Fasl-ı Heşt: Göv, Göy, Gög”, [Bölüm Sekiz: Göv, Göy, Gög], *Dilmac*, S.34 (1386/2007), ss. 58-61.

MANZURİ, Nasır. “Fasl-ı Heft: Muamma Sofre-i “Heft Sin”, [Bölüm Yedi: Yedi Sin’li Bilmece Sofrası], *Dilmac*, S.34 (1386/2007), ss. 55-57.

MANZURİ, Nasır. “Cırttan Be Mesabe-i Sembol Edebiyat Kudkan Azerbaycan”, [Cırttan: Azerbaycan Çocuk Edebiyatının Sembolu], *Dilmac*, S.12 (1384/2005), ss. 30-32.

MANZURİ, Nasır. “Zeban ve Tefkir-i Usturehay”, [Dil ve Mitik Düşünce], *Dilmac*, S.34 (1386/2007), ss. 8-9.

MANZURİ, Nasır. “Fasl-ı Çehar: Menabî Tevlid Vajgan-II (Dan)”Dördüncü Bölüm: Kelime Üretme Kaynakları-II (Dan)”, *Dilmac*, S.34 (1386/2007), ss. 32-37.

MANZURİ, Nasır. “Karaçuha”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 90-92.

MANZURİ, Nasır. “Fasl-ı Payani”, [Son Bölüm], *Dilmac*, S.34 (1386/2007), ss. 81-86.

MANZURİ, Nasır. “Fasl-ı Se: Menabî Tevlid Vajgan-III (Alma, Yarmak)”, [Üçüncü Bölüm: Kelime Üretme Kaynakları-I (Alma, Yarmak)], *Dilmac*, S.34 (1386/2007), ss. 26-31.

MANZURİ, Nazır. “İlmi Jargonlar Hakkında”, *Dilmac*, S.17 (1384/2006), ss. 98-99.

MARQUEZ, Gabriel Garcia. “Mavi İtin Gözleri”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 39-41.

MEDUDİ, Asgar. “Reşiddiyye Kalesinden Foto-Röportaj”, *Dilmac*, S.11 (1384/2005), ss. 77-79.

MEHDEVİ, Tövhid. “Göy Mescitteki Kırklar Sergisinden Foto-Röportaj”, *Dilmac*, S.9-10 (1384/2005), ss. 26-27.

Meleke GULAMGANİZADE ASİL ve Hasan YUSUFİ. “Yaddaşti Ber Darb-ı Mesel Hay Mıntıka-i Erdebil”, [Erdebil Bölgesinin Atasözleri Üzerine Bir Not], *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 86-89.

Meleke GULEMĞANİZADE ASIL ve Hasan YUSUFİ. “Tezniyat Kitabe-i Buk’a Şeyh Safiyüddin Erdebilî”, [Şeyh Safiyüddin Erdebilî’nin Türbesindeki Dekoratif Yazıtlar], *Dilmac*, S.15 (1384/2005), ss. 76-85.

MELEKZADE, Tohid. “Batı Azerbaycan Folklor Potansiyeller ve Onun Tedarik ve Neşrinde Problemler”, *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 114-116.

MENUÇEHİRİ, Ziba. “Kadimki Komşu”, *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 95-96.

MENUÇEHİRİ, Ziba. “Namaz”, *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 121-125.

MESUD, Afak. “Serçeler”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 22-29.

MEŞRUTEÇİ, Kerim. “İmla Meselesi”, *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 92-98.

METİNPOUR, Said. “Federlism ve Mesele-i Türk Der İran”, [İran’da Türk Meselesi ve Federalizm], *Dilmac*, S.16 (1384/2006), ss. 58-61.

MİLL, John Stuart. çev. Seher Beheşti, “Sulta Ber Zenan”, [Kadınlar Üzerine Baskı], *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 81-87.

MOHTARİ, Mohsen. “Güzareş-i İktisad”, [Ekonomik Rapor], *Dilmac*, S.9-10 (1384/2005), ss. 14-20.

MOLLAZADE, Hamid. “Matbuat-ı Edvar-ı Tebriz”, [Tebriz’in Süreli Yayınları], *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 68-70.

MÖEYYİD, Mecid Emin. “Beş Gül” *Dilmac*, S.9-10 (1384/2005), ss. 64-66.

MUĞANLI, Eldar. “Gözlerim Aya Düştü”, *Dilmac*, S.34 (1386/2007), ss. 109-110.

MUĞANLI, Said. “Matbuat ve Çağdaş Edebiyat Tenkiti”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 8-9.

MUĞANLI, Said. “O, Bir Günü Yaşamadı”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 79.

MUHACER, Firuze. “Cihan-ı Sazi Fakr-i Zenan ve Zenane-i Şoden Fakr”, [Kadın Yoksulluğunun Küreselleştirilmesi ve Kadınsılığın Yoksullaşması], *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 16-29.

Muhammed FEİZHÂH ve Babak CELİLİNİA. “Nigahi Nev Be Buk’a Eynali Der Tebriz; Benayi Ez Davran-ı İlhanan”, [Tebriz’deki Eynali Türbesine Yeni Bir Bakış: İlhanlılar Döneminden Bir Yapı], *Dilmac*, S.11 (1384/2005), ss. 28- 38.

MUHAMMEDİ, Ali. “Deryaçe-i Urmiye Ehemmiyet Zist-i Muhiti, İktisadi ve İctimâî”, [Urmiye Gölünün Çevresel, Ekonomik ve Sosyal Yönden Önemi], *Dilmac*, S.5 (1383/2005), ss. 8-17.

MUHAMMEDİ, Ali. “Enerji Zemin Germayi Ya Jeotermal Der Azerbaycan”, [Azerbaycan’da Jeotermal veya Jeotermal Enerji], *Dilmac*, S.19-20 (1385/2006), ss. 30-33.

MUHAMMEDİ, Navid. “Ana Dilimizin İlk Müdafaaları”, *Dilmac*, S.17 (1384/2006), ss. 90-97.

MUHAMMEDİ, Navid. “Nâkş-ı Matbuat-i Sünnet ve İnterneti der Bidari Milli”, [Milli Uyanışta Geleneksel Basının ve İnternetin Rolü], *Dilmac*, S.33 (1386/2007), ss. 51-55.

MUHAMMEDİ, Novid. “Yıldızlar”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 121-125.

MUHAMMEDİ, Süleyman. “Bir Gramofon Sayfası (Üstat Ferhad İbrahimi İle Röportaj)”, *Dilmac*, S.28-29 (1385/2007), ss. 85-89.

MUHAMMEDPOUR, Seher. “Yâd Bazı Neferat Ruşenem Mi Dared”, [Bazı İnsanları Açık Bir Şekilde Hatırlıyorum], *Dilmac*, S.13 (1384/2005), ss. 36-41.

MUHAMMEDPOUR, Zehra. “Acı Uykusu”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 77.

MUKADDEM, Ahmed Sabri. “Nigahi Be Merakez Amuzeş İlmi Erdebil”, [Erdebil Yüksek Öğretim Merkezlerine Bir Bakış], *Dilmac*, S.28-29 (1385/2007), ss. 8-11.

MUKADDEM, Avrin. “Nigahi Be Tarihçe Matbuat Hoy”, [Hoy Matbuat Tarihine Bir Bakış], *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 33-39.

MUKADDEM, Azade. “Berresi Hukuk Himayet Ez Kudekan Der İran ve Cihan”, [Dünya ve İran’da Çocukların Koruma Haklarının İncelenmesi], *Dilmac*, S.12 (1384/2005), ss. 40-43.

MURADİ, Bulud. “Çıkarmak”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 80-81.

MUSİZADE, Ali. “Aryan-ı Mevhüm (Bahş-ı Dovvom)”, [Hayali Aryan (İkinci Bölüm)], *Dilmac*, S.9-10 (1384/2005), ss. 28-42.

MUSİZADE, Ali. “Aryan-ı Mevhüm “, [Hayali Aryan], *Dilmac*, S.7-8 (1384/2005), ss. 74-79.

MÜDERRES, Solmaz. “Zaruret-i Bername Rizi Beray Zebanhay Maderi”, [Ana Dilleri İçin Planlama Zorunluluğu], *Dilmac*, S.13 (1384/2005), ss. 14-19.

MÜDERRES, Solmaz. “Müşkilat-ı Danış Amuzan Do Zebane”, [İki Dilli Öğrencilerin Bilgi Sorunları], *Dilmac*, S.4 (1383/2005), ss. 31-41.

MÜLLER AKIN, Suzan. çev. N. Nurizade. “Zen Ez Didgah Felsefe-i Siyasi Garb John Stuart Mill”, [Batı Siyasi Felsefecisi John Stuart Mill’in Kadına Bakış Açısı], *Dilmac*, S.6 (1383/2005), ss. 39-51.

NACARİ, Said. “Ben”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 78.

NAHİDİ Azer, Abdülhüseyin. “Cünbüş-i Danış Amuzi Der Asr-ı Nehzat Azadistan Şeyh Muhammed Hıyabani”, [Şeyh Muhammed Hıyabani Çağında Azadistan Hareketinde Bulunan Genç Öğrenciler], *Dilmac*, S.7-8 (1384/2005), ss. 12-16.

NAKİZADE, Hüseyin. “Teori Fevasıl ve Akordşinasi Ber Esas (Ehsas Elkayı)” Uzaklık Teorisi ve Akordoloji Hakkında Esaslar (Ehsas Elkayı)], *Dilmac*, S.18 (1384/2006), ss. 70-72.

NASRETİ, Muhammed Attar. “Atasözleri”, *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 90-91.

NAZMİ, Taymaz. “23 Azer Ruz Şikest Demokratha”, 23 Aralık Demokratların Başarısızlığı”, *Dilmac*, S.15 (1384/2005), ss. 104-107.

NAZMİ, Taymaz. “Güftü Ba Murtuza Mecdfer”, [Murtuza Mecdfer İle Röportaj], *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 60-64.

NAZMİ, Taymaz. “Ruikerd-i Tarihi Be Edebiyat-ı Siyasi ve Neşriyat Danişcuyan Azerbaycani”, [Azerbaycanlı Öğrencilerin Neşriyat ve Siyasi Edebiyata Tarihsel Yaklaşımları], *Dilmac*, S.33 (1386/2007), ss. 35-38.

NAZMİ, Taymaz. “Çocukların Günahı Ne? (D. Sadati ile Röportaj)”, *Dilmac*, S.15 (1384/2005), ss. 88-89.

Negin NEVADEREZİ ve Nadir EZHARİ. “Güneşe Doğru/ Charles Bukowski”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 68-71.

NEJADİ, Mahmud Mahmudi. “Sultan Muhammed Nigarger Mekteb-i Tebriz”, [Ressam Sultan Muhammed Tebriz Okulu], *Dilmac*, S.9-10 (1384/2005), ss. 4-9.

NEŞAD, Mahmud Mahmudi. “Mekteba İlhani (Mekteb-i Tebriz) Evvelin Paradayem Vakaî Nigargeri İrani”, [İlhanlı Okulu (Tebriz Okulu) İran Resimlerinin İlk Gerçek Örneği], *Dilmac*, S.11 (1384/2005), ss. 60-67.

NETKİ, Asya. “Günlük Defterim”, *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 120.

NİA, Farhodi. “Zeban-ı Maderi Nişan-ı Hüviyet”, [Ana Dili, Kimlik İşareti], *Dilmac*, S.17 (1384/2006), ss. 100-101.

Nilüfer RÜSTEMİ ve Mesud FEVZAT. “Şevki Hesenof ile Röportaj: Bizi Dostluk Sahiline Götüren Kayık”, *Dilmac*, S.33 (1386/2007), ss. 84-86.

NİMET, Vukar. “İtmiş Nağılın Adsız Kahramanı”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 37-38.

NİMET, Vukar. “Kırkıncı Şehir”, *Dilmac*, S.33 (1386/2007), ss. 65-66.

OSKOEİ, Şeyda Ahtari. “Estelhay Rustay Çennab”, [Çennab Köyünün Sonu], *Dilmac*, S.15 (1384/2005), ss. 56-65.

PEJOOM, Mina. “Vaziyet ve Potansiyelhay Gümrük-i Azerbaycan”, [Azerbaycan Gümrüğünün Potansiyeli ve Vaziyeti], *Dilmac*, S.19-20 (1385/2006), ss. 16-29.

PEJOOM, Mina. “Murür-i Ber Tarihçe-i Ferş-i Azerbaycan (Kıssmet-i Aher)”, [Azerbaycan Halı Tarihi Üzerine Bir İnceleme (Son Bölüm)], *Dilmac*, S.5 (1383/2005), ss. 53-61.

PEJOOM, Mina. “Murür-i Ber Tarihçe-i Ferş-i Azerbaycan-I”, [Azerbaycan Halı Tarihi Üzerine Bir İnceleme-I], *Dilmac*, S.3 (1383/2004), ss. 16-22.

PEJOOM, Mina. “Murür-i Ber Tarihçe-i Ferş-i Azerbaycan-II”, [Azerbaycan Halı Tarihi Üzerine Bir İnceleme-II], *Dilmac*, S.4 (1383/2005), ss. 53-60.

PENAHİ, Hüseyin. “Kurt, Mitik Düşüncede ve Yaşayıpta”, *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 69-74.

PENAHİ, Mehdi. “Matbuat ve Karkerdan”, [Matbuat ve İşlevleri], *Dilmac*, S.33 (1386/2007), ss. 31-34.

PENAHİ, Mehdi. “Matbuatı Men Kîst?”, [Matbuatım Kimler?], *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 56-59.

PENAHŞAHI, Meryem. “Nime Penhan Mah”, [Yarım Ay], *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 139.

PERVANE, Sevinç. haz. Heyva Muğanlı, “Mama Diyen Gelincik”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 30-31.

PERVİN, Hasan Alizade. “Gam Hay Bülend Zenan Der Tebriz”, [Tebriz’deki Kadınların Uzun Adımları], *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 44-45.

PERVİN, Hasan Alizade. “Berresi Avamel Müessir Der Taz’îf Nakş-Zen Der Camîa”, Toplumda Kadınların Rolünü Etkiyelen Faktörlerin İncelenmesi”, *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 96-109.

POURALİ, Semiye. “Tebriz’de Hanım Mersiyeleri”, *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 32-33.

RAFREF, İbrahim. “Neşrimiz ve Asrımız-I”, *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 83-85.

RAFREF, İbrahim. “Neşrimiz ve Asrımız-II”, *Dilmac*, S.33 (1386/2007), ss. 80-82.

RAFREF, İbrahim. “Neşrimiz ve Asrımız-III”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 103-105.

RAHŞMAH, Reza. “Azerbaycan Kutb Gerdeşgeri Zemistani”, [Azerbaycan, Kış Turizm Kutbu], *Dilmac*, S.15 (1384/2005), ss. 34-39.

RAŞİDİ, Hasan. “Halic-i Fars”, [Fars Körfezi], *Dilmac*, S.5 (1383/2005), ss. 24-26.

RAŞİDİ, Hasan. “Federalizme Doğru”, *Dilmac*, S.16 (1384/2006), ss. 62-63.

RAŞİDİ, Hasan. “İnkılaptan Sonra Azerbaycan Matbuatı”, *Dilmac*, S.33 (1386/2007), ss. 6-14.

REHNEMAİAN, Mitra. “Çekide Ay Ez Kitab-ı Renc Kudeki”, [Çocukluktaki Üzüntü Kitabının Özeti], *Dilmac*, S.12 (1384/2005), ss. 82-83.

REHNEMAİAN, Mitra. “Tenevvü Zebani ve Hüviyet ve Vahdet Milli”, [Kimlik, Milli Birlik ve Dil Çeşitliliği], *Dilmac*, S.17 (1384/2006), ss. 44-61.

REİS NİA, Rahim. “Zeban-ı Maderi”, [Ana Dili], *Dilmac*, S.1 (1383/2004), ss. 10-14.

REİS NİA, Rahim. “Tasir Arman Hay Elamiye Hukuk-i Beşir ve Şehrend Ber Şekil-i Giri Endişe Meşrute Hâhi”, [İnsan Hakları ve Vatandaş Bildirgesinin Anayasacı Düşüncenin Oluşumu Üzerine Etkileri], *Dilmac*, S.2 (1383/2004), ss. 13-18.

REİS NİA, Rahim. “Derbare-i Ruzname Hakikat Urgan Ettihadiye Umumi Kargeran İran”, [İran İşçilerinin Genel Sendika Organı “Hakikat” Gazetesi Hakkında], *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 16-22.

REMZANİ, Davud. “Gerdaşgeri Rustayı”, [Kırsal Turizm], *Dilmac*, S.15 (1384/2005), ss. 40-41.

RESULZADE, B. “Urmiye’de Toy Merasimleri”, *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 24-27.

REZAPOUR, Said. “Takva-i Görkemi, Mukaddes Erdebil”, [Erdemli Görünüş, Kutsal Erdebil], *Dilmac*, S.28-29 (1385/2007), ss. 62-63.

REZAYİ, Ahmed. “Ana Dili ve Doğal Haklar”, *Dilmac*, S.17 (1384/2006), ss. 102-104.

RUŞEN, Rahim. akt. Tahire Vatansever, “Üç Görüş: Mikail Moshfeghi Düşünürken...”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 10-13.

RUŞEN, Ramiz. “Gökyüzü Taş Saklamaz”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 46-47.

RÜSTEMİAN, Meherdad. “Coğrafya-i Erdebil”, [Erdebil Coğrafyası], *Dilmac*, S.28-29 (1385/2007), ss. 6-7.

SADEKİ, Aydın. “Zaruret-i Tahavvül Edebiyat-ı Kudek Azerbaycan”, [Azerbaycan Çocuk Edebiyatının Dönüşüm Zorunluluğu], *Dilmac*, S.12 (1384/2005), ss. 36-39.

SADEKİ, Aydın. “Mizegerdi Piramun İktisad-ı Azerbaycan”, [Azerbaycan İktisadı Hakkında Yuvarlak Masa Tartışması], *Dilmac*, S.19-20 (1385/2006), ss. 78-93.

SADEKİ, Aydın. “Vaziyet ve Potansiyel Hay Amuzeş İlmi Der Azerbaycan”, [Azerbaycan’da Yüksek Öğretimin Potansiyeli ve Durumu], *Dilmac*, S.19-20 (1385/2006), ss. 42-61.

SADEKİ, Aydın. “Ta Sahtarhay Hukuki Şekl-i Negirend, Müterakki Terin Kavanin Niz Rah Be Cayi Nemi Berend (Güftgüyi Ba Akay Doktor Gaffar Ferzedi)”, [Gerek Yapılar Olmayınca En İlerleyici Yasalarda

Faydasızdır ve Bir Yere Varmaz (Gaffar Ferzedi İle Röportaj)”, *Dilmac*, S.16 (1384/2006), ss. 92-103.

SADEKİ, Aydın. “Emniyet ve Rabete An Ba Mesele-i Kavmiyetha ve Milliha”, [Güvenlik ve Etnik Köken ve Milletler Meselesiyle İlgili İlişkileri], *Dilmac*, S.3 (1383/2004), ss. 3-11.

SADEKİ, Aydın. “Federalism Tenha Rehyaft Mümkün Der Hemgerayi Milli”, [İran İçin Pratik Tasarım ve Federalizm], *Dilmac*, S.16 (1384/2006), ss. 22-41.

SADEKİ, Aydın. “Cihan-ı Şoden Ya Cihan-ı Sazi Fırsat Ya Tehdid”, [Küreselleşme ve Küreselleştirme, Fırsat ya da Tehdit], *Dilmac*, S.7-8 (1384/2005), ss. 52-59.

SADEKİ, Aydın. “Efkâr ve Endişe Hay Hâkim Ber Matbuat”, [Matbuatta Hâkim Düşünceler ve Endişeler], *Dilmac*, S.33 (1386/2007), ss. 15-24.

SADEKİ, Aydın. akt. Mina Pejoom, “Muhasebe Ey Ba Encümen-i Dostdaran Hukuk-i Kudek” [Çocuk Haklarını Korunma Derneği ile Röportaj], *Dilmac*, S.12 (1384/2005), ss. 60-63.

SADEKİ, Bayram. “Nanevişte Hay Hana”, [Okunaklı Değil], *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 97-101.

SADIK, Eldar Muhammedzade. “Nigahi Be Bülten-i Zeban Türki Azerbaycani”, [Azerbaycan Türk Dili Kanun Bülteni’ne Bir Bakış], *Dilmac*, S.33 (1386/2007), ss. 60-61.

SADIK, Hüseyin Muhammedzade. “Teaemmül-i Derbare Zebanha ve Mukavviyet-i Zeban Türki”, [Türk Dilinin Durumu ve Diğer Diller İle İlişkisi], *Dilmac*, S.3 (1383/2004), ss. 12-15.

SADIK, Ulduz. “O Garip Yazılar”, *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 92-94.

SADRALAŞRAFİ, Ziya Aladdin. “Su Gibi Doğru ve Hakikat Tekin Keskin Yaşayış”, *Dilmac*, S.28-29 (1385/2007), ss. 64-65.

SAFARİ, Rukiye. “Ölüm Dövüşü”, *Dilmac*, S.34 (1386/2007), ss. 94-95.

SAHİR, Habib. “Koşmacalar ve Bayatılar”, *Dilmac*, S.34 (1386/2007), ss. 103.

Said FEÏZHÂH ve Muhammed FEÏZHÂH. “Tarihçe-i Matalât Bastan Şenasi Heşturd (Saraskand)”, [Heşturd Arkeolojik Araştırma Tarihi (Saraskand)], *Dilmac*, S.15 (1384/2005), ss. 86-87.

Samadi. “Yek Sened Devlet-i Mebni Ber Etlak Nam-ı Azerbaycan Ber Arazi Ansuyi Aras”, [Aras’ın Ötesindeki Arazilerde Azerbaycan Adına Bir Hükümet Belgesi], *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 81-82.

SAMEDLİ, Ferzad. “Federalism Be Mesabe-i Yek Miras, Be Manend Yek Fırsat”, [Federalizm Bir Miras Gibi, Bir Fırsat Gibi], *Dilmac*, S.16 (1384/2006), ss. 68-71.

SAMEDLİ, Ferzad. “Neym-i Nigahi Nekadane Be Kengere Ferheng ve Temeddün İran Asr-ı İlhani ve Terih İhya Rebi Reşidi”, [Rebi Reşidi Canlandırma Planı ve İlhanlılar Döneminin İran’ın Kültürel ve Medeniyet Kongresine Kısa Bir Eleştirel Bakış], *Dilmac*, S.11 (1384/2005), ss. 74-76.

SARDARİ NİA, Samed. “Han Nişini Erdebil”, [Erdebil Hanlığı Yerleşimi], *Dilmac*, S.28-29 (1385/2007), ss. 60-61.

SARDARİ NİA, Samed. “Şebname”, *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 23-25.

SARDARİ NİA, Samed “Karabağ Der Asr-ı İlhanian”, [İlhanlılar Döneminde Karabağ], *Dilmac*, S.11 (1384/2005), ss. 12-19.

SARDARİ NİA, Samed. “Tebriz Şehr-i Şigefti Ha”, [Tebriz Şehrinin Harikaları], *Dilmac*, S.13 (1384/2005), ss. 64-69.

SARRAFİ, Alireza. “Kıyam-ı 29 Behmen: Tebriz”, [29 Behmen Ayaklanması: Tebriz], *Dilmac*, S.5 (1383/2005), ss. 4-7.

SARRAFİ, Alireza. “Ağılar”, *Dilmac*, S.21-24 (1385/2006), ss. 105-108.

SARRAFİ, Alireza. “Ağıt”, *Dilmac*, S.18 (1384/2006), ss. 105-107.

SARRAFİ, Alireza. “Âşık Edebiyatı”, *Dilmac*, S.21-24 (1385/2006), ss. 121-148.

SARRAFİ, Alireza. “Azerbaycan Folklorculuğu”, *Dilmac*, S.21-24 (1385/2006), ss. 14-20.

SARRAFİ, Alireza. “Azerbaycan Folklorik Elbiselerinden Örnekler”, *Dilmac*, S.21-24 (1385/2006), ss. 156-160.

SARRAFİ, Alireza. “Bayatılar”, *Dilmac*, S.21-24 (1385/2006), ss. 100-103.

SARRAFİ, Alireza. “Beş İlden Sonra Beş Bin Yıllık Sümer-Türkmen Bağları Açıldı”, *Dilmac*, S.6 (1383/2005), ss. 58.

SARRAFİ, Alireza. “Birkaç Kelime”, *Dilmac*, S.21-24 (1385/2006), ss. 5.

SARRAFİ, Alireza. “Hatıratı Ez Tecemmü Azerbaycani Ha Ta Neşr-i Çenli Bel”, [Çenli Bel Yayımına Kadar Toplanan Azerbaycan Hatıraları], *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 46-53.

SARRAFİ, Alireza. “Dehe Neved, Payan Asr-ı Merdesalari Der İran”, [Doksanlar, İran’da Ataerkillik Çağının Sonu], *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 110-118.

SARRAFİ, Alireza. “Güzera Hayi der Bab Mesele-i Zenan ve Mesele-i Zeban”, [Dünya Kadınlar Günü ve Dünya Ana Dil Günü Kapsamında Yapılan Bazı Açıklamalar], *Dilmac*, S.6 (1383/2005), ss. 4-5.

SARRAFİ, Alireza. “Nigahi Be Vakâiyet-i Tenevvü Kavmi ve Milli İran ve Çeşm-i Andazi Ez İran Federal”, [Federal Bir İran Vizyonu ve İran’ın Etnik ve Milli Çeşitliği Gerçeğine Bir Bakış], *Dilmac*, S.16 (1384/2006), ss. 6-21.

SARRAFİ, Alireza. “Folklor Nedir?”, *Dilmac*, S.21-24 (1385/2006), ss. 10-12.

SARRAFİ, Alireza. “Halk Edebiyatı”, *Dilmac*, S.21-24 (1385/2006), ss. 22-26.

SARRAFİ, Alireza. “Her İrani Azade Bayesti Ez Hukuk-i Zebani Diğeri Ekvam İrani Defa Kend!”, [Her Özgür İranlı, İran’da Yaşayan Diğeri Halkların Dillerini Savunmalıdır!], *Dilmac*, S.1 (1383/2004), ss. 56-62.

SARRAFİ, Alireza. “İran Türkleri Coğrafyası ve Ahali Sayı”, *Dilmac*, S.2 (1383/2004), ss. 56-63.

SARRAFİ, Alireza. “Kadın Edebiyatı”, *Dilmac*, S.21-24 (1385/2006), ss. 74-83.

SARRAFİ, Alireza. “Kadın Meselesi ve Milli Mesele”, *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 38-42.

SARRAFİ, Alireza. “Mimari Erk”, [Kale Mimarisi], *Dilmac*, S.11 (1384/2005), ss. 40-43.

SARRAFİ, Alireza. “Kalıp Sözcükler”, *Dilmac*, S.21-24 (1385/2006), ss. 60-72.

SARRAFİ, Alireza. “Latifeler”, *Dilmac*, S.21-24 (1385/2006), ss. 110-115.

SARRAFİ, Alireza. “Laylalar”, *Dilmac*, S.21-24 (1385/2006), ss. 85-86.

SARRAFİ, Alireza. “Mahniler”, *Dilmac*, S.21-24 (1385/2006), ss. 117-119.

SARRAFİ, Alireza. “Mersiye Edebiyatı”, *Dilmac*, S.21-24 (1385/2006), ss. 150-155.

SARRAFİ, Alireza. “Nağıllar”, *Dilmac*, S.21-24 (1385/2006), ss. 97-98.

SARRAFİ, Alireza. “Nağmeler”, *Dilmac*, S.21-24 (1385/2006), ss. 28-43.

SARRAFİ, Alireza. “Nazlamalar”, *Dilmac*, S.21-24 (1385/2006), ss. 88-90.

SARRAFİ, Alireza. “Önsöz”, *Dilmac*, S.21-24 (1385/2006), ss. 7-8.

SARRAFİ, Alireza. “Savak ve Kitab-ı Hudamuz Zeban Türki”, [Savak ve Türk Dili Ders Kitabı], *Dilmac*, S.17 (1384/2006), ss. 70-73.

SARRAFİ, Alireza. “Semed ve Halk” *Dilmac*, S.12 (1384/2005), ss. 100-105.

SARRAFİ, Alireza. “Siyaset-i Zedgi Der Emr-i Amuzeş ve Ofte Tahsili Der Medaris”, [Okullarda Eğitim Başarısızlığı ve Eğitimde Siyasileşme], *Dilmac*, S.13 (1384/2005), ss. 30-35.

SARRAFİ, Alireza. “Tapmacalar”, *Dilmac*, S.21-24 (1385/2006), ss. 92-95.

SARRAFİ, Alireza. “Türkoğlu'nun Aynaları”, *Dilmac*, S.33 (1386/2007), ss. 68-76.

SARRAFİ, Alireza. “Uşak Folkloru”, *Dilmac*, S.21-24 (1385/2006), ss. 45-58.

SEBEHANİ, Gulamreza. “Federalizm Der İran”, [İran'da Federalizm], *Dilmac*, S.16 (1384/2006), ss. 108-113.

SEFERİ, Rukiye. “Feranek Hanım Ferid ile Röportaj”, *Dilmac*, S.9-10 (1384/2005), ss. 46-51.

SEİF, İsa. “Handan Seif Benab: Şerh-i Muhtesari Ez Zindegi Hac Ali Asger Seif al-Ulama ve Hac Kazı Seif al-Ulama”, [Handan Seif Benab: Hac Ali Asger Seif al-Ulama ve Hac Kazı Seif al-Ulama Hayatının Kısa Tanıtımı], *Dilmac*, S.13 (1384/2005), ss. 70-83.

SELAMET, Mir Ali Seyyid. ““Don Kışot ve Deli Dumrul’un Köprüsü” Adlı Destana Bir Bakış”, *Dilmac*, S.17 (1384/2006), ss. 120-122.

SELAMET, Mir Ali Seyyid. “Yeni Mit Mektebi Folklorculukta”, *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 43-46.

SELİMİ, M. “Güzer be Federalism”, [Federalizme Geçiş], *Dilmac*, S.3 (1383/2004), ss. 59-62.

ŞABAN, Mesud. “Güzareş Sazman Milel Ez Vaziyet-i Zindegi Civanan Der Sal 2005”, [2005 Yılında Birleşmiş Milletlerin Gençlik Durumu Raporu], *Dilmac*, S.7-8 (1384/2005), ss. 46-51.

ŞAHBAZİ, İbrahim. “Göklerden Gelen Ses”, *Dilmac*, S.28-29 (1385/2007), ss. 74-75.

ŞEHLANİ, Feriba. “Muhasebe Ba Hanım Neval Elsadavi”, [Hanım Neval Elsadavi ile Röportaj] *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 140-142.

ŞIHLI, İsmail. “Deli Kör”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 86-89.

ŞİMŞEK, M. “Semed’in Hatırası”, *Dilmac*, S.12 (1384/2005), ss. 98-99.

ŞOKRİ, Omid. “Mesele-i Zeban Maderi”, [Ana Dili Meselesi], *Dilmac*, S.17 (1384/2006), ss. 64-69.

ŞOKRİ, Omid. “Nevî Zebani Muâdil Nevî İnsanhay”, [Dil Çeşitliliği İnsan Çeşitliliğine Eşdeğerdir], *Dilmac*, S.6 (1383/2005), ss. 6-10.

ŞOKRİ, Omid. “Zanat-ı Turizm Ruyikerdi Be Tevsi’a Berresi Potansiyelhay Turizm Mıntıka-i Erdebil”, [Erdebil Bölgesi Turizm Potansiyelinin Gelişimini İncelemek İçin Turizm Endüstrisine Bir Yaklaşım], *Dilmac*, S.28-29 (1385/2007), ss. 30-40.

ŞOKRİ, Omid. “Der Kehkeşan Zebanhay Her Kelime Sitare İst-i Derahşan”, [Galaksideki Dillerin Her Bir Kelimesi Parlak Birer Yıldızdır], *Dilmac*, S.1 (1383/2004), ss. 48-53.

ŞOKRİ, Omid. “Zanat-ı Turizm Ruyikerdi Be Tevsi’a”, [Kalkınmada Turizm Endüstrisi Yaklaşım], *Dilmac*, S.19-20 (1385/2006), ss. 68-77.

TANER, Haldun. “Bir Motorlu Kayıkta Dört Nefer”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 32-34.

TEBRİZİ, Hamid Dadızade. “Cayigah Zeban ve Tefkir Der Camiâ-i Beşeri”, [İnsan Toplumunda Dil ve Düşüncenin Yeri], *Dilmac*, S.2 (1383/2004), ss. 25-33

TEBRİZİ, Mehran. “Kesret-i Baveri ve Merdüm-i Baveri Be Mesabe-iBester Federalism”, [Federalizmin İçin Bir Platform Olarak Popülizm ve Plüralizm], *Dilmac*, S.16 (1384/2006), ss. 88-89.

TEBRİZLİ, Aytan. “Ufuk-ı Federalism Der Haveremiyane”, [Orta Doğu’da Federalizm Ufukları], *Dilmac*, S.16 (1384/2006), ss. 80-87.

TEKEVİ, Yakub. “Dilimiz Arınmalıdır”, *Dilmac*, S.5 (1383/2005), ss. 48-50.

Teraneh Grubunun Kurucu Yönetim Kurulu Üyeleri. “Muarrifi-i Gurve Zencan Teraneh”, [Zencan Teraneh Grubunun Tanıtımları], *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 74-75.

USHİNSKY, Konstantin Dmitrievich. çev. Fahreddin V. Yadegar, “Ana Dili”, *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 107-117.

ÜLKER, İsmail. “Ana Dili ve Bedii Yaratıcılık”, *Dilmac*, S.17 (1384/2006), ss. 36-43.

VAFİ, Fariba. çev. Lale Civanşir, “Hadi”, *Dilmac*, S.18 (1384/2006), ss. 100-104.

VAHİD, Hüseyin Feyzullahi. “Ez Meselsel Ta Meselsel”, [Bölümden Bölüme], *Dilmac*, S.33 (1386/2007), ss. 56-59.

VAHİD, Hüseyin Feyzullahi. “Çehre-i Zen Der Şahname-i Firdevsi”, [Firdevsi’nin Şehname Adlı Eserinde Kadın Yüzü], *Dilmac*, S.6 (1383/2005), ss. 52-57.

VAHİD, Hüseyin Feyzullahi. “Silsile-i Karaman Evvelin Resmîyet-i Dehinde Zeban Türki Der Haverimiyane”, [Karaman Hanedanlığı, Ortadoğu’da İlk Türk Dil Yetkilisidir], *Dilmac*, S.1 (1383/2004), ss. 36-38.

VAHİD, Hüseyin Feyzullahi. “Umay Ana ve Nakş ve Cayigah O Der Efsane Ha ve Esatir Meşrik-i Zemin”, [Umay Ana ve Doğu'nun Mit ve Efsanelerindeki Rolü ve Durumu], *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 47-56.

VALAİ, Hamid. “Ehzab ve Karkerd-i Anha (2)”, [Partiler ve Onların İşlevleri (2)], *Dilmac*, S.5 (1383/2005), ss. 33-39.

VALAİ, Hamid. “Ehzab ve Karkerd-i Anha”, [Partiler ve Onların İşlevleri], *Dilmac*, S.4 (1383/2005), ss. 47-52.

VATANDOST, Aydın. “İntihabat Devre-i Naham Riyaset Cumhuri ve Hukuk-i Akvam ve Milletha”, [Dokuzuncu Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve Etnik Grupların ve Milletlerin Hukuku], *Dilmac*, S. 7-8 (1384/2005), ss. 4-11.

VEFİ, Feriba. “Zud ve Aşan”, [Erken ve Kolay], *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 132-134.

VELİ, Orhan. haz. Alma Muğanlı, “Her Şey Sizin İçin”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 42-43.

VELİPOUR, Hadi. “Esatir, Tevehhümat ve Rah-ı Necat”, [Mitoloji, Kurtuluş Yolu ve Fanteziler], *Dilmac*, S.34 (1386/2007), ss. 87-91.

Yanaş Grubunun Kurucu Yönetim Kurulu Üyeleri. “Muarri-fi-i Gurve Yanaşı”, [Yanaş Grubunun Tanıtımı], *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 71-73.

Yaşar KARAMİ ve Hüseyin EKBALİ. “Behmen Takvimi”, *Dilmac*, S.5 (1383/2005), ss. 63.

YEKİTA, Feraz. “Ahmed Biraderan Ahenger”, *Dilmac*, S.15 (1384/2005), ss. 108-111.

YEKİTA, Feraz. “Behruz Dehkani”, *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 126-127.

YEKİTA, Feraz. “Bir Şekil Bir Yazı”, *Dilmac*, S.4 (1383/2005), ss. 61-62.

YEKİTA, Feraz. “Seda-i Efsunger (Musahebe Ba Üstad âlim Kasımov)”, [Büyüleyici Ses (Üstat Âlim Kasımov İle Röportaj)], *Dilmac*, S.18 (1384/2006), ss. 85-88.

YEKİTA, Feraz. “Cevad Azer”, *Dilmac*, S.17 (1384/2006), ss. 126-127.

YEKİTA, Feraz. “Doktor Refi Han Emir”, *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 146-148.

- YEKİTA, Feraz. “Emirleşker Mahmud Han Emin” *Dilmac*, S.7-8 (1384/2005), ss. 80-82.
- YEKİTA, Feraz. “Erdebil’de Kadınlar Partisi!”, *Dilmac*, S.30-31 (1386/2007), ss. 120.
- YEKİTA, Feraz. “Hacı Hac Aka Tevekkeli”, *Dilmac*, S.19-20 (1385/2006), ss. 100-101.
- YEKİTA, Feraz. “Hüseyin Tahirzade Behzad”, *Dilmac*, S.16 (1384/2006), ss. 126-128.
- YEKİTA, Feraz. “İskendar Han Gefari (Serhpoş)”, *Dilmac*, S.32 (1386/2007), ss. 103.
- YEKİTA, Feraz. “Kerim Tahirzade Behzad”, *Dilmac*, S.28-29 (1385/2007), ss. 111-112.
- YEKİTA, Feraz. “Mersiye Ahmedi Oskoei”, *Dilmac*, S.18 (1384/2006), ss. 96-98.
- YEKİTA, Feraz. “Meşedi Memmed Elihan Natik”, *Dilmac*, S.9-10 (1384/2005), ss. 80-81.
- YEKİTA, Feraz. “Mirza Elekberhan Etaii”, *Dilmac*, S.12 (1384/2005), ss. 113-114.
- YEKİTA, Feraz. “Mollanesretdin Tebriz’de”, *Dilmac*, S.13 (1384/2005), ss.113-114.
- YEKİTA, Feraz. “Nayib Hüseyin Yapışkançı”, *Dilmac*, S.11 (1384/2005), ss. 113-114.
- YEKİTA, Feraz. “Panaryanizm Musaddık Devrinde De Danışmakta İmiş!”, *Dilmac*, S.34 (1386/2007), ss. 104-105.
- YEKİTA, Feraz. “Teceddüd Dergisi”, *Dilmac*, S.33 (1386/2007), ss. 90-91.
- YEKİTA, Feraz. “Yalkız Kara Ağaç”, *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 116-117.
- YEKİTA, Feraz. “Zeynep Paşa”, *Dilmac*, S.6 (1383/2005), ss. 64-66.
- ZEHRA Younespour ve Elnaz Deşti. “Sehen Kutah Est ve Haber-i Besyar Ruşen”, [Birçok Açık Haber ve Kısa Bir Konuşma], *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 30-33.

ZEHTABİ, Muhammed Taki. “Mirza Ali Mucize ve Tahsil-i Zen”, [Mirza Ali Mucizeleri ve Eğitimli Kadınlar], *Dilmac*, S.14 (1384/2005), ss. 64-67.

ZEHTABİ, Muhammed Taki. “Üzeyir Hacıbeyov-I”, *Dilmac*, S.4 (1383/2005), ss. 12-20.

ZEHTABİ, Muhammed Taki. “Üzeyir Hacıbeyov-II”, *Dilmac*, S.5 (1383/2005), ss. 40-47.

ZEMANİ, Hamid. “Zeban-ı Maderi ve Beynelmileli Beca-i Tenha Yek Zeban”, [Ana Dili ve Uluslararası Dil Yerine Tek Dil], *Dilmac*, S.17 (1384/2006), ss. 84-89.

ZEMANİ, Nahid. “Muhasebe Ba Hanım Mehdiye Kopahi Müderres Mesul Neşriye-i Gündem”, [Gündem Dergisinin Mesul Müdürü Mehdiye Kopahi Hanım İle Röportaj], *Dilmac*, S.35-36 (1386/2007), ss. 107-109.

ZİHAK, Alireza. “Hamase ve Muhabbet Der Edebiyat-ı Şifahi Azerbaycan”, [Azerbaycan Şifahi Edebiyatında Muhabbet ve Kahramanlık], *Dilmac*, S.25-27 (1385/2006), ss. 93-100.

ZİHAK, Alireza. “Dede Korkut Dergisine Bir Bakış”, *Dilmac*, S.33 (1386/2007), ss. 28-30.

SONUÇ

Kadim Türk yurtlarından biri olan İran coğrafyası, Türkiye'den sonra en fazla Türk nüfusunun bulunduğu bölgelerin başında gelmektedir. Bazı araştırmacılar çeşitli zamanlarda İran coğrafyasında 20-35 milyon arasında Türk bulunduğunu belirtmişlerdir. İran'da bulunan Türkler ise sayının 40 milyon civarında olduğunu vurgulamaktadır. Buradaki Türk nüfusunun büyük bir bölümünü Güney Azerbaycan Türkleri oluşturmaktadır.

Güney Azerbaycan Türkleri kültürel varlıklarını canlı bir şekilde devam ettirmektedir. Bunlar arasında edebiyat, müzik, inanç, âdet, gelenek ve görenekler gibi halk bilimi sahasında yer alan birçok türün çeşitli örnekleri bulunmaktadır. Dilmac dergisinde ise bu örneklerin büyük bir çoğunluğu işlenmiştir.

2004-2007 yılları arasında yayım hayatını devam ettirmiş Dilmac dergisinde toplam beş yüz otuz dokuz tane makale bulunmaktadır. Yazılan makalelerin %31'i gibi büyük bir kısmını şiir, roman, hikâye, kitap tanıtımı, yazarlar konusunda yazılmış edebiyat makaleleri oluşturmaktadır. Halk bilimi yazıları %15,5'lik bir oranla dergideki en büyük orana sahip olan ikinci daldır. Derginin %12'lik bir kısmını oluşturan tarih konularını, %10'luk bir oranla dil alanında yazılan makaleler takip etmektedir. %8,5'lik bir orana sahip olan siyasi makalelerin ardından %4'lük bir oranla coğrafya; %2'lik bir oranla ekonomi makaleleri gelmektedir.

Dergide edebiyattan sonra en büyük orana sahip olan halk bilimi yazıları makalelerinde daha çok halk edebiyatı yazıları yer almaktadır. Seksen dört halk bilimi makalesi içerisinde kırk bir tanesi halk edebiyatı yazısından oluşmaktadır. Halk bilimi makaleleri genellikle telif eser olmakla birlikte birkaç makale metin yayımları yer almıştır. Alanda yapılan çalışmalar üzerine yazılan makalelerin yanı sıra metne dayalı makaleler de bulunmaktadır.

Dilmac dergisindeki bütün makaleler ele alındığında telif eserlerin çoğunlukta olduğu ancak metne dayalı makalelerinde azımsanmayacak bir oranda olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Metne dayalı makaleler genellikle edebiyat ve dil alanlarında karşımıza çıkmaktadır. Diğer alanlarda metne dayalı metinler ya birkaç tanedir ya da hiç görülmemektedir.

Dergideki sayfa oranına bakıldığında halk bilimi yazıları birinci sırada yer almaktadır. Dört yüz elli yedi sayfa sayısına sahip olan halk bilimi yazıları, dergideki sayfa sayısının %17,2'sini oluşturmaktadır. Halk bilimine en yakın olan bilim dalı ise %14,6 ile edebiyattır.

Sonuç olarak kültürel, ekonomik, siyasi bir dergi olan Dilmac dergisindeki halk bilimi yazıları bizlere Güney Azerbaycan Türklerinin ne kadar geniş bir halk bilimi sahası olduğunu göstermektedir. İncelediğimiz yazılarda Güney Azerbaycan Türklerinin halk bilimi örneklerine ek olarak İran'da bulunan diğer Türk topluluklarındaki halk bilimi örneklerine de yer verilmiştir. Bu açıdan Dilmac dergisi Güney Azerbaycan Türklerinin ve İran'da yaşayan diğer Türk topluluklarının halk bilimi sahasına ait bilgileri bünyesinde barındırdığı için önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, S. (2007). “Tiflis Edebi Muhitinde Molla Nasreddin Dergisi ve Dergide Tartışılan Konular”, *Bilig*, S. 41, ss. 1-21.
- Ağaoğlu, A. (1941). *İran ve İnkılabı*. Ankara: Zerbamat Basımevi.
- Ahmet Cevdet Paşa. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. İstanbul: İlgı Kültür Sanat Yayınları.
- Aka, İ. (2000). *Timur ve Devleti*. Ankara: TTK Yayınları.
- Aka, İ. (2001). *İran’da Türkmen Hakimiyeti*. Ankara: TTK Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1962). “Atasözleri, Deyimler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Bellekten*, C. X, ss. 131-166.
- Atıcı, A. (2015). *Sungur Türkçesi*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Atıcı, A. (2017). “İran Esedabad’ı: Alan Araştırmasına Dayalı Etnik Durum”, *Türük*, S. 11, ss. 77-102.
- Azer, S. (1942). *İran Türkleri*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Bala, M. (1977). “Kaçar”, *İslam Ansiklopedisi*, C. VI, İstanbul: MEB Yayınları.
- Bala, M. (1977). “Kaşkay”, *İslam Ansiklopedisi*, C. VI, İstanbul: MEB Yayınları.
- Beşirova, G. (2006). *Güney Azerbaycan Sahasına Ait Beş Halk Hikâyesi Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No. 155519).
- Bлага, R. (1997). *İran Halkları El Kitabı*. İstanbul: Yeni Zamanlar Dağıtım.
- Boratav, P. N. (1982). *Folklor ve Edebiyat-I*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Boratav, P. N. (2015). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Bulut, C. (2002). “Bayadistan İran’daki Türk Kavimleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. XX, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1988). *Türk Kavimleri*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Cavanşir, B. (2001). *Kaşkay Türklerinin Tarihi*. Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No. 101826).

- Çay, A. (2001). “Karakoyunlular”, *Türk Dünyası El Kitabı*, C. I, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Çelik, M. (1998). “İran’daki Kaşkay Türkleri”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 5, ss. 204-213.
- Çelik, M. (2002). “Kaşkay Türkleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. XX, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Çil, M. (2013). *Mehammed Eli Ferzane Bayatılar: Giriş-İnceleme-Metin-Dizin*. Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No. 347448).
- DİA. (2009). “Sungur”, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Divitçioğlu, S. (1994). *Oğuz’dan Selçuklu’ya*. İstanbul: Eren Yayınları.
- Ebadi, G. (2011). *İran/ Batı Azerbaycan, Karakoyunlu Bölgesi, Karazemin Köyü Monografisi*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No. 308408).
- Efendiyev, O. (2007). *Azərbaycan Səfəvilər Dövləti*. Bakü: Şərq-Qərb Neşriyat Evi.
- Ekici, M. (2002). “Destan Araştırma ve İncelemelerinde Kullanılan Bazı Terimler Hakkında-II”, *Milli Folklor Dergisi*, S.54, ss. 11-18.
- Elçin, Ş. (2010). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Fekrazad, H. (1993). *İran Urumiye Şehri-Gölmanhane Köyünün Kültürel ve Sosyal Yapısı ile Gelenekleri*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No. 26881).
- Golden, P. B. (2013). *Türk Halkları Tarihine Giriş*, çev. Osman Karatay. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gökdağ, B. A. (2011). “Hamse Türkleri ve Ağzı”, *Diyalektolog*, S. 3, ss. 1-9.
- Gökdağ, B. A. ve Heyet M. R. (2004). “İran Türklerinde Kimlik Meselesi”, *Bilig*, S. 30, ss. 51-84.
- Gömeç, S. (2001). “Azerbaycan Türk Cumhuriyeti”, *Türk Dünyası El Kitabı*, C. I, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

- Gözaydın, N. (1989). “Anonim Halk Şiiri Üzerine”, *Türk Dili Dergisi*, C. LVI, S. 445-450, ss. 1-104.
- Gülmez, G. (2008). *Güney Azerbaycan Erdebil Bölgesindeki Türk Halk Masalları (Metin-İnceleme)*. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No. 230987).
- Gültekin, G. (2003). *Güney Azerbaycan'ın Doğusundaki Yer Adları*, akt. Enver Uzun. İstanbul: Doğu Yayınları.
- Gün, F. (2016). *Hemedanlı Âşık Heyder ve Hikâye Repertuarı Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No. 428097).
- Güney Azerbaycanlı Öğrenciler Federasyonu-Türkiye. (2007). “Güney Azerbaycan'da Kanlı Mayıs-Haziran Ayaklanması”, *Güney Azerbaycan*, S. 5, ss. 1-26.
- Hammer, B. J. (1992). *Büyük Osmanlı Tarihi*. İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Hatipoğlu, V. (1964). “Atasözleri ve Deyimler”, *Türk Dili Dergisi*, C. XIII, S. 152, ss. 468-471.
- Heyet, C. (2002). “Sungur Türkleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. XX, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Heyet, C. (2004). “Azerbaycan'ın Türkleşmesi ve Azerbaycan Türkçesinin Teşekkülü”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. I, S. I, ss. 7-19.
- Heyet, C. (2004). “İran'da Türk Kültürünün Durumu”, *Varlık*, S. 133/2, s. 130.
- Heyet, M. R. (2005). *19. Yüzyıldan Günümüze İran'da Türkçe Basın-Yayın Hayatı*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No. 159774).
- Huart, C. L. (1987). “Horasan”, *İslam Ansiklopedisi*, C. V-I. İstanbul: MEB Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1972). *Selçuklu Tarihi*. İstanbul: Başbakanlık Kültür Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2001). “Selçuklular”, *Türk Dünyası El Kitabı*, C. I, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

- Kafesoğlu, İ. (2017). *Umumi Türk Tarihi Hakkında Tespitler, Görüşler, Mülahazalar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kafkasyalı, A. (2002). *İran Türk Edebiyatı Antolojisi*. C. IV. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Kafkasyalı, A. (2006). *İran Türkleri Âşık Muhitleri*. Erzurum: Eser Ofset.
- Kafkasyalı, A. (2007). *İran Türk Âşıkları ve Milli Kimlik*. Erzurum: Eser Ofset.
- Kafkasyalı, A. (2010). *İran Türkleri*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Kafkasyalı, A. (2011). *İran Coğrafyasında Türkler*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Kanat, C. (2000). “Çaldıran Savaşı Esnasındaki Osmanlı-Safevi Mücadelesinde Memlük Devleti'nin Tutumu”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. IV, ss. 65-74.
- Karabey, T. ve İdrisi, H. (1991). *Güney Azerbaycan Şiir Antolojisi*. Erzurum: Taş Medrese Yayınları.
- Karadeniz, Y. (2012). *İran Tarihi (1700-1925)*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Karini G. (2012). *İran-Halhal Yöresi Türklerinin Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No. 314175).
- Kaşgarlı Mahmud, (1985). *Divânü Lugâti't Türk*. Ankara: TDK Yayınları.
- Khajeh, B. H. (2013). *İran'da Yaşayan Halaç Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No. 344990).
- Kobotarian, N. (2008). *Tebriz Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No. 217193).
- Kobotarian, N. (2013). *İran Azerbaycan'ı Âşık Destanları I-Şikari Destanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kobotarian, N. (2013). *Tebriz Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*. Adana: Karahan Kitapevi.

- Kobotarian, N. (2015). *Tebriz Âşıklık Geleneğinde Destan Söyleme*. Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No. 417602).
- Kolıkpınar, E. (2016). *Azerbaycan Edebiyatında İlk Mizah Dergisi Molla Nasreddin Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No. 459772).
- Kolukısa, H. (2001). *15. Yüzyıldan Günümüze Güney Azerbaycan Âşık Şiirinde Vatan, Millet (Halk) ve Azadlık (Bağımsızlık) Konuları*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No. 109355).
- Köprülü, M. F. (1987). “Halaç”, *İslam Ansiklopedisi*, C. V-I, İstanbul: MEB Yayınları.
- Kramers, J. H. (1968). “İran”, *İslam Ansiklopedisi*, C. V-II, İstanbul: MEB Yayınları.
- Küpeli, Ö. (2009). *Osmanlı-Safevi Münasebetleri (1612-1639)*. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No. 241355).
- Kütükoğlu, B. (1979). “Tahmasb I”, *İslam Ansiklopedisi*, C. XI, İstanbul: MEB Yayınları.
- Merçil, E. (1989). *Kirman Selçukları*. Ankara: TTK Yayınları.
- Minorsky, V. (1970). “Sulduz”, *İslam Ansiklopedisi*, C. XI, İstanbul: MEB Yayınları.
- Onay, A. T. (1996). *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Oy, A. (1991). “Atasözü”, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ölmez, M. (1995). “Halaçlar ve Halaçça”, *Çağdaş Türk Dili*, S. 84, ss. 15-22.
- Ören, M. M. (1980). *İran Türkleri Hürriyet Hareketleri*. Ankara: Mars Matbaası.
- Örnek, S. V. (2014). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

- Özçelik, N. (2010). *Hüseyin Feyzullahî'nin "Azerbaycan Bayatıları" İsimli Eseri Tebriz, H. 1363*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No. 277536).
- Özdamar, F. (2011). *Tebriz'de Âşıklık Geleneği ve Tebrizli Âşık Ali*. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No. 286599).
- Özdamar, F. (2015). *Tebriz'de Âşıklık Geleneği ve Tebrizli Âşık Ali (Ali Feyzullahî Vahid)*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Özgüdenli, O. G. (2000). "İran", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özkan, N. (2014). *Türk Dilinin Yurtları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Raşidi, H. (1386/2007). "İnkılaptan Sonra Azerbaycan Matbuatı", *Dilmac*, S. 33, ss. 6-14.
- Razzaghi, M. (2018). *Zengan Âşıklık Geleneği ve Zenganlı Âşık Müslüm*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Roux, J. P. (2006). *Orta Asya Tarih ve Uygarlık*. çev. Lale Arslan Özcan. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Roux, J. P. (2015). *Türklerin Tarihi-Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Sakaoğlu, S. (1987). "Halk Edebiyatı Kavramı Üzerine", *III. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri*, Eskişehir: Yunus Emre Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları.
- Saray, M. (1988). "Türkler", *İslam Ansiklopedisi*, C. XII, İstanbul: MEB Yayınları.
- Sardarinia, E. (2016). *Doğu Azerbaycan Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sarrafi, A. (1383/2004). "İran Türkleri Coğrafyası", *Dilmac*, S. 2, ss. 56-63.
- Sevim, A. (1993). *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*. Ankara: TTK Yayınları.

Shamsizadehmaleki, M. (2014). *Urmiye Âşıklık Geleneği ve Âşık Garip Hikâyesi İncelemesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No. 356473).

Süleymanov, M. (2010). *Nadir Şah*. Tahran: Nigar Endişe Yayınları.

Sümer, F. (1957). “Azerbaycan’ın Türkleşmesi Tarihine Umumi Bir Bakış”, *Belleten*, S. 83, ss. 429-447.

Sümer, F. (1976). *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*. Ankara: Selçuk Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Yayınları.

Sümer, F. (1999). *Oğuzlar*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Sümer, F. (2001). “Kaçarlar”, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Şahit, B. (2019). “Güney Azerbaycan Jeopolitiği”, <http://tebaren.org/?p=732> (Erişim Tarihi: 23.06.2019).

Şahit, B. (2017). “İran’da Resmi Bir Araştırmaya Göre İran Türkleri’nin Nüfus Dağılımı”, <http://tebaren.org/?p=732> (Erişim Tarihi: 11.12.2018).

Tahirzadə, Ə. (2005). *Nadir Şah Əfşar*. Bakü: Çırağ Neşriyatı.

Taşagıl, A. (2013). *Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları (M.Ö. III-M. S. X. Asır)*. Ankara: TTK Yayınları.

Taştekin, A. (1991). *Varlık Dergisinde Edebiyat Tarihi Tartışmaları*. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No. 16134).

Temizel, A. (2008). “Esedullah Merdanî Rahîmî, Qaşqayî Sözlüğü: Kaşkay Türkçesi-Farsça Sözlük”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 24, ss. 473-479.

Togan, Z. V. (1979). “Azerbaycan”, *İslam Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul: MEB Yayınları.

Togan, Z. V. (1981). *Umumi Türk Tarihine Giriş*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

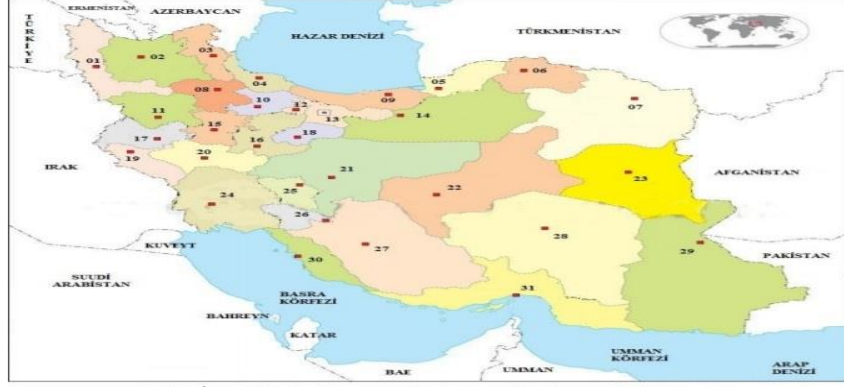
Turan, D. (2011). “İran’da Türk Muhalefeti”, *21. Yüzyıl Dergisi*, S. 28, ss. 61-68.

“Sungur”, Türkçe Sözlük, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

- Uzun, E. (2002a). *Güney Azerbaycan Basın Tarihi (1816-2002)*. Trabzon: Trabzon Türk Ocağı Yayınları.
- Uzun, E. (2002b). “İran Avşarları”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. XX, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Uzun, E. (2007). *İran Türk Folkloru*. Trabzon: Eser Ofset.
- Uzun, E. (2014). *İran Türk Basınının 200 Yılı: (1814-2014)*. Trabzon: Eser Ofset.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1969). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*. Ankara: TTK Yayınları.
- Üstün, İ. S. (2000). “İran”, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Vambery, A. (2017). *Bir Sahte Dervişin Orta Asya Gezisi*. çev. Abdurrahman Samipa azâde Abdülhalim. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Yazıcı, T. (1966). “Safeviler”, *İslam Ansiklopedisi*, C. X, İstanbul: MEB Yayınları.
- Yuvalı, A. (2002). “İlhanlılar”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. VIII, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Zehtabi, M. T. (2010). *İran Türklerinin Eski Tarihi*, çev. Ferhad Rahimi. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Zihak, A. (2007). “Dede Korkut Dergisine Bir Bakış”, *Dilmac*, S. 33, ss. 28-30.
- Ziyayeva, Z. (2006). “Horasan Ağızları”, *Journal of Qafqaz University*, S. 18, ss. 91-96.

EKLER

EK 1: HARİTALAR

Şekil 1: İran Eyaletleri (Soldan sağa, yukarıdan aşağı biçimde numaralandırılmıştır.)

	Eyalet Adı	Nüfus		Eyalet Adı	Nüfus
1	Azerbaycan-i Garbi	3.265.219	17	Kirmanşah	1.952.434
2	Azerbaycan-i Şarki	3.909.652	18	Kum	1.292.283
3	Erdebil	1.270.420	19	İlam	580.158
4	Gilan	2.530.696	20	Loristan	1.760.649
5	Gülistan	1.868.819	21	İsfahan	5.120.850
6	Horasan-i Şimali	863.092	22	Yezd	1.138.533
7	Horasan-i Rezevi	6.434.501	23	Horasan-i Cenubi	768.898
8	Zencan	1.057.461	24	Huzistan	4.710.509
9	Mazenderan	3.283.582	25	Çeharmahal ve Bahtiyari	947.763
10	Kazvin	1.273.761	26	Kühkilye ve Büyirahmet	713.052
11	Kürdistan	1.603.011	27	Fars	4.851.274
12	Elburz	2.712.400	28	Kirman	3.164.718
13	Tehran	13.267.637	29	Sistan ve Belucistan	2.775.014
14	Semnan	702.360	30	Buşehr	1.163.400
15	Hemedan	1.738.234	31	Hürmüzgan	1.776.415
16	Merkezi	1.429.475		Toplam Nüfus	79.926.270

Tablo 1: İran Eyaletlerinin 2016 Yılı Nüfus Bilgileri (MAI 2016).

Harita 1: İran'ın Eyaletleri Ve Eyalet Nüfusu

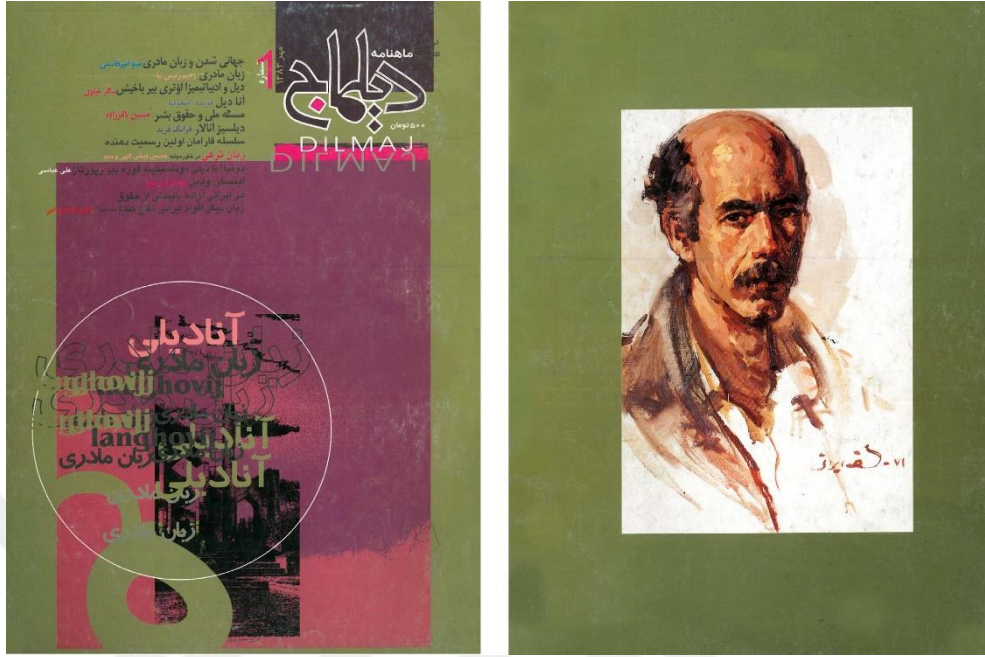

İran Genel Kültür Konseyine Göre İran Türklüğünün Nüfus Dağılımı			
Eyalet Adı	Türk Nüfus (%)	Eyalet Adı	Türk Nüfus (%)
Doğu Azerbaycan	97.8	Fars	10
Batı Azerbaycan	76.2	Kum	20
Erdebil	98.2	Kürdistan	6.1
Elburz	36.1	Kirman	0.9
Buşehr	1	Kirmanşah	0.9
Tahran	30.3	Kohgiluyeh ve Boyerahmet	5
Çaharmahal ve Bahtiyari	12.1	Gülistan	41.5
Kuzey Horasan	20.6	Gilan	7.9
Huzistan	2.5	Loristan	0.3
Zencan	98.4	Merkezi	27.54
Semnan	1.5		

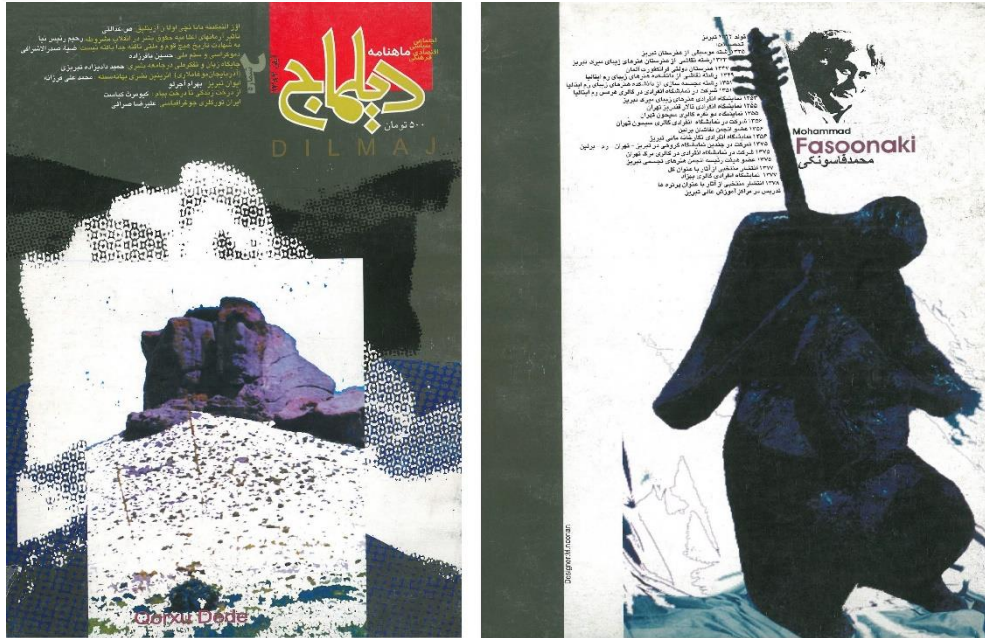
Kaynak: Ülke Genel Kültürü Endekslerinin Araştırma ve İnceleme Projesi / Yönetici Kurum: İran Genel Kültür Konseyi

Harita 2: İran'da Eyaletlere Göre Türk Nüfusunun Dağılımı

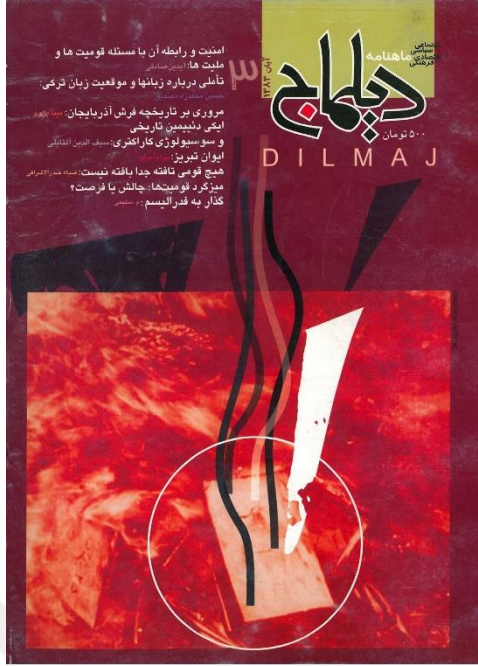
EK 2: KAPAKLAR

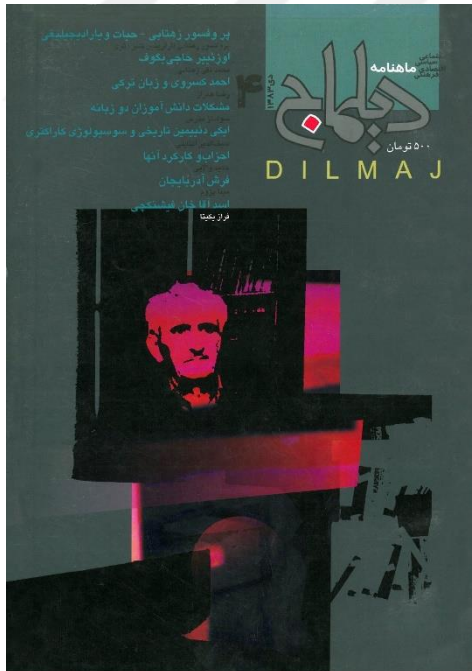
Kapak 1: 1. sayının ön ve arka kapakları.

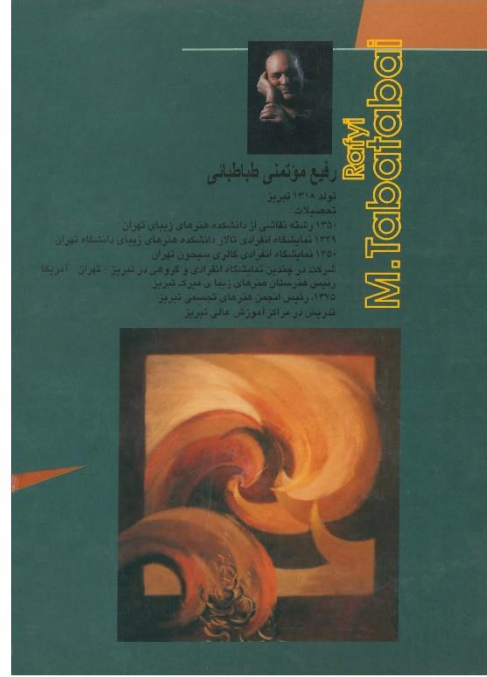
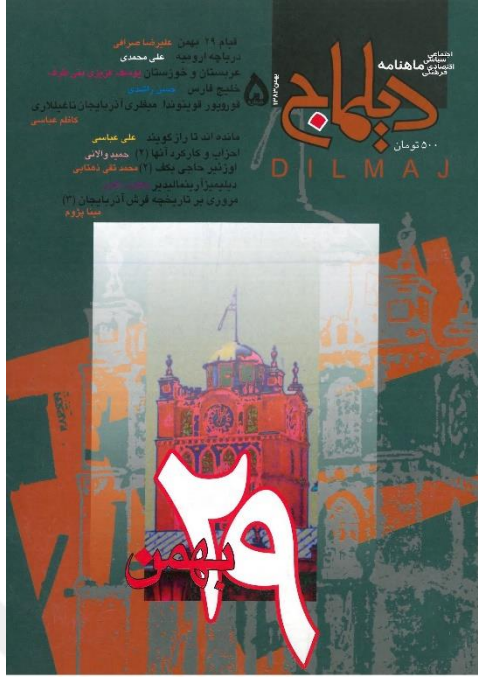
Kapak 2: 2. sayının ön ve arka kapakları.

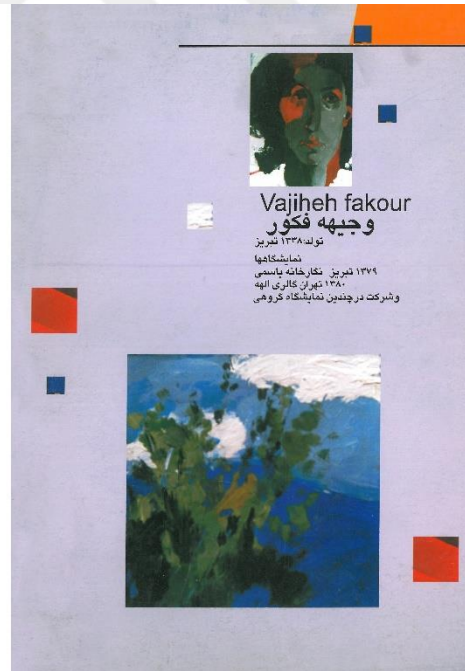
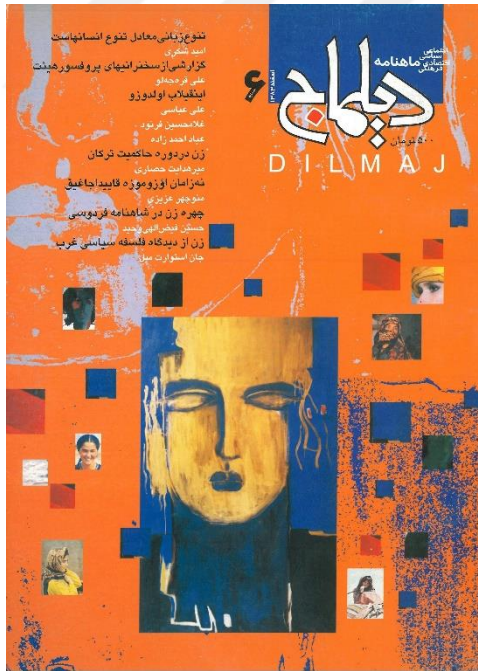
Kapak 3: 3. sayının ön ve arka kapakları.

Kapak 4: 4. sayının ön ve arka kapakları.

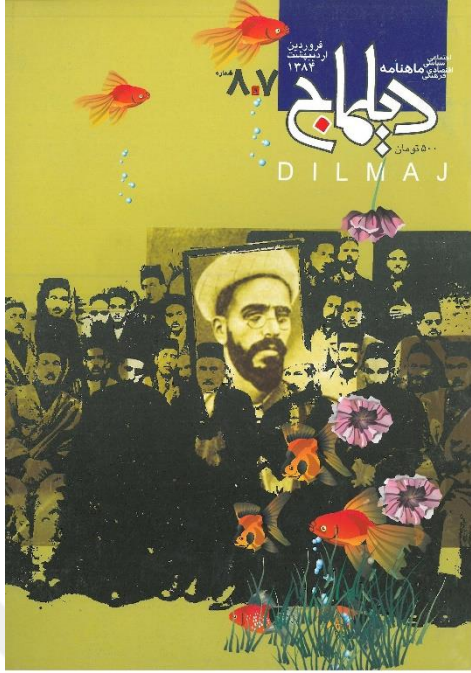

Kapak 5: 5. sayının ön ve arka kapakları.

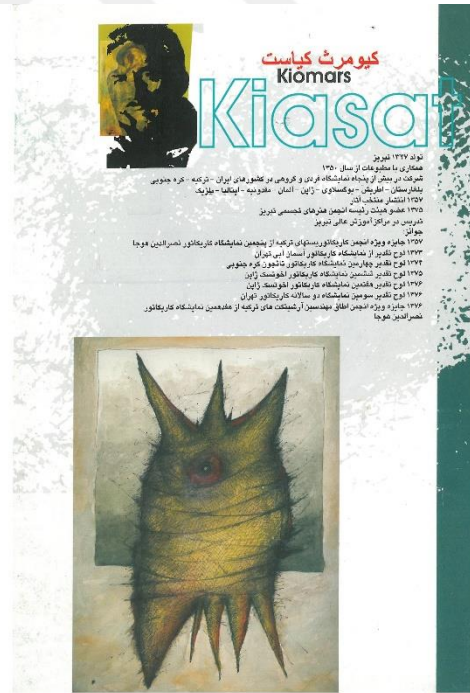
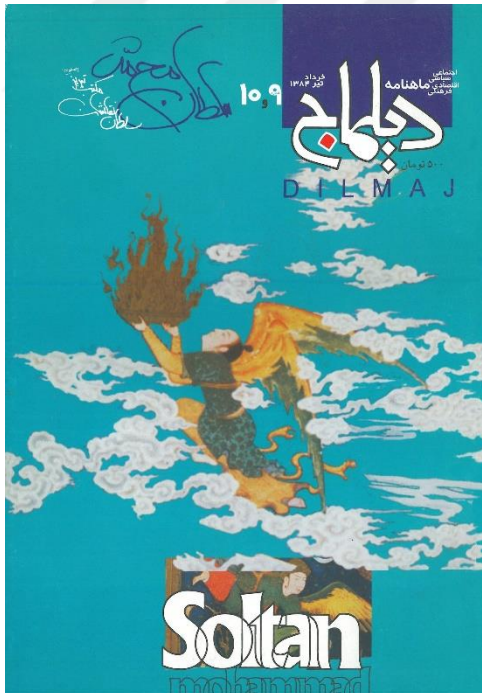

Kapak 6: 6. sayının ön ve arka kapakları.

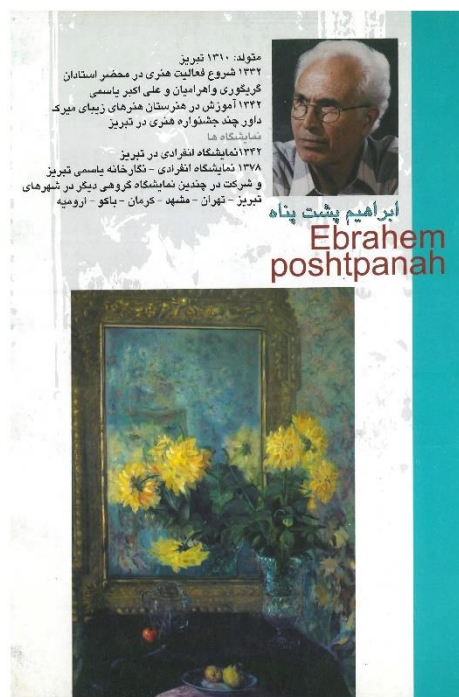
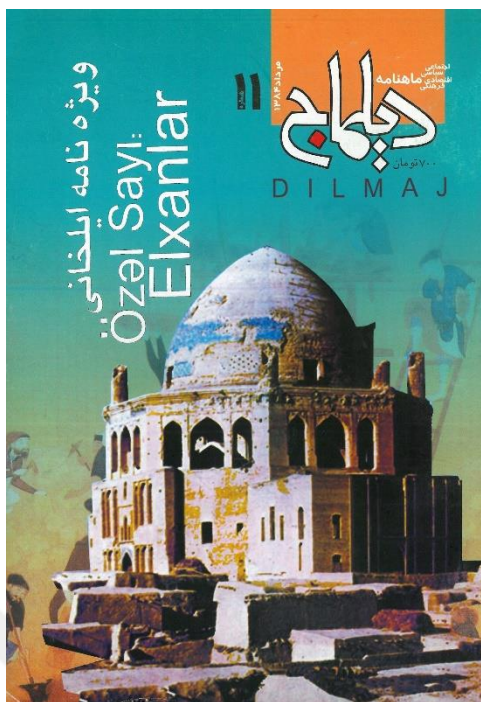

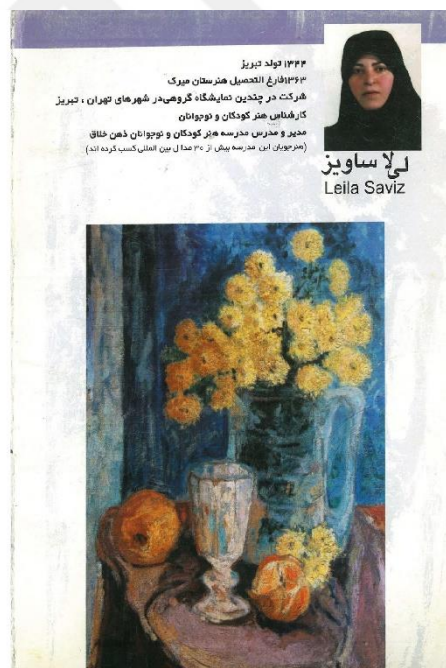
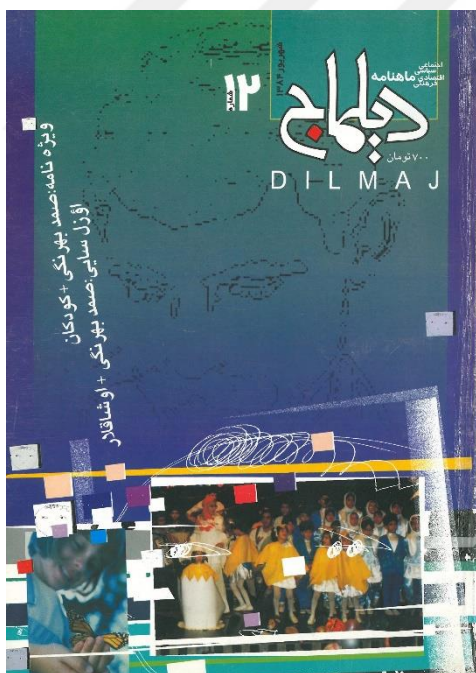
Kapak 7: 7 ve 8. sayının ön ve arka kapakları.

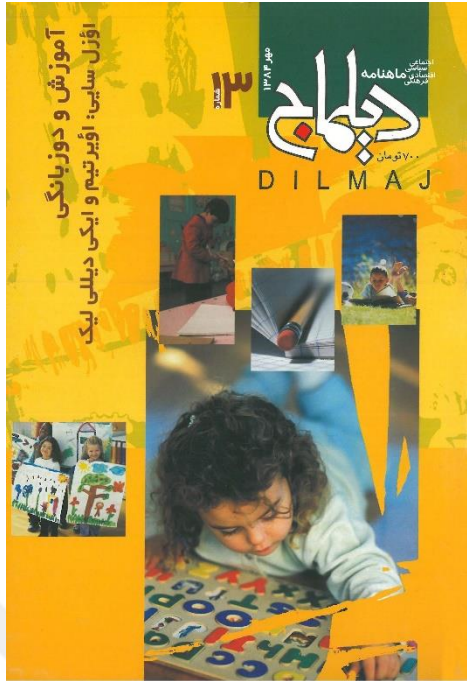
Kapak 8: 9 ve 10. sayının ön ve arka kapakları.

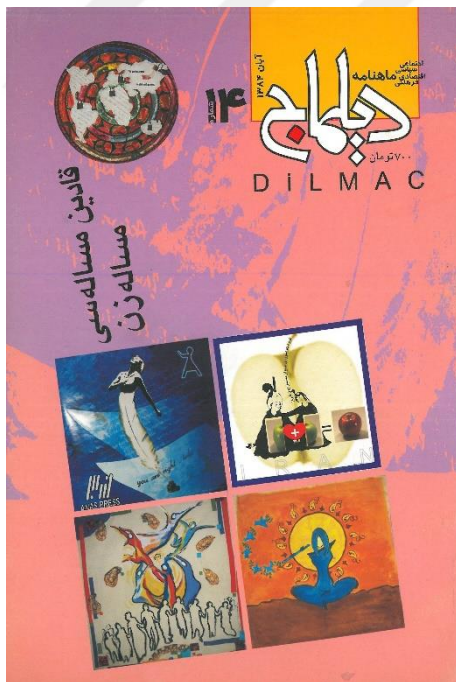
Kapak 9: 11. sayının ön ve arka kapakları.

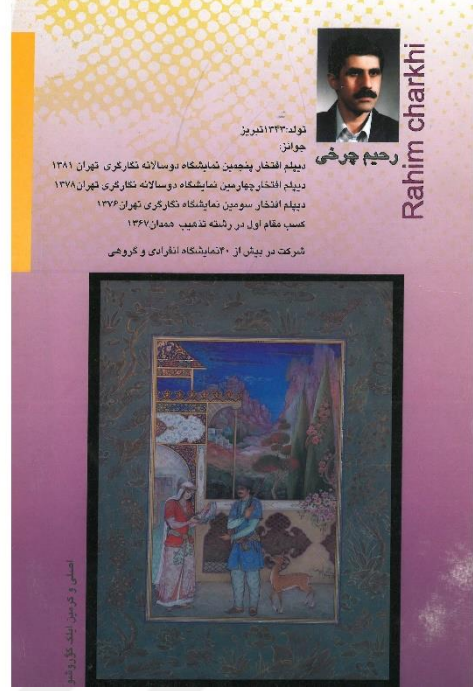
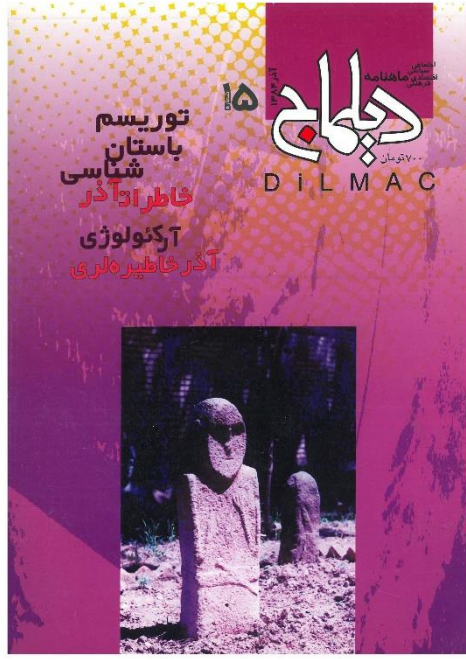
Kapak 10: 12. sayının ön ve arka kapakları.

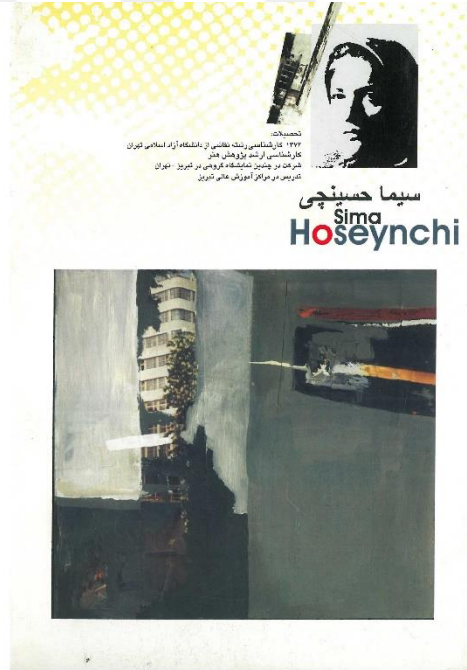
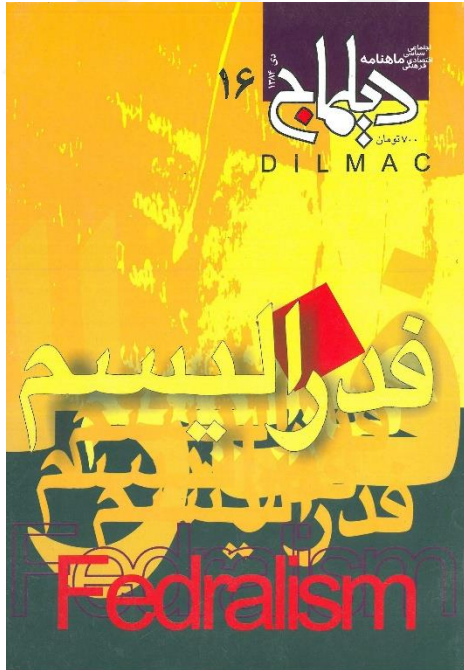
Kapak 11: 13. sayının ön ve arka kapakları.

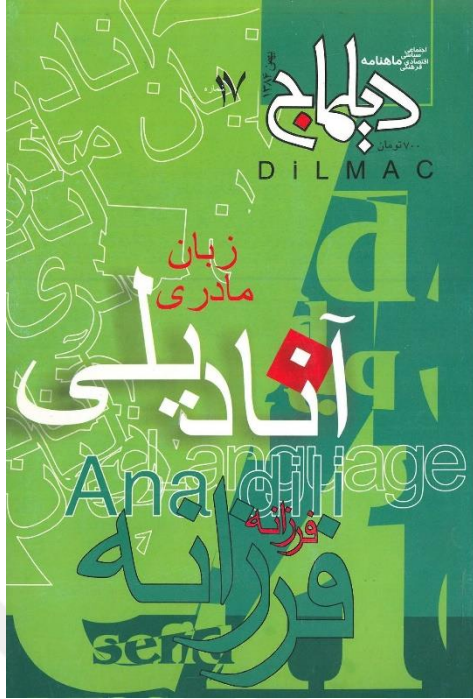
Kapak 12: 14. sayının ön ve arka kapakları.

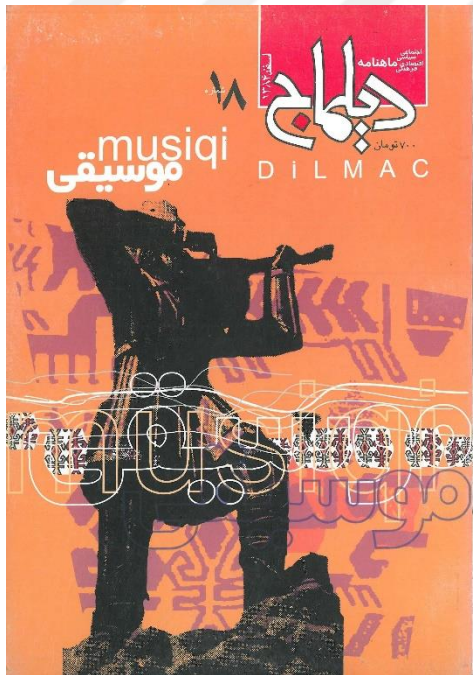
Kapak 13: 15. sayının ön ve arka kapakları.

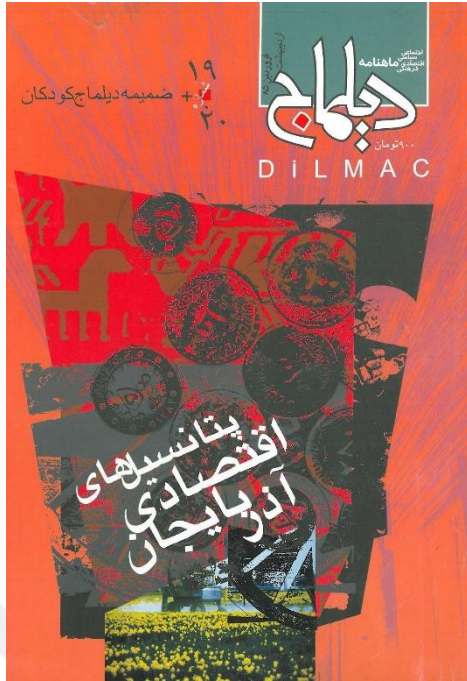
Kapak 14: 16. sayının ön ve arka kapakları.

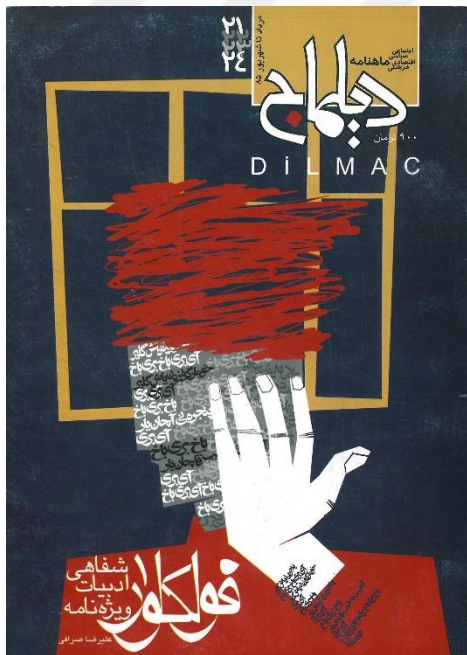
Kapak 15: 17. sayının ön ve arka kapakları.

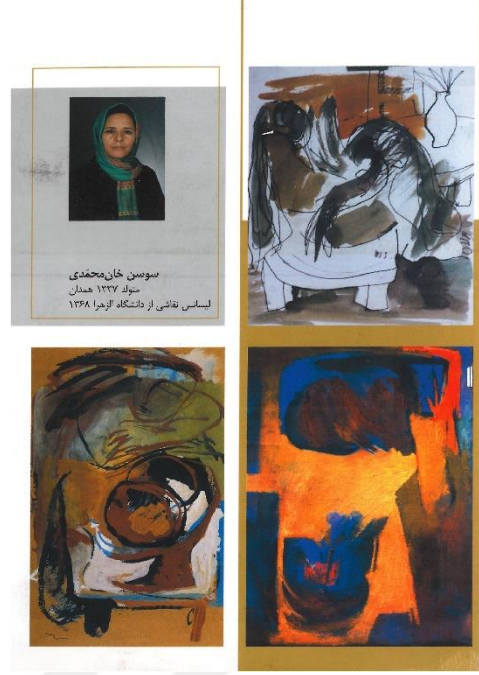
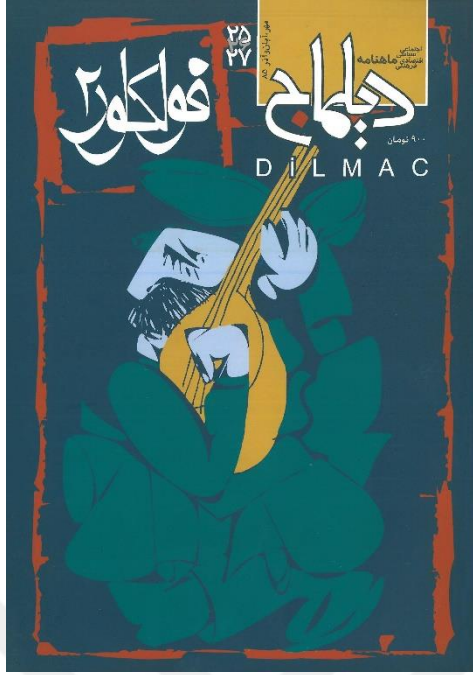
Kapak 16: 18. sayının ön ve arka kapakları.

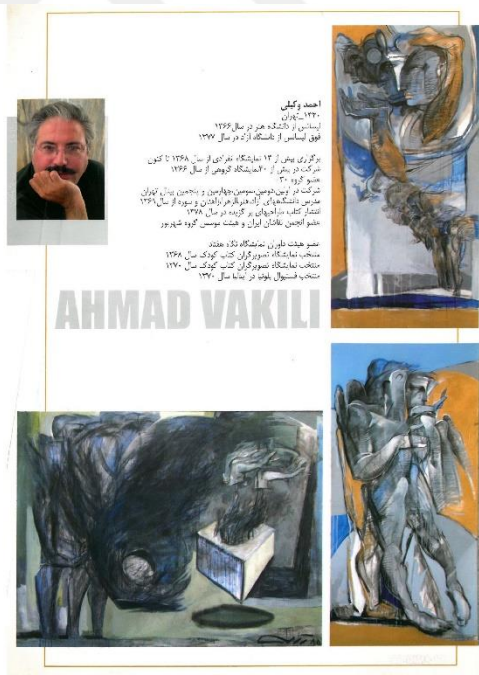
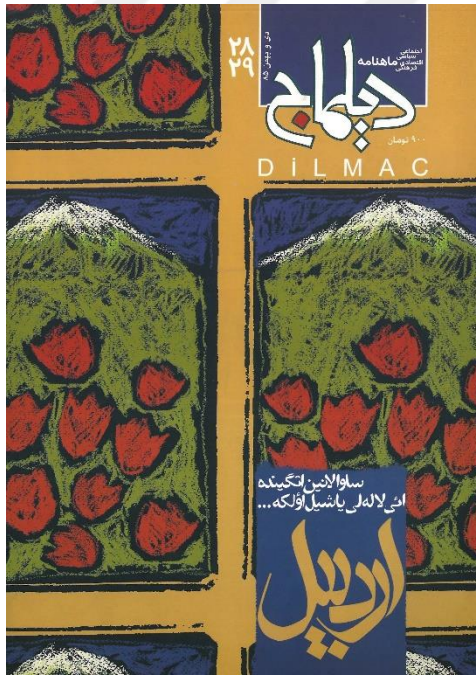
Kapak 17: 19 ve 20. sayının ön ve arka kapakları.

Kapak 18: 21-22-23 ve 24. sayının ön ve arka kapakları.

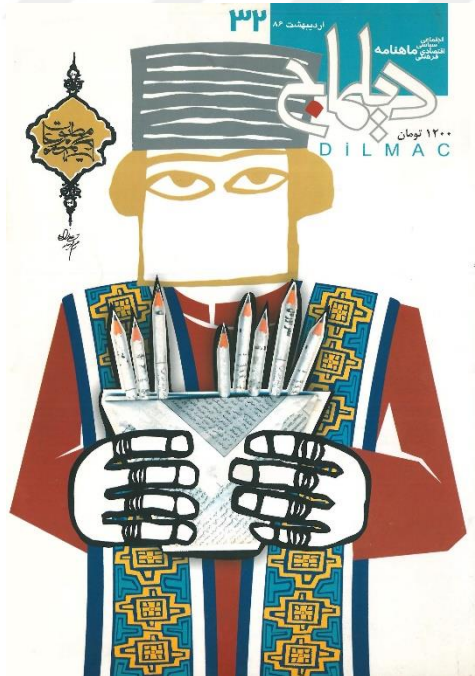
Kapak 19: 25-26 ve 27. sayının ön ve arka kapakları.

Kapak 20: 28 ve 29. sayının ön ve arka kapakları.

Kapak 21: 30 ve 31. sayının ön ve arka kapakları.

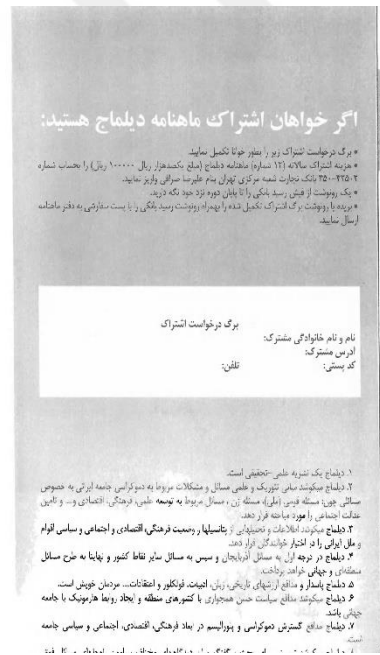
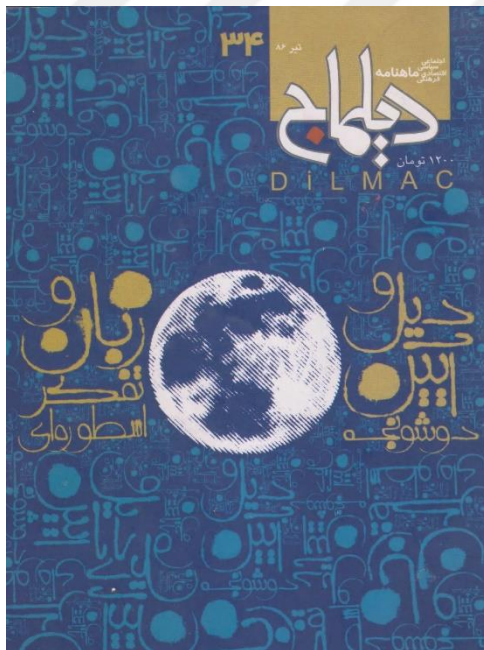

Kapak 22: 32. sayının ön ve arka kapakları.

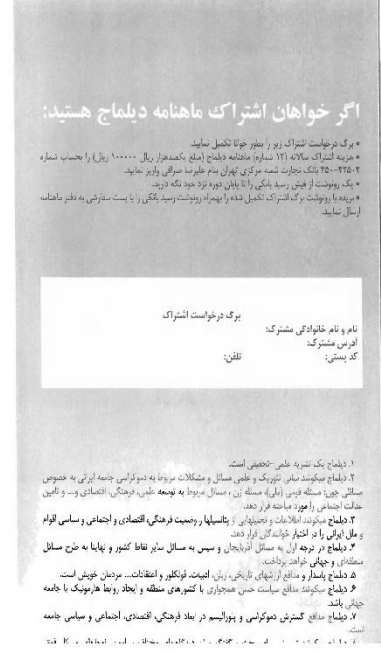
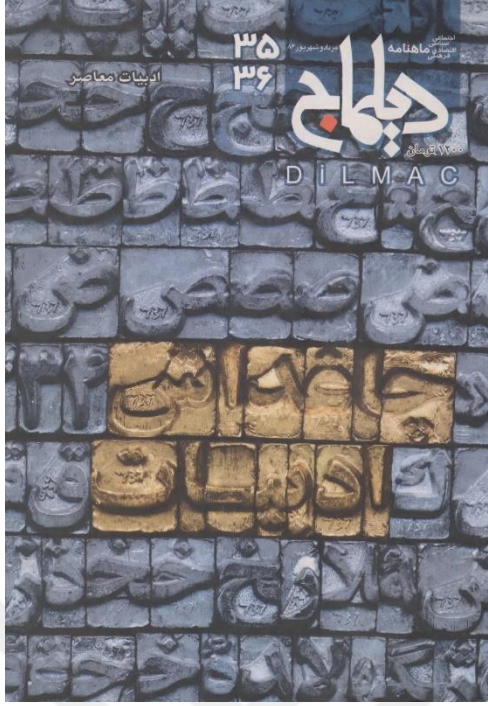

Kapak 23: 33. sayının ön ve arka kapakları.

Kapak 24: 34. sayının ön ve arka kapakları.

Kapak 25: 35 ve 36. sayının ön ve arka kapakları.

EK 3: SEÇİLMİŞ METİNLER

**Sarrafi, Alireza. “Azerbaycan Folklorşinashğı”, Dilmac, S.21-24
(1385/2006), ss. 14-20.**

1. Eski Kaynaklar

Türk milletlerinin özellikle İran Türklerinin folkloru çok eski tarihe sahiptir. Eski zamanda halk edebiyatımızın bir kısım numuneleri yazıya alınmıştır. Bu numuneler arasında Dede Korkut Kitabı önemli bir yer tutmaktadır.

Kaşgarlı Mahmud Divan-ı Lügâti't Türk kitabında birçok bayatı, atasözü, mesel vb.leri örnek olarak vermiştir.

Muhtelif Oğuznâmeler, Uygur ve Orhun alfabesi ile yazılan kaynaklarda (kitaplar ve taş yazıtları) çoğunlukla eski Türk folkloru korunup, saklanmış; bir takım değişikliklere uğrayarak devam etmiştir.

On yedinci asırdan iki değerli kaynak elimizde mevcuttur. Birincisi Agha Jamal Khansari'nin (vefatı 1120 hicri takvim- 1713 miladi) Safevi devrinde İsfahan'da yazdığı “Akaid El-Nisa ya Kolsum Nine” kitabıdır. Bu kitapta kadınların batıl inançları ve hurafe hakkında bilgi verilmiştir. Bu kitap o zamandaki İsfahan şehrinin Türk ve Tatarlardan ibaret etnik grubuna mensup olan inançların bir bütünü yansıtır. İkinci folklor toplusu Tebrizli Tacir İlyas Muşık tarafından yazılmıştır. Miladi takvime göre 1721 yılında Tebriz'den Heşterhan'a giden bu tacir Rus memurları tarafından tutuklanmış, her şeyi elinden alınmış, sualden sonra suçsuz olduğu anlaşılınca eşyaları kendisine geri verilmiştir. Ancak onun topladığı nağmeler kitabı Moskova'ya gönderilmiştir. Bu 326 sayfalık kitapta Köroğlu, Mecnun, Âşık Garip ve Şah İsmail adı ile bağlı koşmalar, Muhammed Hüseyin'in âşık tarzında söylediği şiirleri, tecnisleri ve bayatları (aynı zamanda Nesimi, Fuzuli ve Hatayi gibi başka klasik şairlerimizin eserleri) vardır.

Başka değerli bir kaynak ise 1804 yılında yazılan Andelib Karacadağı'nın kitabıdır. Bu kitapta şimdiki Azerbaycan nağlı olan “Fatma ile Hüsrev, İbrahim, Süleyman, Has Polat, Kalender, Yusuf ve Abdullah”

nağıllar yer almaktadır. Kitapta Köroğlu ve Aslı ile Kerem destanından da koşmalar verilmiştir.

2. Rus Müsteşriklerinin Çalışmaları

İran-Rus savaşlarından sonra Rusların sınırı Aras'ın kuzey sahillerine ulaşmıştır. O zaman Rus müsteşrikleri Azerbaycan şifahi halk edebiyatına çokça merak göstermiş, onu yazıya geçirip öğrenmişlerdir. Öyle ki Hazarlar hükümeti devrinde Azerbaycan folklorunun bütün türlerine ait numuneleri Rus gazetelerinde bulunmuştur.

A.D. Yirinsuf 1890 yılında yüz on dört Mollanser Aladdin latifelerini kayıt etmiştir. İlk Azerbaycan nağılı da 1890 yılında Rus dilinde basılmıştır.

Muhammed Şah Kaçar devrinde Alexander Chodzko adlı şarkşinas yıllarca Tebriz ve Reşt bölgesinde Rus devletinin temsilcisi olmuştur. Bu sayede birçok Azerbaycan ve Gilek folklor numunelerini toplamıştır. Onun 1842 yılında yazdığı kitapta Köroğlu destanının on üç kolu ile bir ayrıntılı mukaddime yer almaktadır. Rusçaya tercüme edilen kitabın asıl Türkçe-Farsça metni bugün Paris Müzesi'nde saklanmaktadır. Bu nüsha Karadağlı Âşık Sadık dilinden derlenmiş, Mahmud Dehan Denbeli ve Mirza Abdulvahab Katib adlı şahısların eliyle Tebriz'de kaleme alınmıştır.

3. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Folklorşinaslık

Folklor sahasında ciddi çalışmalar on dokuzuncu asrın sonlarında başlamıştır. Hasanbey Zerdabi 1875 yılında çıkarmaya başladığı Ekinci ve Keşkül gazetelerinde halk edebiyatına da özel bir yer ayırmıştır. Zerdabi'nin topladığı mahniler kitabı 1901, 1903 ve 1909 yıllarında üç defa basılmıştır.

Yirminci yüzyılda Feridun Bey Koçharlı, Hanefi Zeynalli, Selman Mümtaz, Hamit Alizade, Yusuf Çemenzeminli, Reşid Bey Efendiyev folklor ilminin Azerbaycan'da esas kilometre taşlarını koymuşlardır. Cumhuriyet rejimine geçildikten sonra folklor toplama ve araştırma işi daha sistematik ve ilmi şekilde yapılmıştır.

1923 yılında kurulmuş "Azerbaycan Tetkik ve Tettebbu Cemiyeti" folklorun toplanmasında mühim adımlar atmıştır. Bu cemiyet muhtelif sahalarda dil, edebiyat ve folklor araştırmayı ciddi vazife olarak görmüştür.

O zamanın folklorşinasları bu cemiyetle sıkı ilişki içerisinde bulunmuşlardır. Yirminci asırda Azerbaycan folkloru ve halk edebiyatı hakkında birçok kitap yazılmıştır. Onlardan biri 1941 yılında Hamit Alizade'nin toplayıp, neşrettiği Koroğlu kitabıdır. Bu kitap Arap harfleri ile İran'da defalarca basılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra "Nizami Adına Dil ve Edebiyat Enstitüsü" folklor bölümü çalışmaları dikkate layıktır. Profesör Muhammed Hüseyin Tahmasib, Ahel İman Ahundof ve Seyidof birçok folklor numuneleri toplayıp, neşretmişlerdir. Paşa Efendiyev, Ey. Babayev, Azad Nebiyev ve başkaları bu yolun devamcıları olmuştur.

Azerbaycan İlimler Akademisinin Folklor Şubesi ve Azerbaycan Üniversitesinin Edebiyat Kursu tarafından da folklor hakkında birçok araştırma yapılmıştır. Sovyetler devrinde halk edebiyatının neşredilmesi ideolojik süzgeçlerden geçmek mecburiyetinde olmuştur. Örnek olarak materyalist dünya görüşünden, asli olarak umuma din ve mezhebe ait deblar¹⁵, andlar, dualar vb. kenara koyulmuş; mersiye edebiyatı, Muharrem ayındaki Tasua ve Aşure yas merasimine oldukça ilgi gösterilmiştir.

Halk edebiyatı sırf zahmet çeken halkın edebiyatı gibi kaleme alınmış; orada kendini gösteren başka tabakalara ve sınıflara ait veya onlar tarafından çokça işlenen edebiyat, yabancı bir edebiyat olarak kayda alınmıştır.

Bu bahis ister halk edebiyatı alanında yazılan tahkiki eserlerde isterse de neşredilen folklor mecmualarında Karabalık şeklinde kendini göstermektedir. Ancak Azerbaycan Cumhuriyeti müstakil olduktan sonra bu ideolojik mahdudiyet aradan kaldırılmış ve yeni çıkan folklor kitaplarında bu nakiseler az çok yüceltilmiştir.

Folklorumuzun toplanmasını, araştırılmasını ve yayılmasını Azerbaycan Cumhuriyeti âlimlerine borçluyuz.

4. İran'da Türk Folklorşinaslığı

Geçen asrın son yıllarında Molla Hasan Edib Ahri (Tuti), Molla Mustafi ve Muhammed Bakar Halhali kendi eserlerinde halk edebiyatının numunelerine çokça yer vermişlerdir. Molla Mustafi Alioğlu'nun yazdığı

¹⁵ Halk arasında yayılmış adet, anane.

Türkçe-Farsça nisapta dört yüz Azerbaycan atasözü kayda alınmıştır. Muhammed Bakar Halhali'nin de Selebiyye ve Tülkü (Tilki) kitabında çoğunlukla atasözü ve latifeler nazma aktarılmıştır.

Dediğimiz gibi Köroğlu Destanı ilk defa Tebriz'de yazıya alınmıştır.

Debler ise ilk defa 1303 yılında Tebriz'de yayımlayan Mir Mehdi Etimad'ın “Gelinler Bezeyi” kitabında geçmektedir. Defalarca İran'da basılan bu kitap aruz vezninde manzum bir eserdir. Kitapta Azerbaycanlıların evlenme deblerinden bahsedilmektedir.

1300 şemside (1922 m.) İngilizlerin himayesi altında Rezahan darbe yapıp, tedrice işleriyle geçirdikten sonra 1304 yılında (1925 m.) İran'da resmi hâlde Sovyet bir hükümet kurdu. Bu hükümetin asıl amaçlarından biri İran Türklerini kendi dili ve folklorundan uzaklaştırıp, Farslaştırmaktı.

Pehlevi rejiminin sonuna kadar (1357 ş. – 1978 m.) süren bu siyaset neticesinde Türk dilinde hiçbir eserin yayımlanması, folklorumuzun toplanması ve araştırması için hiçbir imkân verilmedi; aksine Türkçe kitaplar devlet kütüphanelerinden, evlerden toplandı, devlet memurları tarafından başarılı olduğu kadar oradan götürüldü.

Bununla birlikte kısa bir devirde Azerbaycan'da Türk folkloru hakkında kısmen eserler ortaya çıkarıldı.

İran'da ilk Türk halk edebiyatı numuneleri Azerbaycan araştırmacıları tarafından 1320'li yıllarda toplanıp, yayımlanmıştır. Yazılan kitaplar ve makalelerin %90'dan fazlası Azerbaycan yazarları ve araştırmacılarına aittir.

Kaşkay Türk yazarları son üç yılda fal şeklinde yazarak işe başlamıştır.

İran'ın başka yerlerinde ise hâlâ Türk folkloru üzerinde çalışmalar ciddi hâle gelip, çalışılmamıştır.

Rezahan çöküşünden sonra 1320'den 1325'e kadar çıkan neşriyeler Azerbaycan, Azad, Millet ve Şafak gibi gazete ve dergilerde Türk folklorundan numuneler verilmiştir. Aynı yıllarda Azari'nin Azerbaycan Halk Mahnileri, Mir Mehdi Etimad'ın “Gelinler Bezeyi” kitabı ikinci yayımı birçok ilavelerle birlikte tekrar yayımlanmıştır.

Habib Sahir, Muhammed Ali Kusi, (Sonraları Doktor Ferzaneh adıyla tanınmış folklorşinas) Hüseyin Amid ve Saber Zeman gibiler o devirde folklor sahasında çalışma yapan kişiler olmuştur.

1331 yılında Doktor Ali Asar Mojtahedi'nin topladığı 2500 atasözü ve meseller Farsçaya çevirisi ve izahatı ile neşredilmiştir. Aynı yılda Ali Tebrizli (Aslı Kerem) destanını sonra da Kazım Serdarudi ile birlikte Âşık Garip ve Şah Senem destanını yayımlamıştır.

Eliquli Vaiz Dehhareqani ve Muhammed Rahim Nasrat Al-Malek Makubi yazdığı Emsal-i Al-Acem ve Durub-i Emsal Türki eserlerinde önemli halk edebiyatı numunelerini toplayıp, neşretmiştir.

1343 yılında Muhammed Ali Ferzaneh'in bayatılar kitabı geniş bir ön söz ile neşredilmiştir. Bu kitap sonraları bir kez daha yeniden basılıp, yayımlandı. Aynı kitapta bayatılardan başka laylalar ve sayaçı sözleri de bulunmaktadır.

Hasan Mecidzade (Savalan) ise Türkçe mahniler ve bayatıları “Türkü Teraneler” adı ile iki cilt hâlinde 1341 ve 1343 yıllarında yayımlamıştır.

1341'den 1347'ye kadar Tebriz'de Samedgil (Samed Behrengi, Behruz Dehkani, Alireza Nabdell...) birçok folklor numuneleri toplamıştır. Samed Behrengi'nin Pare-Pare kitabının sonuna bayatılar da eklenmiştir. Samedgil 1345 yılında koşmalar ve tapmacalar mecmuasını yayımlayıp, aynı yıllarda birçok Azerbaycan nağıllarının Farsçaya tercümesini “Destanhay Azerbaycan” adıyla mecmuada neşretmiştir.

Doktor Selam bin Cavid 1344 yılında “Azeri Folklor Sehifeleri” kitabının birinci cildini, 1358 yılında ise ikinci cildini “ Azerbaycan Folklorundan Numuneler” adıyla neşretmiştir.

1354 yılında Seyid Abolghasem Anjavi Şirazi'nin düzenlediği Azerbaycan ve Hamedan'da kış eğlenceleri, debleri ve inançları kitabı Tahran'da basılmıştır.

1355 yılında Doktor Hüseyin Muhammedzade Sadık'ın, âşık yaratıcılığı hakkında yazdığı âşıklar kitabı Farsça olarak yayımlanmıştır.

Bunu da kayıt etmek lazımdır ki 1342 yılından 1357 yılına kadar ara sıra çıkan kitaplar çok zorlukla, bazen de gizli olarak basılmış ve sınırlı olarak yayımlanmıştır.

1358 yılından itibaren Azerbaycan Türkçesinde matbuat ve kitapların yayımlarına izin verilmiş, bu yılda birçok Azerbaycan folklor numuneleri yayımlanmıştır. Ancak folklor sahasında müstakil tahkik az olmuştur. Burada biz Azerbaycan Cumhuriyeti'nde olan araştırmaların aynını Farsçaya çevirip yahut da Arap harflerine aktarmakla yetindik.

İran'da görülen en değerli tahkiki işlerden birisi Rahim Reisia'nın Farsça yazdığı "Efsane ve Tarihte Köroğlu" kitabıdır. Bu kitapta yazar muhtelif kaynakları esas alarak derin ilmi faaliyet ortaya koymuş ve Köroğlu destanı hakkında geniş bir malumat vermiş, onun birçok gizli koşmalarını gün ışığına çıkarmıştır.

Doktor Cevad Heyet'in de "Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatı" adlı kitabı, folklorumuzun muhtelif sahaları hakkında değerli malumatlar vermiştir.

Folklor toplayanlardan Azerbaycan'da Doktor Hüseyin Muhammedzade Sadık, Doktor Muhammed Ali Ferzaneh, Doktor Salam bin Cavid, Manzuri Hameneh, A. Zafer Huda, Yakub Kades, Ali Asfar Harem, Hanım Zehra Vefayi, Perviz Zara Yekani, Alireza Zihak, Doktor Hüseyin Feyzullahi Vahid, Muhammed Ali Nekabi, Ali Kemali gibi isimler yer almaktadır.

İslami inkılapın sonra İran'da yayımlanan Türkçe gazete ve dergilerin birçok folklorumuza önemli derecede yer vermişlerdir. Bu arada "Varlık" dergisinin ve son yıllarda da Behzad Behzadi ve emektaşlarının çalışmalarıyla yayımlanan "El Dili ve Edebiyatı" ve "Azeri" dergisi önemli yer tutmaktadır. Azerbaycan'dan başka, Kaşkayı halkının folklorunu Rahim Merdani, Menuçher Kiyani ve Menuçher Henerperver toplayıp, neşretmişlerdir.

Horasan Türklerinin hakkında Seyid Ali Mirnia ve İran Türkmenleri folkloru hakkında Aman Kılınç Şadmehr, Murad Durdi Qazi gibi isimler çalışmışlardır.

Bildiğime göre Halaçlar, Kazaklar, Kirman Türkleri, Sungur, Hinduder, Feridan, Gernsar, Aghajari, Fendersk, Hamedan, Kazvin, Gurve, Esadabad, Heştper, Mencil Türkleri ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yaşayan İran Türklerinin folkloru hakkında hemen hemen hiçbir şey yapılmamıştır.

Folklor kaynaklarımızdan yukarıda adı geçenlerden başka, ikinci derecede monografi, etnografi kitaplarına bakmak lazımdır. Bazı araştırmacıların terkip ettiği genel İnan folkloru mazmunlu kitaplarında bazen Azerbaycan folklorundan da numuneler bulunmaktadır. Sadık Hidayet ve Ahmed Şamlu'nun yazdıkları "Ferheng-i Amiyane Merdem İnan" ve "Kitab-ı Kõçe" eserleri bu bakımdan dikkate değerdir.

**Abbasi, Kazım. “Folklor Toplama Metotları-I”, Dilmac, S.32
(1386/2007), ss. 87.**

Folklor ktle yaratıcılığı olarak çok etraflı olayları ihtiva etmektedir. Folklorun bir bölümü söz cinsinden (bayatı, nağıl, atasözleri gibi), bir bölümü ise davranış çeşitlerinden (adet-ananeler, merasimler gibi) veya maddi görünüşü olan şeyler (giyimler, iş, aletler, kap-kaçaklar vb.) olmuştur.

Folklor üzerinde araştırma yapmak aslında antropoloji ve etnoloji bilim dallarının çerçevesinde gerçekleşmiştir. Ancak bu bilim dallarının teşekkülü ve gelişmesi, ilk önce folklor materyallerinin toplanmasına bağlıdır. Böylelikle folklor toplamaları adı geçen bilim dallarının bir bölümü gibi tanınmış, bu bölüme ise etnografi denilmiştir.

Etnografi (folklor toplama onun bir bölümü gibi) doğal koşullarla oluşan olayları ve mevcut materyalleri olduğu gibi kayıt altına almıştır. Folklor materyallerini olduğu gibi görüp toplamak bu gibi araştırmalara farklı özellikler vermiştir. Etnografinin zellikleri aşağıda maddeler hâlinde verilmiştir.

1. İnsanların toplumda olan davranışları o toplumun tesiri altında baş verir. Böylelikle her bölgede toplanan materyal (adet, anane, ayin vb.) o bölgeye ait görünüp, açıklanmalıdır. Başka bir deyişle toplama sırasında elde edilen sonuçlar başka bölgeler için kullanılmamalı, genelleştirilmemelidir.

2. Folkloru toplanıp araştırılan bölgenin kültürel özelliklerini bütünlükte görmek ikinci özelliktir. Böylelikle kaynak gibi tanınan bir insanın toplum ilişkileri, yaşadığı yer, yaşadığı zaman vb. dikkate alınacak mevzular olmuştur. Başka bir deyişle, bölgeyi ve onun folklorunu yalnızca bir varlık gibi görmeliyiz.

3. İnsanların davranışları, adet ve ananelerinin nedenlerini anlamak için onların duygu ve düşüncelerini öğrenmek lazımdır. Çünkü bir tek davranış çeşitli nedenlerle açıklanabilir. Buna göre de folklor araştırması yapanlar oldukları bölgede görüp, kayda aldıkları materyallerle yanındaki bölge

insanlarının düşüncelerini ve dünya görüşlerini de öğrenmeye çalışmalıdır ve dünyayı onların gözleri ile görmelidirler.

4. Dördüncü özellik materyallerin nasıl ve hangi teknik ile toplanacağına ayrılmıştır. Burada araştırmacının bölgede bir yerli gibi davranması gereklidir. Demek ki araştırmacı bölgenin üyesinden biri gibi topluma iştirak etmeli ve folklor materyalleri toplamalıdır. Böylelikle folklor araştıran kişi ister sözlü olarak isterse de görme vasıtasıyla topladığı materyallerin ve davranışların nedenlerini anlayabilecektir. Bölge insanlarından biri gibi topluma iştirak ederek folklor malzemesi toplamak, üçüncü özelliğin baş verebilmesi için gereklidir.

Bu özellikleri göz önüne alarak toplumdan folklor materyalleri toplamakta ve işe gelen teknikleri seçmekte bir sıra fikirleri yerine getirmek lazım görünecektir. Bu yazının gelen bölümlerinde dikkate değer konulardan bahsedilecektir.

Abbasi, Kazım. “Toplumda Folklor Toplama Metotları-II”, Dilmac, S.33 (1386/2007), ss. 77-79.

Folklor çok etraflı konuları ihtiva ettiğine göre çok çeşitli teknikler ile de toplanabilir. Folklor toplamakta en yaygın tekniklerden biri röportajdır. Röportaj bilgi toplamının tekniklerden olarak toplumsal ilimlerin dallarında farklı özelliklerle görünmektedir. Ancak etnografideki bütün teknik açık röportaj olarak yapılmaktadır. Açık röportajda soruların sıralanması önceden kesin olarak belirlenip, sıralı sorular kaynak şahsın fikirleri aralarına konulur.

Her röportaj planında olduğu gibi folklor toplamak için de yapılan röportajdan önce düşünülecek birkaç konu vardır. Bu konular aşağıda maddeler hâlinde verilmiştir.

1. Folklor çok kollu budaklı olduğuna göre yapacağımız o özel röportajda hangi konuyu araştırıp toplamak istediğimizi kesin olarak belirlemek gereklidir. Başka bir deyişle folklor toplayan kişi, röportajda olan hedefini kesinleştirmeli ve değineceği konuyu aydınlatmalıdır.

2. Röportajdan önce düşünülmesi gereken bir başka konu, materyalleri toplama yeridir. Araştırma yapacağımız yöreyi, bölgeyi veya şehri kesinleştirmeliyiz.

3. Folklor toplamada dikkate değer başka bir konu da, önceki araştırmaları tarayıp, gözden geçirmekle alakalıdır. Böylelikle araştırmacı öz hedeflerini kesinleştirmekte açık bir gözle emel edip, bölgenin folklor sahasında olan potansiyelleri ise aydınlanacaktır.

4. Burada kaynak kişilerin seçmeleri yer alır. Folklorun türleri (Atalar sözü, deyimler, dualar, alkışlar vb.) genel halk tarafından tanınıp, işlenmektedir. Ancak başka türler uzman kişiler tarafından öğrenilip, toplanılabilir. Bunların içerisinde destanlar, ağıtlar, latifeler, halk devadermanları, yiyecekler vb. türler söylenilebilir. Folklor toplayan araştırmacı kendi hedefini ve malzeme toplamak istediği bölgeyi kesinleştirdikten sonra, kaynak kişileri belirlemeli ve röportaj sürecini onlar ile sürdürmelidir. Tabi ki bu kişileri seçmek için ilk önce araştırma şarttır.

Yukarıda kayda alınan konular neticesinde toplanan materyallerde aksedilmesi lazımdır ve onların aksedilen yeri metnin ilkindedir. Demek oluyor ki toplanan her metnin ilkinde bir sıra malumatların verilmesi gereklidir. Bu malumatlar şunlardan ibarettir.

1. Kaynak kişi hakkında bilgi (adı, soyadı, yaşı, okuma-yazma durumu, mesleği vb.)
2. Tarih (Görüşmenin hangi yıl, ay ve günde yapıldığı)
3. Bölge hakkında bilgi (Ostan, şehristan, bahş, mahal, kend)
4. Röportaj metni ne zaman, nerede ve kimden öğrenilmiştir?

Röportaj folklor toplamanın tekniklerinden biri olarak üç bölümün bir araya gelmesinden oluşur:

1. Soru soran (Toplayıcı)
2. Sorular
3. Cevap veren (Kaynak kişi)

Yukarıda kaynak kişinin nasıl tanıtılması gerektiği açıklandı. Soruların nasıl olacağını ise araştırmacının hedefleri ve toplanan folklor türleri tayin edecektir. Her türü topladıktan sonra hangi sorular sorulmuşsa onun altına kayıt alınmalıdır.

Röportajın önemli bölümlerinden biri araştırmacının görüşülecek konularının çok çeşitli olmasıdır. Dil meseleleri, psikolojik meseleler, röportajın müddeti, araştırmacının hususiyetleri vb. hakkında bilgiler verilmelidir.

**Abbasi, Kazım. “Folklor Toplama Metotları III”, Dilmac, S.34
(1386/2007), ss. 100-101.**

Her bir röportaj sürecinin üç bölümünden biri olan konuşmayı aktaran kişidir. Röportaj sırasında folklor materyallerinin ne kadar doğru düzgün oldukları toplayıcının bahsedeceği konulara bağlıdır. Geçen sayıda adlarını saydıklarımız bütün konular aşağıda açıklanacaktır.

1. Toplayıcının Görünüşü

Sosyal araştırmalarda, genellikle röportaj yapılırken kaynak kişi sorunun ne olduğundan çok araştırmacının kendisine önem verir, bu ise onun cevaplarının niceliğini belirler. Bu arada araştırmacının görünüşü bölgenin değer, adet ve gelenekleriyle çok da ters olmamalıdır. Yoksa insanların röportaja katılmaları, katıldıktan sonra doğru düzgün cevaplar vermemelerine neden olacaktır. Bazı bölgelerde araştırmacının erkek veya kadın olduğu da önem taşımaktadır. Birçok kaynak kişi, özellikle de folklor toplanılacak kent gibi yerlerde, sadece hem cinsleriyle röportaj yapmaları uygun görülmektedir. Buna göre de folklor toplama grupları yaratıldığı zaman kadın ve erkekler olarak grup oluşturulmalıdır. Araştırma yapılan bölgelerin bu hususiyetlerinin önceden tanınması tavsiye edilir.

2. Dil Meselesi

Röportaj sırasında araştırmacı tarafından kaydedilen dil anlaşılır bir dil olmalıdır. Toplum içinde çeşitli bölgeler ve sosyal grupların kendilerine mahsus konuşma şiveleri olduklarına göre, araştırmacı röportaj yapmadan ve malzeme toplamaya başlamadan bu şiveler hakkında araştırma yapmalıdır. Böylelikle kaynak şahısların röportaja katılmaları daha meraklı bir yapıda olacaktır. Röportaj sırasında soruları rahat ve dilin gramer yapısına uygun olarak sormak daha da önemli hâle gelmiştir. Bu arada soruların uzun olmaması tavsiye edilir.

Soruları hangi ses tonu ile vereceğimiz de önemlidir. Sorular haddinden fazla samimiyetle sorulduğunda röportajın ciddi olduğu kanısına varabilir. Çok kaba bir şekilde sorulduğunda ise kaynak kişinin cevap vermesinde

zorluklara neden olabilir. Başka bir deyişle, soruları sorarken kendimizi meraklı göstermeliyiz.

3. Psikolojik Meseleler

Folklorun bir dizi materyallerini özellikle de inançlarını ve mitlerini toplamak istediğimizde sorularımıza bir giriş ile başlamak gereklidir. Bu gibi mukaddimelerin amacı kaynak kişiye soracağımız konunun içerisine çekmektir. Yanlışlıkla hurafe olarak tanınmış materyalleri topladığımızda, bunlara hurafe adı vermemek, doğal davranış veya unsur gibi karşılamak ya da üçüncü kişi veya kişiler ile beyan etmek gereklidir. Bir de sorularımız kaynak kişiyi utandırmamalıdır.

4. Yer ve Zaman Meseleleri

İlmi araştırmaların bir bölümünü teşkil eden röportajda, yer önemli bir özelliğe sahiptir. Bu özellik kaynak kişinin fikrini bozacak faktörlerin elden geldiği kadarıyla uzak tutulmasıdır. Başka bir deyişle kaynak kişi ile araştırmacı tek başlarına konuşmalıdır. Böylelikle de röportaj başka kişiler tarafından kesilmeyecektir. Elbette birçok folklor materyalinin toplanması ve derlenen röportaj birçok insanın yanında olduğunda daha da etraflı malumat elde edilebilmektedir. Ayrıca, çevrede oturan insanlar kaynak kişinin sözlerini onaylayıp ya da onun sözlerini düzelterek doğru cevaba ulaşmaya yardım ederler. Böylelikle röportajın yeri ve katılımcıları topladığımız materyali belirlemektedir.

Röportajın zamanı ise kaynak kişinin konuşmaya dinç bir şekilde katılması açısından önemlidir. Örnek olarak; folklor toplama işi köylerde toplanacaksa ekim biçim zamanında olmamalıdır. Kış vakti röportaj için daha uygun görülmektedir. Ancak röportaj her ne zaman yapılırsa yapılsın kaynak kişi ile önceden zamanın kararlaştırılması tavsiye edilir.

5. Ses Kaydının Kalitesi

Geçmiş zamanda röportajda elde edilen bilgiler el ile kayıt edilirdi. Ancak bu tekniğin birçok zorluğu vardı. Aldığımız cevapları kelime kelime yazmak, kaynak kişinin sözlerini durmadan kesmek demektir. Cevapları

röportajdan sonra yazıya almak ise bazı sözleri unutmaya sebebiyet vermekteydi. Cevapları kısa bir şekilde yazmak ise bazı önemli yerleri kaybetmek anlamına gelmektedir. Bütün bunlara dayanarak, kayıt cihazından faydalanmak gereklidir. Özellikle bugünkü dijital kayıt cihazları bu işe daha da uygundur. Ancak kayıt sırasında araştırmacının elinin altında yine de kâğıt kalem olmalıdır. Böylelikle röportaj sırasında yazılan sorular, kaynak kişinin sözleri kesilmeden yazılıp zamanı gelince sorulabilir. Elbette bazı kişiler seslerinin kayıt edilmesine karşı gelebilir. Ancak toplayıcı mantıklı sebepler ile onu ikna etmeye çalışmalıdır.

6. Röportajın Süresi

Röportaj çok uzun sürerse kaynak kişinin yorulmasına sebep olacaktır. Buna göre de araştırmacı röportajın süresini yarım veya bir saat aralığında tutması tavsiye edilir. Ancak röportaj süresi kaynak kişi tarafından meraklı bir şekilde devam ediyorsa iki saatte kadar sürdürülmesi mümkündür. Genellikle röportajın süresi yer, zaman, kaynak kişinin özellikleri ve toplanan materyallerle alakalıdır.

**Abbasi, Kazım. “Folklor Toplama Metotları-IV”, Dilmac, S.35-36
(1386/2007), ss. 96-97.**

Folklor toplama, etnografinin bir bölümü olarak, iki esas teknik ile yapılmaktadır: Röportaj ve gözlem. Röportaj hakkında önceki bölümlerde bilgi verilmiştir. Ancak sadece bu teknik ile folklorun bütün türlerini ve materyallerinin toplamak mümkün değildir. Buna göre de röportaj ile birlikte gözlem tekniği ile de folklor toplama işleminin sürdürülmesi gerekmektedir.

Gözlem tekniği olayları beş duyu organımız vasıtasıyla tanıyıp, kayıt altına alıp, açıklamak demektir. Bu tekniğin gücü daha çok insanların zekâ ve yeteneklerine bağlı olduğuna göre onun usul-kaidelerinden fazlaca söz edilemez. Ancak genel toplumsal bilimlerde araştırmanın amacına bakarak, gözlem bir bilgi toplama tekniği olarak çeşitli bölümlere ayrılmaktadır.

1. Düzenli-Düzensiz

Bu bölümdeki esas mevzu materyal toplanmada plan ve teorinin olup olmadığıdır. Gözlem bir plan ve teori esasında düzenlenmişse “düzenli gözlem” tekniği ile karşı karşıyayız. Folklor toplamada bölgenin potansiyellerini araştırıp, kaynak şahısları ve folklor bölümlerini tanımağa kadar “düzensiz gözlem”den faydalanırsak da, esas toplama işine bağladığımızda bir planın olması önem taşımaktadır.

2. İçeri-Dışarı

Araştırmacı, gözlem tekniğinden faydalanarak kendi grubundan materyal toplamak isterse bu teknik “içeri gözlem”, başka gruplardan toplamak isterse “dışarı gözlem” başlıkları altında bölümlenir. Açıkçası insanların kendilerine ait toplum ve gruplarda folklor toplamağa kalkarlarsa, doğal durum daha da saklanacaktır. Ancak bir üyesi gibi olduğumuz toplumların özelliklerini güzelce tanımak için ondan biraz uzaklaşmamız lazımdır. Bütün canımız ve kanımızla içerisinde bulunduğumuz toplumun özelliklerini bilmek zor iştir.

3. Sade-Karışık

Gözlem beş duyuya dayanmakta, görüp duyduklarımızı kâğıt üstüne geçirirsek buna “sade gözlem” adı verilir. Ancak bugün hislerimizin yardımına gelen birçok eşya vardır. Bunlar kayıt cihazı, kamera, ölçü vasıtaları ve bunun gibi eşyalar adı altında tanınmaktadırlar. Folkloru toplarken gözlem sürecinde bu eşyalardan faydalanırsak buna “karışık gözlem” denilmektedir. İnsan hafızasına güvence az olduğuna göre adı söylenen eşyalardan faydalanılması tavsiye edilmiştir. Ancak bütün eşyaların olması insanların ve kaynak kişilerin doğal davranışlarını etki altına alacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

4. Seri-Ara Sıra

Toplayıcı haftalar boyunca araştırma yaptığı bölgede kalıp gözlem işlerini sürdürürse faydalandığı yöntem “seri gözlem”, ara sıra bölgeye gidip ya da tek bir olayın şahidi olarak toplama işini yapıyorsa “ara sıra gözlem” adı verilmiştir.

5. Açık-Gizli

Araştırmacı toplama işine gittiği bölgede kendisinin kim olduğunu bildirip, amacını açıklarsa, faydalandığı yöntem “açık gözlem”, açıklamazsa “gizli gözlem” adlarını alır. Demek ki gizli gözlemde araştırılan insanlar ve toplum araştırılmakta olduklarından ya da araştıranın gerçek amacından habersizdirler. Gözlemin açık yahut gizli olması konu ve toplumun özelliklerine bağlıdır.

6. Grubun Dışında- Grubun İçinde

Toplayıcı araştırdığı grup veya toplumun bir üyesi gibi gözlem işlerini yaparsa faydalandığı üslup “grubun içinde gözlem” adını alacaktır. Örnek olarak; meslekler hakkında bilgi toplamak istediğinde gidip o meslek ile meşgul olanların birisinin yanında bilgi toplamak. Ancak böyle olmadığında araştırmacının bir üçüncü şahıs gibi bölgede bilgi topladığında faydalandığı üslup “grubun dışında gözlem” adıyla tanınacaktır.

Bu altı başlıkta bölümlenen gözlem teknikleri tamamen birbirinden ayrı değildir. Tek bir gözlem süreci bu altı başlığın birçoğuna dayanarak gruplaştırılabilir. Bu tekniğin hangi bölümlerinden faydalanılacağı ise toplanılacak konu, araştırılan bölge, elde edilen imkânlar ve araştırmacının özellikleri ile ilgilidir.

**Abbasi, Kazım. “Tarih İle Efsane Karşılığı: Şah İsmail Destanı”,
Dilmac, S.25-27 (1385/2006), ss. 101-104.**

Giriş

İnsan öz yaratıcılığına ve sanatkârlığına lazım olan materyalleri etrafında toplayıp, bir süre aslında onları değiştirerek yeni eser yani kendi sanatını yaratır. Her sanatkârın yarattığı eserlerde kendine has bir özelliği vardır. Bu o sanatkârın tarzı olarak nitelendirilir. Her sanatkârın kendi tarzı onun dünya görüşünden başka bir deyişle beyninin belli bir kalıpta çalışıp, kendine has kimlik sahibi olduğundan dolaydır. Buna göre de, bir yaratıcının eserleri bir vakit kaynaktan su içtiğine göre, bu eserler derinliklerinde birbirine benzemektedir.

Halkı bir kişi olarak görürsek onun bu özelliği göze çarpacaktır. Kitleler bir belli kalıp olarak görüp, düşünüp, yaratmıştır. Fransız antropolog Claude Levi Strauss uzun yıllar boyunca kalıpları aktarmakla uğraşmıştır. Kitlenin bu düşünme tarzının bir başka yönü Mircea Eliade tarafından açıklanmıştır. Eliade’ye göre halkın hafızası tarih ile karşı karşıya durur ve tarihsel hadiseleri efsane olarak dile getirirler.

Bu makalede Mircea Eliade’nin düşünceleri ispat çalışılacaktır. Buna göre de, tarihsel hayatına şüphe olunmayan Şah İsmail Hatayi’nin destanı başka mitler, efsaneler ve nağıllar ile beraber koyulmuştur. Bu tatbiki araştırmada gerçek ile hayalin ve tarih ile efsanenin birbirine olan bağılıkları, Azerbaycan-Türk mit, efsane ve nağılları olarak açıklanmıştır.

Asıl Bölüm

Azerbaycan halkını meraklandıran birçok şahısların birisi de “Şah İsmail” olmuştur. Bu destan yüzyıllardır âşıklar meclisinin ezgisi olmuş, kitleleri etkilemiştir. Şah İsmail destanının günümüze ulaşması ise onun bu etkisinden dolayı olmuştur. Azerbaycan halkı ise Şah İsmail’i ona adanmış destan açısından tanıyıp, yaşayıp, yaşatmıştır.

“Şah İsmail kimdir?” sorusu sorulduğu zaman onun tarihsel bir kişilik olduğundan şüphe etmek olanaksızdır. O büyük arif, din adamı, şair ve bahadır olduğu hâlde bir hükümdardır. Şah İsmail, Safeviler sülalesinde

olan şahlığın kurucusudur. Şüphesiz bu her taraflılık sağlam terbiye, derin aydınlık, saf iman, büyük yetenek vb. neticesinde olmuştur. Şah İsmail bir hükümdar olduğu için onun yaşayışı hakkında birçok tarihsel belgelerin olduğu apaçıktır. Bu belgelere dayanarak Şah İsmail'in ne zaman doğduğu, nerede yaşayıp büyüdüğü, hükümdarlığa gelmesi, devleti yönetmesi ve ölmesi hakkında az çok bilgiler bulunmaktadır. Ancak bu mevzuları kitle ne zaman düşünüp, aklında saklamıştır?

Dünya çapında tanınmış din ve mitoloji uzmanı Mircea Eliade halkın hafızasına göre meraklı düşünce sahibidir. Eliade: "Onca kitle hafızası kişisel hadiseleri ve gerçek şahsiyetleri korumakta zorluk çeker." demiştir. Halk için gündelik hadiseleri hafızada saklamak zor olduğu zaman onlar bu olayları efsaneye çevirip akıllarında tutarak yaşatır. Tarihte yaşayan gerçek şahsiyetin efsaneye çevrilmesi süreci bir eşsiz materyal doğurmaz, tersine bu şahsiyetler tipoloji bakımından mitler ve efsanelerde olan şahsiyetlerin donuna girip, kitle arasında efsanevi şekilde çıkmıştır. Demek ki toplum hafızası tarihte varlığı olan kimsenin gerçek niceliğini unutup, onu eskilerde yazılmış nağil ve efsanelerin kahramanı olarak saklayıp, yaşatmışlardır. Toplum hafızası tarihle karşı karşıya durup her zaman tarihe efsane donu giydirmek istemişlerdir (Eliade). Şah İsmail destanını incelendiği takdirde bu sürecin şahidi oluruz.

Böylelikle geldiğimiz nokta; bugün Şah İsmail'den iki suret ile bahsedilmektedir. İlk suret onun tarihsel varlığı ile alakadardır. Bu surette, yukarıda da denildiği gibi, şair, arif, hükümdar vb. olandır. Bu suret diğer insanlar gibi yeryüzünde yaşamış bir hükümdardır. Bu bakımdan kimse ona, o ise kimseye benzemez. Ancak Şah İsmail'in başka sureti de vardır. Bu ise ona adanmış destanda görünmektedir. Destanda görünen Şah İsmail eşsiz olmamış, tersine birçok efsaneler, nağıllar ve destanların kahramanları gibidir. Destanda olan Şah İsmail karakterinin başka nağılların karakterleri ile olan benzerliklerinden bahsedilecektir. Burada esas metin Âşık Hüseyin Sai'den toplanan Şah İsmail destanı olmuştur. Ancak burada destanı etraflıca araştırmak değil, destanın kısaca özelliklerini, başka nağıllarla bir örnek olarak karşılaştırıp benzerliklerini ortaya koymak amacıyla destan incelenecektir.

Destan ilk olarak Şah İsmail'in babasının evladı olmadığına, bir derviş ona elma verip, hayat yoldaşı ile bölüp, yemelerini ister. Böylelikle onların evlat sahibi olacağından söz eder. Bu gibi doğumlar başka efsane ve nağıllarda da görülmektedir. Salmas'da topladığım "Kelle Ahmad" adlı nağılda Ahmad adlı çocuğun döllenmesi annesi kız iken adam kellesinin kemiğini yemesinden olmuştur. Nağıllar içerisinde elmayı bölüp yemekle çocuk sahibi olmak genellikle bulunur. Bunlara örnek olarak; Azerbaycan'da "Gül ile Mehub" nağılı ve Özbekistan nağıllarından "Tahir ile Zühre" nağılı verilebilir. Bu Şah İsmail destanındaki tasvirin aynısı Azerbaycan Cumhuriyeti'nde toplanmış "Uşak Pehlivan" adlı nağılda da görülmektedir. Uşak Pehlivan adlı nağılda Şah İsmail destanında olduğu gibi, elmanın karşılığında dervişe hediye vermek istendiğinde derviş "Ben hediye alan dervişlerden değilim, hediye veren dervişlerdenim." demiştir. Bu gibi sihirli doğumların asıl kökleri halkın mitik düşüncelerinde aranmalıdır. Mitlerdeki kahramanların çoğunun yaşamlarının bir yönü tanrılara bağlanmıştır. Gılgamış ve Herkül en bilindiklerinden olmuştur. Sonraları bu düşünce dini inançlarda kendisini göstermiştir. Bu ise Müslümanların inançlarının esasına, İsa peygamberin doğması destanında saklamıştır: "Ben Tanrı tarafından sana bir temiz çocuk bağışlamaya gelmişim" diye melek dedi. Meryem ise "Acep, ben hiçbir insanla olmadan nasıl çocuk sahibi olabilirim?" diye sordu. Böylelikle destana dönerek Şah İsmail'in doğması yıllar boyunca kitlenin hafızasında yaşayan inançlar ve tasvirler esasında olmuştur.

İmani, Behruz. “Azerbaycan El Edebiyatı, Siyasi-İçtimai Düşüncenin Aynası”, Dilmac, S.25-27 (1385/2006), ss. 76-79.

İçtimai ve siyasi konular Azerbaycan sözlü edebiyatında derin etki bırakmıştır. Siyasi edebiyat Azerbaycan’da on dokuzuncu yüzyılın sonu yirminci yüzyılın başında kendi yolunu açmıştır ve içtimai anlamlar şifahi belleğe girmiştir. Sözlü edebiyat asırlar boyu yaşayıp yazılı siyasi edebiyatta silinmez izler bırakmıştır.

Aşağıda binli yıllardan beri miras kalan atasözleri tahlil edilecektir.

Nağıllarda

Sözlü edebiyatın nağıllar kolu başka kollardan daha önce ve eski zamanlarda yaratılmıştır. Nağıllar sayesinde en eski tarihimize ulaşabilmekteyiz. Burada nağıllar koluna dâhil olan kahramanlık destanlarından bahsedilmemektedir. Çünkü onlar tamamıyla siyasi-içtimai düşüncelerin kaynağıdır. Ancak halkın yarattığı efsanevi nağıllardan bahsetmek önemlidir.

“Melik Memmed” nağlında, Melik Memmed kardeşlerinin ihaneti neticesinde kuyuya düşer ve orada devin elinde esir kalmış kızları kurtarmıştır. Kuyudan çıkarken Melik Memmed’in ipini kardeşleri keser ve kuyunun dibine gider. Kızlardan biri ona ak ve kara koç sayesinde oradan çıkabileceğini söylemiştir. Kız, Melik Memmed’e ilk önce ak koçun üstüne atlamasını, ak koç onu kara koçun üstüne atacağını söylemiştir. Kara koç, ak koçun üstüne götürecektir ve ak koç da ışıklık dünyasına götürecektir. Ancak Melik Memmed ilk önce kara koça atlar. Kara koç onu ak koça atar, ak koç onu kara koça götürür ve kara koç onu karanlık dünyaya götürür. Melik Memmed karanlık dünyada bitkin düşer ve bir ağacın altında dinlenmeye başlar. O sırada ejderha Zümrüdüanka kuşunun yavrusunu yemek istemektedir. Bu durumu gören Melik Memmed ejderhayı iki parçaya ayırır ve yavruyu kurtarır. Zümrüdüanka Melik Memmed’e bir dileğinin olup olmadığını sorar. Melik Memmed ondan karanlık dünyadan ışıklı dünyaya götürmesini ister ve Zümrüdüanka da bunu yerine getirir.

Melik Memmed ışıklı dünyasına geldiğinde kardeşlerinin hile ve oyunbazlıkları gün yüzüne çıkar.

Bu nağılın felsefi düşüncesi bir yana onun içtimai ve siyasi anlamları üstün meziyet taşımakta ve bu nağılın bazı bölümlerinde ise felsefe ile siyasi konular birleşerek, halktan parçalar da saklamaktadır.

Kardeşlerde olan makamperestlik, maddilik nağılın esas konusunu teşkil eder ve insanoğlunun karşısında duran karanlık ve ışıklı yollarda yol gösterici olarak karanlık bir durumdan ışıklı ve insana yakışır bir hayat tarzını gösterir.

Nağıllarda bu gibi düşüncelere çok sık rastlanması mümkündür. “Şeytanın Dostluğu” adlı nağılda, insanın artık tamahkârlığı yüzünden şeytanın eteğine yapışması ve onunla dostluk kurması, efsanevi bir şekilde sunulur. Bu nağıl makam, şöhret eseri olanların akıbetini göstermektedir.

Günün birinde yoksul bir kişi, çölden kente odun getirirmiş. Kişi yol gide gide şeytana rast gelir. Şeytan onun kığına badalak atıp, yere düşürür. Ancak kişi şeytana bir söz demeden lanet okumadan kendi yoluna devam eder.

Şeytan bu işi birkaç kez tekrar eder. Ancak kişi bir kez bile olsun şeytana lanet okumamaktadır. Bu iş şeytanın hoşuna gider. Onu kendisi ile ülkenin hazinesine götürür ve onunla hazineden çokça para götürüp fakirlik taşını atar ve şeytanla beraber olur.

Bir müddet sonra bu kişi dostu şeytanla rastlaşır, hoşbeşten sonra şeytan onun vaziyetini sorar. Kişide “Varım çoktur.” diyor. Ancak boyum biraz kısadır. Halk bana yukarıdan bakıyor. İstiyorum ki hepsi aşağıdan bana baksın. Şeytan “Dostum bunun hiç fikri hayali yoktur, dur benimle gel.” diyor.

Şeytan onu hazineye götürür. Ama kişi bu defa hazineyi götürürken yanında şeytan dostu yoktur. Giderken ülke kollukçularını görür. Kollukçular, ay gelin hazine hırsızını tuttuk diyerek onu yakalarlar. Ülke hükümdarı kişinin bu ihanetini görüp ona ölüm hükmü verir. Ülkeye, yıllardan beri hazineden hırsızlık eden hırsız bugün yakalandı ve sabah şehir meydanında asılacak diye haber edilir. Memlekette kesatlığa, yoksulluğa sebep olan ve kendisi için harcayan bu adamı çeke çeke şehrin meydanına

getirirler. Kişiyi büyük kalabalık içinde kurulan darağacına çıkarırlar. Halkın içerisinde şeytan da görünür. Şeytan kendisini darağacına yakınlaştırıp, aşağıdan darağacına bakıp “He dostum uzamak istiyordun? Şimdi görüyorsun halk sana aşağıdan yukarı bakıyor.” demiş.

Bu efsanede şöhrete, makama ve ülkeye ihanetten suçlanan kısa boylu adamdan değil, alçak yürekli kötü bir şahıstan söz edilir. Bu nağıl bugünkü insanların siyasi yaşayışlarında da bir örnek ve öğüt verici anlamdadır.

Atalar Sözü ve Meseller

Atasözünün önemli bölümü insan talihine konan siyasi-içtimai vaziyetten bilgi verir. Siyasi anlam taşıyan bir atasözü: Heç kimsenin çırağı sehere kimi yanmaz. Başka bir örnek ise “Zulm yerde kalmaz.”dır.

Atalarımız yurtları üstünü tutan kara bulutların ortasından doğan güneşe inanır ve uzun gecelerin bir gün sona ereceği ümidi ile gözlemektedir. Atalarımız asırlar boyu kanlı savaflara girseler de savaşı, kılıç vurmağı önemli olarak görmüşler. “Söz keseni kılınc kesmez.” veya “Söz kılıncıdan keserli olar.”

Halkımız kana kan etmeği, öz evlatlarına menfaat görmeden yeri geldiğinde savaşa gitmeği de öğütlemiştir: Kanı kan ile yumazlar, kanı su ile yuyarlar.

Önemli sebeplere göre bugünkü söz ile desek, siyasi düşünceye sahip olup, hâkim daireler tarafındaki şahıslara şu atasözüyle kınanır: Çörek kesen olma, çörek veren ol.

İktidarlı olup, ancak kendinden başkasını hatta yakın adamlarına da kazanç sağlamayanlara “Çırağ öz dibine ışık salmaz.” denilir.

İçtimai ve siyasi faaliyetleri beceremeyen adamlara şu sözler söylenmiştir: Zurnanı versen naşı eline, gen başından çalar.

Azerbaycan sözlü edebiyatının önemli kollarından olan atasözlerinde zulmün karşısında dayanmayı her nedense yeterli görülmüştür: Zalime rehmetmek, mazluma zulm etmektir.

Zulmün adaletle sona ermesi, mesellerde kendini göstermiştir: Zulm ile abad olan, adel ile bir bad olar.

İçtimai ve siyasi hayattan izler taşıyan atasözlerinden bazıları aşağıda verilmiştir.

- Toyuğun (tavuğun) toyda da başın keserler, yasda da.
- Sen saydığını say, gör felek ne sayır.
- El bir olsa dağ oynadar yerinden, söz bir olsa zerbi keren sındırar.
- Palza burun el ile sürün.
- El vuran ağacın sesi çıkmaz.
- Allah dağına bahar, kar verir.
- Kış görmeyen bülbül, yazın kadrini bilmez.
- Keçme namerd körpüsünden, koy aparsın sel seni, yatma tülkü daldasında koy yesin aslan seni.

Bayatıda

Her devrin içtimai ve siyasi hayatından esinlenen birçok bayatı-ağıt numunelerine rastlanır. Ağıtların birçoğu halkın ağırlı acılı günlerinden meydana geldiğine göre ağıtlardan vazgeçip, bayatılar hakkında bilgi vermek daha uygun olur. Bir bayatıda yaramaz adamların iş başında geçip yeterlikleri yetersiz hesap edenler bu bayatıda öz orijinalliğini göstermiştir.

Ezizim kar kalandı
Kar yağdı kar kalandı
Karkalar laçın oldu
Laçınlar karkalandı

Atasözünde olduğu gibi bayatılarda da halk geleceği aydınlık görmüş ve gelen güne ise ümit gözüyle bakmıştır.

Âşık naçar ağlama
Günler geçer ağlama
Kapımı bağlayan felek
Bir gün açar ağlama

Felsefi, içtimai ve siyasi anlamlar taşıyan bayatılar genellikle Dağlık Karadağ konusuna aittir. Tarih boyu birçok hadiselerin şahidi olan, defalarca düşman saldırısı altında kalan bu bölgenin bayatı örneklerinde

gizlenen bir ayrılık ve hasret derdi görünür. Onlardan bir kaçı aşağıda verilmiştir.

1. Duman dağdan bele gel

Engel olma bele gel

Azrail avva çıhib

Seni vurur bele gel

2. Men âşık kala yalkız

Burc olmaz kala yalkız

Korhuraam garib ölem

Cenazem kala yalkız

3. Biz bu yola beledik

Gitmemişik beledik

Şadlıkla işimiz yoh

Gam yoluna beledik

4. Seni vurdu boz ilan

Yumurtası toz ilan

Varmı heç senin kimi

Perkarı tez pozulan

5. Ezzinem bele yaz

Kalem götür bele yaz

Nakam gönül şad olmaz

Yüz il gelse bele yaz

6. Çiçekler hala geldi

Arılar bala geldi

Ne günah eyledin ki

Başına bela geldi.